T.C

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ EPİSTEMOLOJİDE GETTİER PROBLEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Fatma ÇELİKKANAT

FELSEFE ANABİLİMDALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mehmet VURAL

ANKARA-2024

ONAY SAYFASI

Fatma ÇELİKKANAT tarafından hazırlanan "Çağdaş Epistemolojide Gettier Problemi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	**Kabul / Red**	**Kurumu**	**İmza**
Prof. Dr. Mehmet VURAL	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	
Prof. Dr. Mufit Selim SARUHAN	Kabul	Ankara Üniversitesi	
Dr. Öğr.Üyesi Mehtap DOĞAN	Red	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 20.12.2023

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç Dr. Muhammed Enes Kala

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BEYAN

Bu tez çalışmasının, kendi çalışmam olduğunu, tezin planlamasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışlarımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi; bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

Tarih:

İmza:

Adı Soyadı: Fatma ÇELİKKANAT

TEŞEKKÜR

Çıktığım bu zorlu ve çetin yolda benden bir an olsun umudunu, desteğini ve emeğini esirgemeyen, her yorulduğumda, tökezlediğimde, yapamam! Bu sefer olmayacak galiba! dediğim de "Sen yaparsın! diyerek bana yol olan umut olan gizli kahramanlarıma, maddi manevi desteğini ve emeğini hiç esirgemeyen canım aileme, Lisans eğitimimden başlayarak Yüksek Lisans dönemimde de beni hep destekleyen çok kıymetli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. MEHMET VURAL hocama, tez konumu seçerken bana gösterdiği ilgi ve alakasından dolayı Dr. Öğr. Üyesi MEHTAP DOĞAN hocama, tez savunma jürimde bulunan Prof. Dr. MÜFİT SELİM SARUHAN hocama, çok sevdiğim ev arkadaşlarıma (Sündus, Nefise, İrem Sude, Mehlika, Nuray), bu yolda benimle aynı yürüyen, hakkını asla ödeyemeyeceğim canım arkadaşım ELİF BALOĞLU'na, ilk akademik çalışmamın yayınlanmasında emeği geçen SOBİDER dergisine ve Editörü TANER NAMLI hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Fatma ÇELİKKANAT

ÖZET

Çağdaş Epistemolojide Gettier Problemi

Çağdaş Epistemoloji dönemi dediğimiz zaman Viyana Çevresinde epistemik mantıkçıların başlatmış olduğu Anglo-Amerikan çevresinde de büyük ilgi görmüş dönemin adıdır. Çağdaş epistemolojiyi, 20. yüzyıl ve içerisinde bulunduğumuz yüzyılın da bilgi anlayışını kapsayan modern dönemin devamı sayılan bir felsefi süreç olarak da görebiliriz. Bu dönemin seyrini belirleyen hatta temelini oluşturan Platon'un kendisine atfedilen "Bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır." şeklinde ifade edilen ve büyük çoğunluk tarafından kabul gören tanımın yeniden bileşenlerine ayrılıp irdelendiği, hararetli tartışmaları ve akımları da beraberinde getiren çağdaş epistemoloji alanıdır. Kimisine göre de çağdaş epistemoloji, ölüm döşeğinde can çekiştiren geleneksel bilgi anlayışına, Gettier'in epistemik bir başkaldırı sonucu ağır darbenin vurulduğu dönemin adıdır. 1963'te Edmund L. Gettier tarafından kaleme alınan üç sayfalık "Is Justified True Belief Knowledge?" adlı makalesi geleneksel bilgi tanımına karşı yazılmış ve yazarın bile tahmin edemeyeceği ölçüde büyük bir etki yaratmıştır. Gettier bu makalesinde doğru bir inanç gerekçelendirilmiş ve hatta rasyonel hale getirilmiş olsa bile şans unsurunu dışarı da bırakmaya yetmeyeceğini ileri sürer.

Çalışmamızda hem Platon'un *Theaitetos* diyalogu hem de Gettier'in yazmış olduğu kısa makalesinden yola çıkılarak bilginin tanımı konusunda hangi sorulara cevap verildiği, hangi soru ve sorunları da beraberinde getirildiği konuları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gerekçelendirme, Doğruluk, İnanç, *Theaitetos* Problemi, Gettier Problemi

ABSTRACT

The Gettier Problem in Contemporary Epistemology

When we say the Contemporary Epistemology period, it is the name of the period that was initiated by epistemic logicians in and around Vienna and attracted great attention in the Anglo-American environment. We can also see contemporary epistemology as a philosophical process that is considered a continuation of the modern period, which includes the understanding of knowledge in the 20th century and the current century. It is the field of contemporary epistemology, which determines the course of this period and even forms the basis of it, where the definition attributed to Plato, "Knowledge is justified true belief", which is accepted by the majority, is re-divided into its components and examined, bringing with it heated debates and movements. According to some, contemporary epistemology is the name of the period in which the traditional understanding of knowledge, which was dying on its deathbed, was dealt a heavy blow as a result of Gettier's epistemic rebellion. “Is Justified True Belief Knowledge?”, a three-page book written by Edmund L. Gettier in 1963. His article was written against the traditional definition of knowledge and had a greater impact than even the author could have predicted. In this article, Gettier argues that even if a true belief is justified and even rationalized, it is not enough to exclude the element of chance.

Our study aims to evaluate which questions have been answered regarding the definition of knowledge and which questions and problems it has brought about, based on both Plato's *Theaitetus* dialogue and Gettier's three-page article.

Keywords: Justification, Truth, Belief, *Theaitetos* Problem, Gettier Problem

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY SAYFASI ii
BEYAN iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZET v
GİRİŞ 2
1. BÖLÜM: BİLGİNİN TANIMI VE TÜRLERİ 6
1.1. Bilgi Nedir? 6
1.1.1. Üç Unsurlu ya da Koşullu Bilgi Anlayışı 7
1.1.2. Entelektüel Gelişme Süreci Olarak Bilgi Anlayışı 8
1.1.3. Bilgiyi Nesnesiyle Tanımlayan Bilgi Anlayışı 9
1.2. Bilgi Türleri 10
1.2.1. Önermesel Bilgi 10
1.2.2. Nasılın Bilgisi 11
1.2.3. Tanışıklık (Tanıma) Bilgisi 12
1.2.4. Tasvir (Betimleyici) Bilgisi 14
2. BÖLÜM: ÇAĞDAŞ DÖNEMDE GETTİER PROBLEMİ 25
2.1. Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir? 27
2.1.1. Gettier Sorunu 32
2.2. Bilgide Gerekçelendirme Koşulu 35
2.3. Bilgide Doğruluk Koşulu 46
2.3.1. Mütekabiliyetçi Doğruluk Kuramı 49
2.3.2. Apaçık Olarak Doğruluk Kuramı 50
2.3.3. Bağdaşımcı (Tutarlılık) Doğruluk Kuramı 51
2.3.4. Mutabakatçı Doğruluk Kuramı 52
2.3.5. Pragmatist Doğruluk Kuramı 52
2.4. Bilgide İnanç Koşulu 53
2.5. Bilişsel Başarı ve Epistemik Şans 55
2.5.1. Epistemik Şans 57
3. BÖLÜM: GETTİER PROBLEMİNE YAPILAN İTİRAZ VE ELEŞTİRİLER 59
3.1. Yanlış Öncülleri Engelleme 61
3.2. Nedensel İlişki Koşulu 64
3.3. Dördüncü Bir Koşulun Tanıma Eklenmesi 69
SONUÇ 72
KAYNAKÇA 85

GİRİŞ

Antik Yunan'dan günümüze kadar olan tarihsel süreç içerisinde bilgi felsefesi hiçbir zaman durağan olmamıştır. Birçok filozof bilgi konusunu tarihsel açıdan ele alıp incelemiştir. Ancak hiçbir filozof Platon kadar sistemli ve disiplinli bir şekilde inceleyip daha da ileri bir boyuta götürememiştir. Platon (MÖ 427-347) özellikle *Theaitetos* diyalogunda kendinden önceki filozofların bilgi hakkındaki söylemlerine hocası Sokrates'in ağzından karşı çıkmıştır. Sofistlerin en ünlülerinden olan Protagoras (MÖ 481-420) ise, "Bilmek algılamaktır. Herkesin algısı da birbirinden farklıdır. O halde hakikat denilebilecek bir bilgi yoktur." şeklinde ifade eder.

Platon, Protagoras'ın bilgi ile algıyı özdeşleştirmesine karşı çıkmış, herkese göre değişen algının ve bilginin malzemesi olması ona bilgi dememizi gerektirmez. Algının ancak rasyonel bir sürecin sonunda bilgiye dönüşebileceğini iddia etmektedir. Hatta Platon daha da ileri giderek algının bizde oluşturduğu inanca da bilgi diyemeyeceğimizi söyler. Bu inancın doğruluğu olsa bile onunla yine de bilgi elde etmiş olmayız. Platon nihayetinde tek başına algıya, doğru inanca ve gerekçelendirilmiş doğru inanca bilgi demenin imkanını tartışıp, *Theaitetos* diyalogunda bilginin ilk başta algı olduğu fikri ortaya atılır. Fakat diyalogun ilerleyen kısmında Platon bilginin bir algı olmadığını, algının olsa olsa bilginin bir aracı olabileceği ileri sürer. Diyalogun ortalarında tekrardan bilginin ne olduğu konusu tartışılır ve Platon'a bilginin doğru bir sanı olabileceği yönünde savlar sunulur. Ancak Platon bilginin yalnız başına doğru bir sanıdan (inançtan) ibaret olmadığını, tam anlamıyla bilginin olması için doğru sanının tek başına yeterli olmadığını ileri sürer. Diyalogun son bölümünde ise Platon'a "Bilgi; gerekçelendirilmiş doğru inançtır" şeklinde bir tanım sunulur ancak Platon yine diyalogun en sonunda, İşte *Theaitetos,* böylece bilgi ne algıdır, ne doğru sanıdır, ne de kanıta dayanan doğru sanıdır[1] şeklinde ifade ederek hala bilgi konusunda gebe kalındığını belirterek diyalogu bitirir.

Platon'un bilginin ne olduğu hatta ne olmadığı konusunu açık bir şekilde tartıştığı bu diyalogda gördüğümüz üzere bilginin net bir tanımı yapılmamıştır. Hatta yapılan bütün tanımlamalarında yetersiz olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ancak Platon'dan sonraki dönemlere baktığımızda "bilginin, gerekçelendirilmiş doğru bir inanç" olduğu yönündeki tanım kabul edilir. Diyalogda ortaya atılan bu tanım Platon tarafından kabul görmezken ondan sonraki dönemlerde bu tanımın Platon'un kendisine atfedilmesi başlı başına büyük

[1] **Platon (2013),** Diyaloglar, 10. Baskı, Ankara, Remzi Kitabevi Yayınları, s. 539 (b).

bir tartışma konusudur. Bilginin, gerekçelendirilmiş doğru bir inanç olduğu yönündeki tanımı hemen hemen bütün filozoflarca Platon'un kendisine atfedilerek epistemoloji de bilgi sorununun başlangıcı olarak kabul edilmiştir.

Platon'dan çağdaş epistemoloji dönemine gelene kadar bilginin tanımı konusunda, bilgiyi oluşturan koşullar konusunda çok ciddi bir tartışma ya da eleştiri, bu üç koşullu geleneksel bilgi tanımının yetersizliği ya da yeni bir şıkkın teklifi hususunda bir eleştiri ya da öneri sunulmamıştır. Elbette felsefe tarihine baktığımız zaman epistemolojide özellikle bilginin tanımı problemi yoğun ilgi görmüştür. Birçok düşünür bu problem üzerinden bilginin kaynağı, bilginin doğruluğu, bilginin imkan ve sınırları vb. gibi temel problemlere odaklanıp cevap ararken, Platon'dan yaklaşık iki bin dört yüzyıl kadar sonra çağdaş epistemolojinin en önemli isimlerinden birisi olan Edmund Lee Gettier 1963 yılında yazdığı üç sayfalık "Is Justified True Belief Knowledge?" adlı makalesi ile döneminde büyük bir etki uyandırır.

Platon'un *Theaitetos* diyalogunda konuşmacılardan Theaitetos tarafından bilginin, gerekçelendirilmiş doğru inanç olabileceği yönündeki üç koşullu tanım teklifi bütün filozoflarca kabul görürken Gettier'in bu kısa makalesi ile diyalogda sunulan ve felsefe tarihine geleneksel bilgi olarak giren bu tanım eleştirilerek çağdaş dönemin gündemine oturur ve çağdaş dönem epistemolojisinin temel problemi haline gelir.

Gettier'in yazmış olduğu bu makaleden sonra bilgi üzerine en çok atıf alan kişi Platon ile Gettier olmuştur. Gettier'i ve onun makalesini, bilgi konusunda en çok atıf alacak kadar önemli kılan şey nedir? Onu, felsefe tarihindeki tüm filozoflardan ve çağdaşlarından ayıran şey, Platon'dan sonra süregelen bilgi tanımındaki (Bilgi: gerekçelendirilmiş doğru inanç) üç terimi yan yana getirerek formüle etmesidir. Platon ve sonrasındaki bilgi sorununda bu üç terim bilgi felsefesinin temel problemleri arasındadır. Gettier'den önce de bu üç terimli tanıma atıflar yapılmış ancak hiçbirisi Gettier kadar açık bir şekilde formülleştirmemiştir. Onun bu üç terimden oluşan formülü çağdaş epistemolojide "üç parçalı/unsurlu veya geleneksel bilgi tanımı" yer almaktadır. 1963'te yayımlamış olduğu makalesi Gettier'in kendisinin yapmaya çalıştığından çok daha fazla sonuç vermiş ve epistemoloji alanında en kapsamlı en verimli çalışmalar bu makalenin yayınlanmasından sonra ortaya çıkmıştır.

Gettier, eğer bir kişi doğru inanca sahip olmak istiyorsa şansız bir şekilde doğru inanca ulaşmasını engelleyen durumların olduğunu göstermektedir. Ama doğru inanca ulaşmayı engelleyen durumlara karşı bir öneride bulunmaz.

Gettier'in makalesinden çıkarılacak asıl sonuç şu olabilir: İleri sürülen bir iddianın doğruluğu veya epistemik statüsü tam olarak gösterildiğinde bilgi elde edilmiş olur. Bunun nasıl yapılacağı, Gettier açısından belirsizdir. Fakat bu tespit, çağdaş epistemolojinin seyrini değiştirmiştir. Roderick Chisholm'un ifadesi ile Gettier'e kadar epistemoloji, doğru inancı bilgiye dönüştüren gerekçelendirme koşullarının aranmasına yönelikti. Fakat Gettier'in makalesi, bir inancın uygun kanıtlarla gerekçelendirilmiş olmasına rağmen bilgi olmadığı durumları ortaya koydu. Bunun sonucu olarak çağdaş epistemoloji, bizim bir şeyi bildiğimizden emin olmamızı (biliyor olduğumuzu bilmemizi) sağlayan koşula yönelmiştir. Çağdaş epistemolojide buna genel olarak 'teminat koşulu' adı verilir.[2]

Geleneksel bilgi tanımında doğru inanç gerekçelendirme koşulu ile teminat altına alınırken, çağdaş epistemoloji döneminde gerekçelendirme de teminat koşulu için yetersizdir.

Gettier Platon'un Chisholm'un ve Ayer'in bilgi tanımlamalarını yetersiz görüp örnekleriyle eleştirir. Ancak çalışmamızın üçüncü bölümünde de Gettier'in kendisine yapılan eleştiriler yer almaktadır. Gettier yapmış olduğu eleştirisi ile çok ses getirirken geleneksel bilgi tanımının yetersizliğini örnekleriyle de desteklerken Gettier'in yeni bir tanım sunmaması, yeterli olacak koşulun ne olabileceği hakkında bir öneride bulunmaması da ona yapılan eleştiri konularından birisi olmuştur. Gettier geleneksel bilgi tanımını sunmuş olduğu karşı örneklerle destekleyip eleştirirken, kendisine de aynı şekilde birçok karşı örnek senaryoları yazılarak cevaplar verilmeye çalışılır.

Geleneksel bilgi tanımına yapılan bu eleştiri ile yeni bir felsefi dönem başlamış, yeni felsefi kavramlar yeni alternatif yollar açılmıştır. Bu çalışmamıza da ilham olan bu 3 sayfalık makale bilgi konusunda artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağının, olamayacağının bir göstergesidir. Gettier problemi olarak felsefe tarihine giren bu sorun tekrardan Platon'a dönüşü sağlamış ve aslında onun ne demek istediğini ya da ne demek istemediğinin kapılarını yeniden aralamıştır. Çalışmanın sonunda aslında Platon ile Gettier'in aynı

---

[2] **Başdemir, Hasan Yücel (2011)** Çağdaş Epistemolojide Bilginin Tanımı Sorunu, 1. Baskı, Ankara, Hititkitap Yayınevi, s. 13.

şeylerimi söylemek istediğini, yoksa Platon'un görmüş olduğu yetersizliğin daha da üstüne çıkan Gettier durumlarımı olduğunu hep beraber görmeye çalışacağız.

1. BÖLÜM: BİLGİNİN TANIMI VE TÜRLERİ

1.1. Bilgi Nedir?

Bilgi felsefesinin temelini oluşturan kavram bilginin kendisidir. Bilgi dediğimiz şey nedir? Bilgi kavramıyla neyi anlamayı ya da neyi anlatmayı murat etmekteyiz? Öncelikle belirtmeliyiz ki burada bilgi denildiğinde kastedilen şey insana aittir. Bu bilgi insan bilgisidir. O halde diyebiliriz ki bilgi felsefesinin konusu olan bilgi insanın kendi bilgisidir. Peki! Neden bilginin konusu olarak insanın kendi bilgisi ele alınmıştır da diğer varlıkların bilgisi epistemolojinin dışında kalmıştır? Çünkü insan önce kendi bilgisinin yetilerini, imkan ve sınırlarını bilmeli ve ele almalıdır. Akıl sahibi bir varlık olarak yaratılan insan, aklının ve zihninin yardımıyla bilgi nesnesinin verilerini kavramsallaştırarak bilgiyi elde eder.

İnsanın kendisine ait olan bu bilgiler nasıl ortaya çıkmaktadır? Bilgi insanın bir ürünü olduğuna göre, bilgiyi de ancak insanın kendisi bilmektedir. O zaman bilginin sahibi olan varlığa yani öznenin kendisine biz "**bilen**" diyebiliriz. Bu durumda bir bilen varsa diyalektik olarak düşünürsek bilenin karşısında bir "**bilinen**" olması gerekmektedir. Bilen insanın, bilinen şeye yönelmesi ile "**bilgi**" elde edilmektedir. Bu durumda bilgi felsefesinin üç temel kavramı ortaya çıkmaktadır.

- Bilen (özne, süje)
- Bilinen (nesne, şey, obje)
- Bilgi

O zaman diyebiliriz ki bilen öznenin, bilinen nesneye yönelmesi sürecinde ortaya çıkan olguya bilgi denir. Bilen öznenin, kendisini bilinen nesne ya da şey arasındaki süreci inceleyen felsefeye de bilgi felsefesi denir. Bilgi felsefesi, bilginin ne olduğunu, özne ile nesne arasındaki bağın nasıl kurulduğunu, bilen öznenin bilinen nesneyi nasıl bildiğini, bilinen şey öznenin zihninden bağımsız mıdır? İnsanın zihninden bağımsız olarak başka bir varlık mıdır? Bilen özne kendisini bilgi nesnesi yapabilir mi? Bilen özne bir şeyi bilebilir mi yoksa bildiğini mi zanneder, biliyorsa eğer bildiği şeylerin kaynağı nedir? Bilmenin bir sınırı var mıdır? Bu ve bunlar gibi daha birçok sorunun sorgulandığı ve araştırıldığı alan bilgi felsefesinin alanıdır. Günlük hayatımızda bilgi ve bilme üzerine dikkat etmeden, hiçbir ayrıma gitmeden bu kavramlardan o kadar çok bahsedilmektedir ki, bunların hangisi ya da hangileri epistemik olarak bilgi sayılır bunların ayrımını neye göre yaparız? Bu sorularda bilgi felsefesinin çalışma alanı içindedir.

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda bilgi felsefesinde bilgi hakkında üç farklı şekilde bilgi tanımlaması yapılmaktadır. Buna göre ilk grup bilgiyi, bilen özne ile bilinen şey arasındaki bilme sürecindeki ortaya çıkan şey üzerinden tanımlar ve alır. İkinci grup tanımlamalar ise, bilen öznenin zihninin durumu ve kazanımlarından yola çıkarak yapar. Üçüncü grup tanımlamalarda ise, bilgiyi daha çok yöneldiği objenin konusu ve türüyle tanımlar. İlk iki tanımlamalarda bilgiyi tanımlarken, merkeze bilen öznenin entelektüel edimini ve zihinsel durumunun belirlendiği ürün olarak ele alır.

1.1.1. Üç Unsurlu ya da Koşullu Bilgi Anlayışı

İlk sırada yer alan bilgi tanımlamalarında klasik bilgi tanımı yer alır. Platon'un *Theaitetos* diyalogunda geçen ve günümüzde de hala en yaygın tanım olarak kullanılan ve atıfta bulunulan "gerekçelendirilmiş doğru inanç" tanımıdır. Söz konusu standart bilgi tanımı, bilgiyi hem **(i)** gerekçelendirilmiş veya haklılandırılmış ve hem de **(ii)** doğru olan **(iii)** inanç diye tanımlayan meşhur üç öğeli yanıt ya da görüşü somutlaştırır. Buna göre, bilginin inanç, doğruluk ve gerekçelendirme gibi üç koşulu vardır. Başka bir deyişle bilgi haklılandırdığımız, doğruluğu lehinde birtakım gerekçelere veya "güvence" ye sahip olduğumuz inanç ya da iddiaları gerekli kılar. Söz konusu bilgi görüşü, bilginin üç temel koşulu olduğunu söyler. Buna göre bir şeyin, bir önermenin bilgi olabilmesi, bilgi adını almaya hak kazanabilmesi için, öznenin o önermeye inanması, onun doğru olması ve nihayet ilgili öznenin bu önermeye inanması için birtakım gerekçelerin, yani onun inancını temellendiren yeterli delillerin olması gerekir.[3]

Platon bilginin bu üç koşulunu ve bu üç koşul ile sanı arasındaki farkı göstermek için bir diyalogunda iki kişiyi karşılaştırır:

> Bu karşılaştırmanın noktainazarından ele alındığında, adamlardan biri gideceği yolun bilgisine sahip değildir; bu yüzden bir kavşağa ya da yol ağzına geldiğinde, gideceği yön üzerindeki yola ya da patikaya rastlantısal olarak girer. Oysa yolu gerçekten bilen adam, hangi patikanın kendisini gideceği yere götüreceğini gerçekten görür. Bunlardan birincisi, kendisini gideceği yere götürecek yolla ilgili salt sanıya sahip, onunla ilgili her nasılsa sahip olduğu doğru inancın hesabını (logos)

[3] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 15.

veremeyen biridir. Oysa ikincisi, yol konusunda sadece sanı ya da inanca değil, gerçek bilgiye sahip, kendi doğru inancını temellendiren birisidir.[4]

Platon, *Theaitetos* diyalogunda daha önce bahsedildiği gibi ilk olarak algının bilgiye dönüştürülmesi için bazı ilave unsurların olması gerektiğini anlatır. Platon'a göre algı, sadece tanışıklık anlamında bir bilgidir. Oysa "biliyorum" demek daha fazlasını gerektirir. "Biliyorum" diyebilmek için algıdan başka belleğe ve içebakışa ihtiyaç vardır ancak bunlar, bilginin unsurları değil kaynaklarıdır. Unsurlara gelince Platon, asgari unsurları inanç, doğruluk ve gerekçelendirme şeklinde sıralar. Tecrübeler, kişide bir inanç oluşturur. Bilgiden bahsetmek için bu inancın doğru olması gerekir. Fakat doğru inanç da bilgi için yeterli değildir. Platon doğru inancın bilgi olmadığı konusunda Sokrates'in ağzından bir mahkeme örneğine başvurur. Bir hırsızlık veya zorbalık davasında hakim, olayın gerçek nedenleri ile değil de söz söyleme sanatında usta olan bir avukatın aldatmaları ile "doğru bir hüküm" verebilir. Ancak hükmün doğru olması hakimin en iyi kararı verdiği anlamına gelmeyecektir çünkü hakim doğru hüküm vermiş olsa bile aldatılmıştır. Avukat, olayın gerçek mahiyetini öğretmek yerine karşısındakinde bir inanç meydana getirmek suretiyle onu ikna edip kandırabilir. Bu inanç, doğru olabileceği gibi yanlış da olabilir. Eğer doğruysa onun doğruluğu şans eseridir. Çünkü epistemik özne, inancının doğruluğu konusunda bilişsel başarı göstermemiş, doğruluğu gösteren süreçlerin dışında karar vermiştir. Platon, bu durumda bilgi olması için doğru inanca ne ilave etmemiz gerekir?" sorusunu sorar.[5]

Platon, bu sorunun cevabını logos yani inancın doğruluğunu açıkça gösteren açıklama olarak cevap verir.

1.1.2. Entelektüel Gelişme Süreci Olarak Bilgi Anlayışı

Söz konusu gelişmeci bilgi anlayışının ilk örneğini bize yine Platon vermektedir. Bilgiyi, bilen zihin ile tanımlayan ve bu bilgiyi hem bilincin gelişme süreci olarak hem de bu sürecin araştırma olarak konusu yapan bilgi anlayışıdır. Platon bu bilgi türünde en aşağıdan (tahmin) başlayıp en yukarıya doğru ezeli ve ebedi olanın yani ideaların bilgisine doğru yükselecek dört bilgi türünden bahseder. Bu dört bilgi türünün her birine bir zihin halinin tekabül ettiğini belirterek, muğlak olandan başlayıp bilgi merdiveninden en açık

[4] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 16.

[5] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 103-104.

olana doğru çıkıldığını belirtir. Platon'dan sonra bu bilgi anlayışının en etkili örneğini 19. yüzyılda Alman filozofu Hegel felsefesinde görmekteyiz.

Hegel *Tinin Fenomenolojisi* adlı eserinin hemen giriş kısmında, epistemolojinin konusunu bilincin belirli bir durumdan daha yüksek bilinç durumlarına ilerleyişinin incelenmesi olarak ifade eder. Hegel'in tarihsel ve sosyal bir temele dayanan ilk epistemolojiye tekabül eden bilgi, anlayışının çıkış noktasını, bilginin tarihsel boyutudur; bu yüzden onun ana problemi, kısmi ve sınırlı bir tarihsel perspektiften mutlak bilgiye olan geçişin nasıl gerçekleştirileceği problemi olmuştur. Hegel'e göre tek bir kavram, bu en yüksek kavram bile olsa, bütün bir gerçekliği göstermez. Kavramların yalnızca kısmi doğruları ifade ettiğini, bilginin bütün bir kavramlar sisteminden meydana geldiğini öne süren Hegel açısından hakikat ve bilgi, tıpkı rasyonel gerçekliğin kendisi gibi, canlı bir mantıksal süreçtir.[6] Hegel'e göre bir düşünürün izlemesi gereken yol, düşüncenin kendi mantıksal akışını seyretmesine izin vermek çünkü diyalektik hareketin mantıksal olarak kendi kendisini açıklayabilmesinden dolayı oluştuğunu iddia ettiği içindir.

1.1.3. Bilgiyi Nesnesiyle Tanımlayan Bilgi Anlayışı

Diğer iki tanımlamalarda bilgiyi, doğrudan kendisi veya belli bir zihin hali ya da entelektüel bir gelişme süreci olarak ele alıp açıklamaya çalışırken bu tanımlamada ise bilgi bu kez nesnesiyle ya da konusuyla açıklanmaya çalışılır. Bu kapsamda baktığımız zaman bu bilgi tanımlamaları, bilginin; inancın bittiği yerde başlamasını ele alan epistemik tanımlamalardır. Yine diğer tanımlamalarda olduğu gibi bu bilgi görüşünün sahibi de Platon'dur.

Platon'un bu görüşüne göre, inancın (sanı ya da doksanın) değişenle, yan, maddi dünya ile ilgili olduğu yerde, bilgi, tıpkı matematikte olduğu gibi, değişmez olanı konu alır. Sofistlerin kuşkuculuk ve rölativizmine karşı çıkarken kesin bilginin mümkün olduğunu öne süren ve bu iddiasını kanıtlamak, yani kesin bilginin mümkün olduğunu gösterebilmek için, ezeli-ebedi ve değişmez tümeller olarak İdeaların varoluşunu varsayan Platon, değişenin veya sürekli bir oluş sürecinde olanla tek teklerin bilinemeyeceğini kabul etmiştir. Bu ise elbette sadece değişmez olan n ve tümellerin, yani İdealar n bilinebileceği iddias na karş l k gelmektedir.7

[6] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 17.

1.2. Bilgi Türleri

Gündelik hayatımızda kullandığımız en çok kelimelerden bir tanesi de kuşkusuz "bilgi"dir. Düşündüğümüz şeyleri ifade ederken, amaçladığımız şeyleri aktarırken veya başkalarıyla olan günlük diyaloglarımızda hep bilgi kelimesi geçer. Dünya'nın yuvarlak olduğunu biliyorum, Türkiye'nin başkentinin Ankara olduğunu biliyorum, 4x2= 8 olduğunu biliyorum, Ateşe elimi uzattığımda elimin yanacağını biliyorum, var olduğumu biliyorum. Bunun gibi daha birçok "biliyorum" kelimesini gündelik hayatımızın bir parçasında mutlaka kullanıyoruz. Ancak bilgiye ve bilmeye dair kullandığımız her ifade ile aynı şeyi kastetmiyoruzdur. Bu yüzden bu kullanımların farklılıklarını ve türlerini belirtmekte yarar var. Bu farklılıkları ve ortaklıkları belirttiğimiz zaman hangi bilgi türünün epistemolojinin konusu olduğunu da bulmuş olacağız.

1.2.1. Önermesel Bilgi

Önermesel bilgi, önermelerin bilgisidir; doğruluklarla ilgilidir ve içinde yargı taşıyan cümlelerin doğruluklarının tasdiki anlamına gelir. Bu sebeple önermesel bilgiye olgular hakkındaki bilgi de denmektedir. Önermesel anlamda "P'yi biliyorum" demek her zaman "P'nin doğruluğunu biliyorum" demektir. Önermesel bilgi, "Ankara Türkiye'nin başkentidir.", "Isınan hava genleşir." gibi ampirik ya da olgusal doğrulukların bilgisi olabileceği gibi "7x7=49 ya da "Bir üçgenin iç açılarının toplamı 180 derecedir." şeklindeki mantıksal (analitik) doğrulukların bilgisi de olabilir. Tüm bilgi çeşitleri içinde felsefi tartışmalara ve epistemolojiye en çok konu olan bilgi, doğruluklarla ilgili alması sebebiyle bu bilgi türüdür.[8]

Bu bilgi türü daha çok olgularla bir iddia barındırmaktadır. Örneğin: "Dünya güneş etrafında döner." önermesini ifade ettiğim zaman aslında örtülü olarak ben, "dünyanın güneş etrafında döndüğünü biliyorum" demekle aynı şeyi kastetmiş oluyorum. Bu da bilmenin " -dığını bilme" bilgisidir. Bu bilgiden söz edebilmem için mutlaka önermenin olması gerekmektedir. Önerme ile kullandığım cümle aynı şeyler değildir. Örneğin; "Kalemi bana ver." demek bir cümleyken, "Fatma kalemi Ali'ye verdi." demek bir önermedir. Önerme bir

[7] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 18.

[8] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 15-16.

olgu durumunu ifade ederken cümle için aynı şey söylenemez. Bir cümlenin önerme olabilmesi için onun öncelikle zihnin dışında bir durumu ifade etmesi gerekmektedir. İlla her önermenin de doğru olması gerekmemektedir. Kullandığımız önermelerin yanlışlığı da mümkündür.

> Önermelerin doğru ya da yanlış olması, bir kimsenin inancının bir olguya karşılık gelip gelmemesiyle ölçülür. Bir cümlenin doğruluğu ise dilin kullanım kurallarına uygun olup olması ile ölçülür. Yanlış önermeler, doğru cümleler olabilir. Örneğin "Dünya düzdür." doğru bir cümle fakat yanlış bir önermedir. Çünkü dilin kurallarına uygun olmasına rağmen olgusal gerçekliğe sahip değildir. Bazen "Hava ne kadar sıcak!" gibi cümleler yanıltıcı olabilir. Bu tür cümleler bir önerme gibi görünmez. Ancak açık bir şekilde onların bir olguyu betimlediği görülür ve bu nedenle önermedirler. Bu nedenle bir cümlenin önerme olup olmadığını olgusal bir durumu betimliyor olması ile anlarız.[9]

1.2.2. Nasılın Bilgisi

Önermesel bir bilgi türü olmayıp, yeteneklerimizin ve becerilerimizin bilgisidir. Pratik ve teknik alanlarda yapabildiğimiz ve becerisine sahip olduğumuz alanların bilgisidir. Bisikletin nasıl sürüldüğünü bilmek, gitarın nasıl çalındığını bilmek, bir kişinin yıkık bir yeri nasıl yapabileceğini bilmesi gibi örnekler nasılın bilgisini oluşturur. Bu bilgi türü kabiliyet ve kabiliyetsizliğin bilgisidir. Bir kişinin bir konu da tanım yapması mesela gitar çalmanın gereklerini notalarını anlatması o kişinin gitar çalmaya dair yeteneğinin olduğu anlamına gelmez. Notaların ve gitarın tanımını yapmam tekniklerini anlatmam benim gitarı nasıl çaldığımın bilgisini vermez. Bir şeyi tanımlamam ya da zikretmem o şeyin nasılının bilgisini sahip olduğumu ima etmez. Pratikte bunu yapabiliyor olmam gerekmektedir.

İslam filozoflarından Farabi, nazari ve ameli ilim ayrımı altında nasılın bilgisini ele almıştır. Filozofun ameli ilim olarak işaret ettiği ve yazı yazmak, marangozluk yapmayı bilmek, şeklinde örneklendirdiği bilme şekillerinde amaç, yapmaktır. Sadece o şeyin nasıl yapılacağını bilmek yeterli görülmemektedir. Filozofun bu bilme şekline yüklediği misyonu dikkate aldığımızda, yazı yazmaya dair bilgilere sahip olmak ancak yazamamak, yazı

[9] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 8.

yazabildiği anlamına gelmemektedir. Benzer şekilde marangozluğun nasıl yapıldığını bütün yönleri ile tarif edebilmek, uygulama olmadığı takdirde bir anlam ifade etmemektedir."[10]

Nasılın bilgisi yukarıda da belirttiğimiz ve örneklerini de verdiğimiz gibi her ne kadar pratik ve teknik alanla ilgili olsa da tamamıyla aslında teorik alanla da ilgili olabilir. Örneğin, bir kişinin geometri de bir kuralı, "Üçgenin iç açılarının toplamı 180 derecedir." Bunu teorileriyle kanıtlaması ve kanıtlamasını bilmesi de aslında teorik bir nasılın bilgisini bize göstermektedir. Bu örnekte olduğu gibi bir eylemin ya da bir sonucun nasıl yapılacağı ile ilgili elde ettiğimiz bilgi, kanıtlaması yapılmış veya nasıl yapılacağını bilmesini o bilgiyi önermesel bilgiye dönüştürebilir. Her nasılın bilgisi her zaman önermesel bilgiye dönüşmemektedir:

> Mesela piyanonun nasıl çalınacağıyla ilgili çok kapsamlı bir el kitabı okuyarak teorik olarak piyano çalmakla ilgili tüm önermelerin bilgisini elde etsek dahi piyanonun başına geçip yapacağımız alıştırmalarla bu teorik bilgileri tecrübe etmezsek gerçek anlamda piyanonun nasıl çalındığını bildiğimizi iddia edemeyiz. Nasılın bilgisinin önermesel bilgiye dönüştürülemeyen unsurları dikkate alındığında bunların doğrudan söz konusu iş ya da eylemle 'yüz yüze tanışmayı' gerektiren unsurlar olduğu görülür. Bu sebeple nasılın bilgisi, beceriyle ilgili durumlar karşısında önermesel bilgi ile tanıma yoluyla bilginin bir araya gelmesinin bir sonucu otaya çıkan bilgi türüdür.[11]

1.2.3. Tanışıklık (Tanıma) Bilgisi

Tanıma yoluyla elde edilen bilgi, önermesel bilgiden farklı olarak kişisel bir tanışıklık ile elde edilir. Önermesel bilgi de "bilmek" kavramı bir önermenin doğruluğunu tasdik etmek olarak kullanılırken, tanıma yoluyla bilgi de ise "bilmek" tanış olmak, tanışıklık içinde olmak, tanımak anlamına gelmektedir. Önermesel bilgi de doğruluk söz konusu iken tanıma yani tanışıklık bilgisinde, daha çok eşya ve kişiler yani varlık ve varlıklarla ilgi konulardan söz edilebilir. Bu yüzden de tanıma yoluyla bilgi, önermesel bilgi kabul edilmez.

---

[10] **Özkan, Hacer Ergin** (2023), "Farabi ve İbn Sina'nın Bilgi Teorilerinin Çağdaş Epistemoloji Açısından Analizi" (Doktora), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 13.

[11] **Başdemir, Hasan Yücel** (Editör) (2011), Epistemoloji Temel Metinler, 1. Baskı, Ankara, Hititkitap Yayınevi, s. 24.

Tanışıklık bilginin, önermesel bilgiden bir diğer farkı da kişi, tanıma yoluyla bilgi elde edebilmesi için, o kişi ya da eşyayla yüz yüze gelmek durumundadır. Kişi ya da eşyayla yüz yüze gelmeden bilginin konusu olan tanıma yoluyla bilgiyi elde edemez. Bu anlamda bakacak olursak, bilme; kişi ya da şey hakkında tanışıklık bilincine sahip olmaktır. Bu yüzden tanışıklık bilgisi farkına vardığımız, şuurunda olduğumuz hal ve durumların bilgisidir. Etrafımızda olup biten şeylerle yüz yüze geldiğimizde bizde oluşan ve meydana gelen asıl olan bilginin, doğruluğu ya da doğruluk değerinin sorgulanması değil de bizim o şeylerin bilincine varmamızdır.

Günlük hayatta kullandığımız, diş hekimim Dr. Rahime Çiçek'i bildiğimi, İstanbul'u bildiğimi ya da caddenin sonundaki marketi bildiğimi, söylediğimdeki "bilmek" aslında "tanımak" anlamında kullanılmaktadır. Ama diş hekimim Dr. Rahime Çiçek'in Ankara'da oturduğunu bildiğimi söylemem, doğrulukla alakalı bir önermesel bir bilgidir. Tanıma yoluyla bilgide ünlü filozof Russell'e göre "'k' kişisi 'o' objesini tanıyor demek, 'o', 'k' ya sunulmuş" demektir.

Önermesel bilgiden farklılıkları olmasına rağmen, tanıma yoluyla bilgi oluşan pek çok durumda önermesel bilgiye dönüşebilir ya da önermesel bilgiye yol açabilir. Örneğin bir kişiyi tanışıklık anlamında bildiğimiz de o kişiyle ilgili olarak "'K' kişisi yuvarlak alınlı, kısa boyludur; onun gözleri ela, saçları ise siyahtır." diyerek 'K' kişisi hakkında pek çok önermeyi de bilmiş oluruz. Hatta bir kişi ya da şey hakkında önermesel bilgimiz yoksa o kişi hakkında tanışıklık bilgimizin olması da mümkün değildir.

> Önermeler ve düşüncelerle ilgili olduğunda önermesel bilgi ile tanıma yoluyla bilgi arasındaki söz konusu bu fark açısından diyebiliriz ki önermesel bilgi şüphe, zan, inanç ya da hatalı inancın karşıtı bir kavram olarak kullanılırken tanıma yoluyla bilgi bilgisizliğin, cahilliğin yani bilgi yokluğunun karşıtı olarak kullanılır. Bu sebeple önermesel anlamda "biliyorum" dediğimizde "zannetmiyorum, şüphe etmiyorum, yanılmış olamam, kesin eminim ve bunun için yeterli dayanağım var" demiş oluruz fakat tanışıklık anlamında "biliyorum" dediğimizde ise" bu konuda bilgisiz değilim", "bundan haberdarım" demiş oluruz.[12]

[12] **Başdemir, Hasan Yücel** (Editör) (2011), s. 21.

1.2.4. Tasvir (Betimleyici) Bilgisi

Tanışıklık bilgisinde olduğu gibi Tasvir yoluyla bilgi tanımı da Russell'e aittir. Bu iki bilgi arasında ayrım yapar ve tanışıklığımızın olmadığı bir şey hakkında, doğru yargılara sahip olabileceğimizi, bu bilginin de tasvir bilgisi olduğunu belirtir. Örneğin bir kişi daha önce hiç İstanbul'a gitmeden ve orayı daha önce görmeden oranın tanıma bilgisine sahip olamaz. Fakat bu kişi İstanbul'u hiç görmeden ve gitmeden genel kültür kitaplarından elde ettiği bilgiyle "İstanbul, Türkiye'nin en kalabalık şehridir." şeklinde tasvir yoluyla bilebilir.

Tasvir yoluyla edindiğimiz bilgi, doğrudan tanışıklık yoluyla elde edemediğimiz için birbirinden ayrılırlar. Tanışıklık yoluyla bilgimiz ilk elden sahip olduğumuz bilgi iken, tasvir yoluyla olan bilgimiz ilk elden sahip olma niteliğine sahip değildir. Tasvir yoluyla bilgi, çoğunlukla başkalarının görüp, şahitlik ettiği, bilim adamlarından, haberlerden duyduğumuz, edindiğimiz bilgilerdir. Afrika'ya hiç gitmemiş birinin Afrika'da aslanların olduğu bilgisine sahip olması, daha önce oraya giden ve buna şahit olmuş bir kişinin bilgisidir.

1.2.4.1. *Theaitetos* Diyalogu ya da *Theaitetos* Sorunu

Theaitetos diyalogu Platon'un yaşlılık dönemine ait olup onun en parlak eserlerinden biridir. Diyalogun ana konusu "bilgi" meselesidir. Bilginin doğasının incelendiği, hatta bilginin ne olmadığı üzerinde daha çok durulduğu ve açıklanmaya çalışıldığı bir eserdir. Platon pek çok eserinde bilgi hakkında söylemlerde bulunur ancak onun bu diyalogunda bilginin ne olduğu ya da ne olmadığı hakkındaki görüşü algı, sanı ve kanıt üzerinden tanımlanır.

Diyalog beş kişi (Sokrates, Eukleides, Terpsion, Theodoros ve Theaitetos) arasında geçmektedir. Ancak eserin ana konuşmacıları Theaitetos ve Sokrates'tir. Theaitetos zengin, soylu, akıllı, zeki, çabuk öğrenen, diyalogun başında da belirtildiği gibi onun savaşçı bir kahraman olduğu hatta o dönemde savaştayken dizanteri hastalığına yakalanmış aynı zamanda matematikçi Atinalı bir gençtir. Bu gencin bir geometrici, matematikçi olması Platon'un da matematiğe verdiği önem göz önünde bulundurulursa, bu diyalogun kavgacı ya da çekişmeli söylemsel ifadelerden ziyade daha felsefi argümanlarla geçeceğinin de bize

bir işaretidir. Sokrates diyalog boyunca muhatabı olan Theaitetos'u sürekli sorularıyla sorgular ve "ebelik sanatının"[13] sırları üzerinden bilginin tanımını yapmaya çalışırlar.

Her ne kadar Platon'a göre mümkün olan bilgi, ideaların, tümellerin bilgisiyse de *Theaitetos* diyalogunda bilginin ne olduğuna dair ya da ne olmadığına dair sorgulamalarını tikeller üzerinden yapmaktadır:

Sokrates: Bilgi nedir? Tam olarak bilginin ne olduğunu bana açıklayabilecek birisi var mıdır?

Theaitetos: Hocasından öğrendiği her şeyin bilgi olduğunu hatta tüm zanaatların, ayakkabıcılığın, marangozluk, geometri, ister ayrı ayrı isterse hepsi bir arada incelensinler bunların hepsinin bilgi olduğunu söyler. Marangozluk, ağaçları kesip onları işleyerek şekil vermek, ayakkabıcılık ise deriyi işleyip onlara şekil vererek ayakkabı haline getirmek yani bir şey neyse ve neye aitse ona göre tanımlama yapmak bilgidir.

Sokrates: Asıl öğrenmek istediğinin bilginin türlerinin kendisi değil bilginin ta kendisi olduğu, bu söylenenlerin ise sadece bir bilgi türünden ibaret olmasıdır. Tek tek şeylerin tanımlamalarını yapmak bilginin kendisi değil sadece birer türüdür diyerek bilginin ne olduğu arayışına sorularıyla devam eder.

Theaitetos: Bilgili insanın, bildiği şeyi aynı zamanda da algılayabilen insan olduğunu, bu bilgininde algı olduğunu belirtir.

Sokrates: Theaitetos'un bu tanımını Yunan filozof Protagoras'a göre, var olan ve yok olan her şeyin ölçüsünün insanın kendisi olduğu söylemine benzetir. Protagoras'ın bu tanımına karşılık, rüzgarın herkesi aynı anda üşütüp herkesi aynı anda ısıtmaması kişiye göre bunun farklı olduğunu söylemesi, algınında bir yeterli tanımlama olmadığını, çünkü bilginin özü kişiye ve duruma göre değişmeyen bir şey olmalıdır. Eğer bilgi duyumsa, bilginin öznesi

[13] **Ebelik sanatı:** Kendisi doğurma yaşında olmayıp, hamile olan kadınları doğurtan kişilere ebe denir _ Ebeler aslında doğurganlık zamanları geçmiş kadınlardır, bir kadın kendisi doğurabilecek yaştaysa ebelik yapmaz, sadece doğuramayacak durumda olanlar ebelik yaparlar (Platon, *Theaitetos*, 149). Benim ebeliğim ise biraz farklı. Ben kadınları değil, erkekleri doğurtuyorum ve doğumda erkeklerin bedenlerine değil ruhlarına hitap ediyorum. Benim sanatımdaki en önemli nokta, gençlerin söyledikleri şeylerin mutlak doğru mu yoksa yanlış mı olduğunu araştırmaktır. Bu anlamda bakıldığında, ebeler ile aramda büyük benzerlikler var, ben de bilgelik bakımından yetersizim. Hiçbir zaman kendi düşüncelerimi anlatmam ve her zaman diğer insanlara sorular sorarım, bu nedenle de bilge olduğumu iddia etmiyorum. Böyle davrandığım için bazıları beni suçluyorlar ve bu suçlamalarında haklılar. Ancak tanrılar benim başkalarını doğurtmamı istiyorlar, buna karşılık bana doğurma yetisi vermemişlerdir.

olan birçok insan varsa o zaman ortada birçok da duyum var demektir. İnsanların rüzgara karşı birçok duyumu olursa bu da demek oluyor ki birçok da farklı yargı var demektir. Rüzgar herkese nasılsa o kişiye göre de öyle yargı oluşturacaktır.

Sokrates, bilginin duyum yani algı olması fikrine karşı çıkar. Nasıl ki bir kişi rüya ile gerçek arasında bir ayrım yapamıyorsa, hasta ya da rüya gören bir kişinin algısıyla, sağlıklı veya uyanık olan bir kişinin algılarının aynı olmadığını, bu durumda da algının yani duyumun bir bilgi olmadığı görüşünü reddeder. Bir başka örneğinde de sağlıklı Sokrates ile hasta olmuş Sokrates'in aynı şarabı içmesi, Sokrates de aynı etkileri uyandırmayacağıdır. Sağlıklı Sokrates'in içmiş olduğu şarap onda tatlı ve hoş bir tat bırakırken, hasta olan Sokrates'in ise dilinde acı bir tat bırakacaktır. Hasta olan Sokrates'in dilindeki acı şarabın acı olduğu anlamına gelmez, bu acılık şarabı acı yapmaz, acı sadece bizim algımızdadır. Hasta olan Sokrates burada algının kendisi değil sadece bir algılayandır. Burada Sokrates aslında duyuların insanı yanıltabileceğine vurgu yapmaktadır.

> Kimi koşullarda insanların serap gördükleri veya bir hastalık ya da uyuşturucu etkisi altında var olmayan nesneler (sanrı) gördükleri veya duyumladıkları bir gerçektir. Şimdi bütün bu durumlarda deneyimizin (yani algımızın) içeriğinde, bu algının yanılgılı olduğunu bize fark ettirecek hiçbir özellik bulunmayabilir.[14]

Sokrates üzerinden diyaloga bağlı kalarak Platon'un üzerinde durduğu bir diğer önemli husus ise, bilginin ölçütünün eğer algı olduğunu varsayanlar, neden algılayanlar arasından insanı ayrıcalıklı kılarlar, Neden her şeyin ölçüsü insandır, insan neden algılayanlardan üstün tutulmaktadır. Domuz, maymun veya bir kurbağa değil de insan, bu nasıl açıklanmalıdır.

Protagoras'a göre eğer herkesin algısı doğruysa ve diğerleri ile olan algıları aynı ise neden diğer insanlar ondan ders dinlemeye gelmektedir? Bu durumda da Platon, bilginin bir algı olduğu görüşünü eleştirmektedir. Nesnel ve evrensel bir bilginin peşinde olan Platon, duyular yoluyla elde edilen ve sürekli değişim ve oluşum içinde olan duyusal şeylerin bilgisinin gerçek bilgi olmadığını ve bu bilgiye ulaşmadan da uzak olduğunu görmekteyiz. Böylece de bilgi ya da bilginin özü herkese göre ve herkesçe kabul edilmiş bir şey olmalı, o

[14] **Denkel, Arda** (2021), Bilginin Temelleri, 4. Baskı, Ankara, Doğu-Batı Yayınları, s. 38.

şeyin varlığına bağlı olmamalıdır, eğer bunun aksi düşünülürse bunun bir hata olduğunu belirtir.

Diyalog üzerinden devam edecek olursak; Sokrates bilginin algı olmadığı gerçeğine Theaitetos'u ikna ederek artık bilginin kendisini algı da değil de ruhun doğrudan doğruya ilgilendiği şeyler de aramaları gerektiğini ifade eder:

> **Sokrates:** Bu durumda duyu organları ile algıladıklarımız bilgi değildir, bilgi elde edilmez. Bu tür bilgiler düşünce yoluyla elde edilir. Çünkü varlık ve gerçek ancak bu şekilde ulaşılabilecek şeylerdir. Diğer türlü istenilen sonuç elde edilemez.[15]
>
> O zaman tekrardan söyler misin Theaitetos bilgi nedir?
>
> **Theaitetos:** Bilginin net bir şekilde sanı olduğunu söyleyemem. Çünkü yanlış sanı diye bir şey de var. Ancak doğru sanının bilgi olduğunu söyleyebiliriz. Evet, şimdilik yanıtım bu. Araştırmaya devam ettiğimiz sürece söylediğimin yanlılığı ortaya çıkarsa yeniden bir tanımlama yapmaya çalışırız.[16]

O zaman Theaitetos burada, doğru sanının bilgi olduğunu söyleyerek yanlış sanı ile doğru sanı ayrımına gider. Theaitetos'un bu tanımı üzerine Sokrates, doğru sanı ve yanlış sanı üzerine giderek bu iki sanı arasında nasıl bir ayrım yapılabileceğini sorgular. Sokrates ilk başta sorgulamaya bilmek ve bilmemek dikotomi eksenin de başlar ve bir sanının doğru veya yanlış olması konusunda bir yargıya varmanın mümkün olmadığını, bu yüzden de doğru ya da yanlış bir sanı ayrımına varılamayacağını hatta bir insanın hiçbir sanısının olmamasının da mümkün olmadığını belirtir.

Bir şey ya bilinir ya da bilinmez, üçüncü bir şıkkın olmasının imkanı yoktur. Bu durumda da yanlış sanı da bulunan bir kişi aslında bir şeyleri bildiğini sanırken, bilmediğini bilemez. Bilineni bilinmeyen, bilinmeyen şeyi de bilinen olarak kabul etmez. Kısacası bir şey ya bilinir ya da bilinemez, ikisinin ortası diye bir şey yoktur. Bu durumda da yanlış sanı da yoktur.

Bilen kişi, bildiklerinin bilmediklerinden farklı olduğunu bilir ve Theaitetos'u da Sokrates'i de tanımadan, Theaitetos'un Sokrates olduğunu, Sokrates'in de Theaitetos olduğunu zannedebilir. Bu yüzden de "ne bilinen şeyi bilinmeyen şey diye, ne de bilinmeyen

---

[15] **Platon**, *Theaitetos,* çev. Akderin, Furkan (2018) 2. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, s. 92-93.

[16] **Platon** (2018), s. 93-94.

bir şeyi bilinen" olarak varsayabilir. Bu ihtimal ekseninde bakıldığında bilmek ya da bilmemek dışında başka bir durum görünmemektedir. Sokrates böylece, bilinmek ve bilinmemek durumları üzerinden yanlış sanının mümkün olmadığı neticesine varır.

Sokrates bunun üzerine sorgulamasını bilgiye sahip olmanın ne demek olduğu üzerine yoğunlaştırır. Sokrates'e göre bir şeye "sahip olmak" ile "bir şeyin birinde olması" aynı anlama gelmemektedir:

> Bir bilgiyi çıkarırken, yerine başka bir bilgi alınabilir ve bu alınan bilgi aslında istenmeyen bir başka bilgi olabilir. İşte böylesi bir durumda on bir ve on iki karıştırılır. Sanki evcil kuş yerine, yabani kuşun yakalanması gibi burada on bir yerine on iki yakalanmış olabilir.[17]

Burada ister yanılalım isterse yanılmayalım bir şeye sahip olduğumuz gerçektir ve sahip olunan şeye de sahip olmamak da olanaklar dahilinde değildir. Theaitetos'un bilginin doğru inanç olduğu yönünde ortaya koyduğu söz konusu tanım, inançların yanlış olabileceğini dikkate alır. İnanç ve doğruluk bilgi için gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Bu bağlamda diyalogda öne sürülen mahkeme örneği ile doğru inancın olduğu ancak bilginin olmadığı bir durum ortaya konur. Sokrates bu noktadan sonra diyalogda doğru sanının bilgi olmadığını gösteren son örnek olarak mahkeme örneğini verir. Buna göre "kendilerine hatip ve özellikle muhakeme üstatları" karşılarındakini ona bir şey öğretmekle değil, onda istedikleri sanıyı yaratmakla kandırmakta; hiçbir tanığı olmayan bir hırsızlık veya zorbalık olayının gerçeği konusunda hakimleri ikna etmektedir. Görmediği halde anlatılanları dinleyerek beraat kararı verse ve bu karar gerçekten doğru olsa dahi hakim aslında davalının suçlu olup olmadığını bilmemektedir.[18] hatipleri denen en büyük bilgelik Mahkeme örneğinin de tespitine bakarak hakimin hitabet sanatı sayesinde suçlu olan kişinin suçsuzluğuna inandırılarak bu şekilde tanımda yer alan inanç unsuru sağlanabilir. Bununla birlikte davacı olan kişi gerçekten suç işlemişte olabilir ve böylece doğruluk koşulu da sağlanmış olur.

Sokrates söz konusu mahkeme örneğinde bilginin kendisi için, doğruluk ve inanç unsurlarının yeterli olmadığını bu örneğiyle ortaya koyar. Böylece Platon aslında

[17] **Platon** (2018), s. 112-113.

[18] **Işık, Burcu** (2021), "Platon Epistemolojisinde Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve Gettier Problemi", (Yüksek Lisans Tezi), İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 56.

gerekçelendirme ile ikna kavramlarını birbirinden ayırmaya çalışmaktadır. Platon'a göre davalı olanın suçsuzluğu uygun kanıtlar ile sağlanmalı, ancak örnekte olduğu gibi ikna yöntemine başvurulmamalıdır. Burada suçsuzluğunu gösterecek kanıt yerine sofistlerin kullandığı hitabet sanatına vurulmuştur.

Sokrates ve Theaitetos, diyalogun bu kısmına kadar bilginin ne olmadığını örneklerle ortaya çıkarmışlardır. Theaitetos'un ilk tanımında bilginin algı olduğu savının eleştirilip oluş ve hareket üzerinden çürütülmesi incelenir. Theaitetos'un ikinci tanımında bilginin bir; doğru sanı/inanç olduğu savı bilinmek- bilinmemek dikotomisi üzerinden, bal mumu ve mahkeme örnekleri üzerinden doğru sanının da tek başına bilgi olmak için yeterli olmadığı belirtilir. O zaman hem Sokrates için hem de Theaitetos için hala bilgi nedir? sorusunun cevabı bulunamamıştır. İstenilen cevap bulunamadığına göre, diyalog kaldığı yerden devam eder:

> **Theaitetos:** Bunu birinin de söylediğini işitmiştim, Sokrates; fakat unutmuşum, şimdi gene aklıma geliyor. O diyordu ki **kanıta (logos) dayanan doğru sanı bilgidir;** bu kanıttan yoksun olanın ise, bilgi ile hiçbir ilgisi yoktur. Hatta hiç kanıtı olmayan şeyler -onun sözünü kullanarak söyleyeyim- bilinmez, fakat kanıtı olanlar bilinebilir.[19]

Sokrates bu tanımın doğru gibi olduğunu ancak hoşuna gitmeyen bir şeylerin olduğunu belirtir. Sokrates konuyu harf ve hece üzerinden örneklendirerek anlatmaya başlar:

> **Sokrates:** Her şeyden önce: hecelerin açıklandığı, ama harflerin açıklanmadığı doğru mudur? Sokrates adının ilk hecesi olan SO'nun ne olduğunu sorar? S ile O harflerinden oluşmuş bir hece olduğunu belirtir. [20]

Bu sefer Sokrates ona S harfinin ne olduğunu sorar:

> **Theaitetos:** Nasıl olur da bir öğe gene bir öğe ile ifade edilebilir Sokrates? Zira S sessiz bir harftir. Sadece bir gürültü, dilin bir fısıltısıdır. B ve başka birçok sessiz harfler ise, büsbütün gürültüsüz, fısıltısızdırlar. O halde, bu harflere, açıklanamaz

[19] **Platon** (2013), Diyaloglar, 10. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 527 (201d).

[20] **Platon** (2013), (203b).

demek tamamıyla doğrudur. Bunların içinde en açık olan yedisi (yani sesli harfler) sadece bir ses çıkartırlar; fakat hiçbir açıklamaları yoktur.[21]

Böylece Sokrates harflerin yani öğelerin bilinemez olduğunu ancak hecelerin bilinebilir olduğunu doğru olarak kanıtlamış olur:

Sokrates: O halde mademki hece birkaç harften oluşmuştur; harflerde parçalarıdır; demek ki hecelerle harfler aynı derecede bilinebilir ve ifade edilebilirler, çünkü "parçaların toplamı" ile "bütün" aynılığı meydana çıkarmıştır _ Fakat bir ise, bölünemez, hece de tıpkı harf gibi kabul edilemez ve bilinemez olacaktır. Çünkü aynı neden aynı sonucu doğurur.[22]

Bununla birlikte Sokrates aslında deneyim yoluyla elde ettiğimiz harflerden ve hecelerden başkaları hakkında bir çıkarımda bulunmak istenirse bileşiklere[23] göre o konunun en mükemmel ve tam bir şekilde öğrenilmesi için daha açık bilgi olanaklı bir hale gelebilir. Eğer bir kimse bileşiğin bilinebilir ama öğenin bilinemez olduğunu söylerse saçma bir şey söylemiş olur. Sokrates harfler ve heceden hareketle, parça ve bütün üzerinden kanıt (logos) ile neyin kastedildiğini ifade etmeye çalışır. Kanıtın üç anlamının olduğunu ve bu üç anlamdan hangisinin kastedildiğini inceler:

Sokrates: Birinci şudur: düşüncemiz ses yoluyla fiillerin ve isimlerin yardımıyla ifade edilir; öyle ki sanımız dudaklarımızdan dökülen sesler selinde, tıpkı aynada veya suda olduğu gibi görünür. Yoksa sence "kanıt" bu değil midir?[24]

Bu görüşe göre; doğru sanısı olan herkeste kuşkusuz kanıt da bunun yanında bulunur; doğru sanının bulunduğu yerde muhakkak bilginin de bulunması gerekir.[25] Konuyu şu örnekle devam ettirir, Hesiodos bir arabadan bahsederken, o arabanın birçok parçasının olduğunu bize söylese, biz bu parçaları sayamayız çünkü birçok parçasının olduğunu söyledi. Bize arabanın ne olduğunu sorsalar, biz ancak teker, direksiyon, kaporta, fren, gaz deriz, tıpkı birisi adımızı sorduğun da hecelerini saymamız gibi gülünç olacaktır. Oysaki biz

---

[21] **Platon** (2013), (203b).

[22] **Platon** (2013), (205d-e).

[23] Bileşik "birleşik" ile hece ve öğeler ikilisi kastedilmektedir.

[24] **Platon (**2013), (206d).

[25] **Platon** (2013), (206e).

bu cevabı doğru bir sanıya dayanarak veriyoruz. Ancak dil konusunda uzman olduğumuzu sanıp, Theaitetos ismini gramer bakımından açıklayabileceğimizi sanıyoruz.

Daha önce de belirtildiği gibi doğru sanıya sahip olarak her bir öğeyi tek tek incelemedikçe bilimsel bir açıklama getiremeyiz. Araba konusunda da böyle doğru sanımız olduğundan şüphemiz yok ancak arabanın bütün parçalarını sayarak, arabanın özünü tamamıyla belirleyen kişi aynı zamanda, bu doğru sanısına bir de kanıtı eklediği zaman, bu kişi sadece doğru bir sanıya sahip kişi değildir. Aynı zamanda arabanın tamamıyla da özünü kavramış uzman ve yetkili bir kişi de olur ve böylece bu kişi bütünü incelemiş olur.

İkinci olarak logos; bir düşüncenin netlik kazanabilmesi için dilde ifade edilirken parçalara ayrılması gerekmektedir. "Logos" bu noktada kanıt göstererek öğelere ve parçalara ayırarak açıklama anlamını bulmaya çalışır. Sokrates ikinci logosun bu anlama geldiğini göstermek için yukarda bahsettiğimiz araba örneğini verir.

Sokrates bu ifadelerinden sonra tekrardan isim, harf ve hece ilişkisini inceler. Birisi "Theaitetos" ismini yazmak isterse ve önce "The" sonra da E ile yazabileceğini sansa ve yazsa, bir taraftan da bu kişi "Theodoros" ismini yazmaya çalışsa, bu ismin de T ve E ile yazıldığını sansa ve yazsa, şimdi biz bu kişinin bu isimleri ilk heceleri bildiğini kabul mu etmiş olacağız? Aynı şekilde bu kişi isimlerin ikinci, üçüncü ve dördüncü hecelerini de yazsa, şimdi bu kişi doğru sanıyla "Theaitetos" yazacaktır. İddialara göre bu kişi gerçek bilgiye sahip olmadan doğru sanıyla, doğru yazıyı yazacaktır. Bunu doğru sanıyla öğelerinde yardımıyla tasvire sahip olduğu içinde yazmıştır. Bunun da daha önce açıklama olduğunu yani kanıt olduğunu söylemiştik, diye belirtir.

Birincisi; "düşüncenin dilde toplanması" idi; şimdi konuştuğumuz ise "öğeler yoluyla bütüne erişebilmek" idi; fakat üçüncüsü nedir?[26]

Üçüncü olarak logos; Güneş gökte, Dünya etrafında dönen cisimlerin en parlağıdır. . Bunun anlamı da şudur: Bir şeyi başka şeylerden ayıran farkı kavrayan kimse, bazılarının dediği gibi "açıklama"yı da kavrar. Fakat sadece müşterek olana dayanır.[27]

[26] **Platon** (2013), (208c-d).

[27] **Platon** (2013), (208d-e).

Eğer kişi de güneşi gökyüzünde parlak cisim olarak tanımlarsa da o kişi, doğru bir sanıyı ortaya koyar. "Herhangi bir konu hakkındaki doğru sanıya bir de bu konuyu başka şeylerden ayıran farkı katınca önce bir sanısına sahip olunan bu konu hakkında şimdi bir bilgi elde edilmiş olur."[28]

> **Sokrates:** Demek ki bu adam bilginin ne olduğu sunulduğu zaman "farkın bilgisi ile beraber olan doğru sanıdır" diye cevap verecektir. Çünkü ona göre açıklamanın katılması, bu idi.
>
> **Theaitetos:** Kuşkusuz.
>
> **Sokrates:** Halbuki bizim, bilgiyi ararken, onun farkın veya başka herhangi bir şeyin bilgisi ile beraber olan doğru sanıda olduğunu söylememiz, bütün anlamıyla budalalık olur. İşte Theaitetos, böylece bilgi ne algıdır, ne doğru sanıdır ne de kanıta dayanan doğru sanıdır.[29]

Sokrates'in doğurtma yöntemiyle *Theaitetos* diyalogunda "Bilgi nedir?" sorusunun cevabını bulmaya çalıştıktan sonra çağdaş epistemolojinin kapılarını aralayan *Theaitetos* sorununa artık bakabiliriz.

Yukarıda Theaitetos diyalogunda da gördüğümüz gibi aslında Platon'un yapmaya çalıştığı şey, Sofistlerin iddia ettikleri bilginin, göreceli olduğuna dair tezlerini reddetmektir. Sofistlere göre bilgi, algı ile özdeştir ve herkesin algısı da farklıdır, algılar kişiyi yanıltabilir. Bu yüzden de herkesin kabul ettiği bir bilgiden bahsedilemeyeceğini savunurlar. Platon 'da öncelikle algının bir bilgi olmadığını, algının kişiye sadece bir inanç verdiğini ve bilişsel bir sürece tabi olmadığı müddetçe algılarımızın bilgiye ulaşamadığını ileri sürer. Platon bu ileri sürdüğü tespitten sonra, inanç ile bilginin ayrımını yapmaya çalışır.

Öncelikle bilginin olması için, inancımızın doğru olması gerekmektedir. Fakat doğruluk, bir inancı başlı başına bilgi yapmaya yetmemektedir. O zaman Platon'un peşine düşmesi gereken bir durum ortaya çıkmaktadır; doğru inancın bilgi olabilmesi için ona ilave yapılması gereken şey nedir? İşte buna Theaitetos sorunu denmektedir. Bu sorunu ilk kez

[28] **Platon** (2013*),* (208d-e).

[29] **Platon** (2013), (210e-b).

Platon, ismini taşıdığı Theaitetos diyalogunda formüle etmiştir. Theaitetos sorununu şöyle bir örnekle açıklayabilir:

> Eğer siz dün geldiğiniz şehirde bugün yağmur yağdığını biliyorsanız o zaman yağmur yağıyordur ve yağmur yağdığına inanıyorsunuzdur. Yağmurun yağması, doğruluk; diğeri de inanç koşuludur. Bunu şu şekilde genelleştirmek mümkündür: eğer bilgi sahibiyseniz aynı zamanda doğru inanç sahibisinizdir. Yani önermeyi bildiğinizi ama ona inanmadığınızı söylemeniz anlamlı değildir. Fakat bilgi tek başına doğru inançtan daha fazlasını gerektirir. Bunu şöyle düşünelim: Dün ayrıldığınız şehirde yağmur yağdığına inanıyorsunuz. Ama bu konuda hiçbir kanıtınız yoktur. Fakat gerçekten de orada yağmur yağıyorsa sizin "dün ayrıldığım şehirde yağmur yağıyor" (p) şeklinde doğru bir inancınız olur. Fakat biz bu durumda sizin p'yi bildiğinizi, düşünemeyiz. Zira siz, yağmur yağmasa bile bu inanca sahip olacaksınız fakat o doğru olmayacaktı. Şu anda inancınızın doğru olmasının nedeni, sadece bir şanstır. Oysa bilgi, şansı dışarıda bırakır. Yani inandığınız şeyin doğruluğunu teminat altına alacak ilave koşula ihtiyacımız vardır.[30]

Platon'un *Theaitetos* diyalogunun sonlarına doğru gelindiğinde bu ilave koşulunun **"gerekçelendirme"** olduğunu anlayabilirsiniz. Ünlü filozof Chisholm gerekçelendirme koşulunu bu sorun bağlamında **"kanıta dayanma"** (***evident***)[31] terimi ile karşılanacağını belirtir. Yani Chisholm'un kullandığı terim üzerinden bilgi, kanıta dayalı doğru inançtır.

> Bu bilgi anlayışına göre eğer bir kişi bir önermenin doğru olduğunu biliyorsa şu üç koşulun sağlanmış olması gerekir. Birincisi bu önerme doğrudur, ikinci kişi onu kabul etmiştir ve üçüncüsü bu kişi için önerme kanıta dayalı şeydir. Eğer televizyonda geldiğim şehirde yağmur yağdığı konusunda bir haber izlemiş olsaydım bu benim kanıtım olur ve doğruluk şans olmaktan çıkardı.[32]

Platon'un *Theaitetos* diyalogunda formüle etmeye çalıştığı bilginin, doğru inancın bilgi olabilmesi için, şans faktörünün ortadan kaldırılması gerekmektedir, bunun içinde ilave bir koşula ihtiyaç olduğunu, bu üçüncü ilave koşulunda gerekçelendirme koşulu olduğu savıdır. Platon'un şans faktörünü tamamıyla ortadan kaldıracak bu üç koşullu bilgi tanımına, 1963 yılında, Detroit'teki Wayne Devlet Üniversitesinden pek de göz önünde olmayan genç

[30] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 110-111.

[31] **Roderick M. Chisholm** (1989), Theory of Knowledge, Third Edition, Prentice-Hall New Jersey, s. 90-100; (Çeviren: **Başdemir**, **Hasan Yücel** (2011), Epistemoloji Temel Metinler, s. 115.

[32] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 111.

bir felsefeci olan Edmund Gettier'in kısa olduğu kadar etkili olan "Is Justified True Belief Knowledge?" adlı makalesinin yayımlanmasıyla her şey bir anda değişiverir.[33] Gettier yazmış olduğu bu makalesi ile bir antitez oluşturur. Gettier'e göre Platon'un bu üçüncü koşulunun da bilgi için yeterli olmadığını, bu üçüncü koşula rağmen hala şans faktörünün ortadan kaldırılamadığını örnekleriyle göstermeye çalışır. Çalışmamızın bu bölümünde Gettier için hangi koşullar sağlandığında, bilginin şans unsuru olmaktan çıktığını ya da şans unsurunu mutlak olarak ortadan kaldırabilecek başka bir durum ya da koşul var mı? inceleyeceğiz.

[33] **Hetherington, Stephen** (2020), Epistemoloji, 1. Baskı, Ankara, Fol Yayınları, s. 311.

2. BÖLÜM: ÇAGDAŞ DÖNEMDE GETTİER PROBLEMİ

Gettier problemine geçmeden önce, çağdaş epistemoloji ile ne kastedilmektedir, aslında bunu açıklamamız daha yerinde olacaktır. Birçok konuda olduğu gibi düşünce konusunda da aslında bir tarih belirtmek çok da kolay ve mümkün bir durum değildir. Ancak kabaca ifade edecek olursak epistemoloji tarihi iki temel döneme ayrılır. Birinci; klasik epistemoloji Platon felsefesi üzerine kurulu bir epistemoloji dönemi, ikincisi ise modern epistemolojidir. Modern epistemoloji ise Descartes, J. Locke ve Hume, Kant gibi filozofların etrafında şekillenmiş dönemdir. Bu dönemde daha çok öznenin, zihni imkanlarına ve bilme gücünün araştırılmasına ağırlık verilmiştir.

Çağdaş epistemoloji deyimi ise tahmin edileceği üzere modern epistemolojinin bir devamı olup 20. yüzyılı ve içinde bulunduğumuz yüzyılı da kapsayan dönemin, bilgi anlayışını ifade etmektedir. Ancak şunu belirtilmelidir ki çağdaş epistemoloji, sadece günümüzün bilgi teorilerinden kaynaklı olarak bu ismi almış değildir.

> Bu özel isimlendirmenin bir başka bir nedeni de bazen aşırı bir şekilde epistemik mantık olarak da telaffuz edilen bilginin nitelik ve şartlarına ilişkin analitik (çözümleyici) yönteme sahip olmasıdır. Buna göre bilgi, artık ne mutlak dogmatizm ne de mutlak şüpheciliğin konusudur; bu ikisi arasında bir yerde bulunan analitik yöntem, özneyi, içinden çıkmak için kendince bir yol bulmak ve bunun için de deyimi yerindeyse, yolun sonunu değil, bir adım ötesini görmek zorunda bırakan karmaşık bir ağa benzetilebilir.[34]

Çağdaş epistemoloji büyük oranda Viyana çevresindeki epistemik mantıkçılar ve Anglo-Amerikan çevresinde, çağdaş epistemoloji çalışmaları önde gelmekteydi. Ancak Viyana çevresindeki mantıkçılarca başlatılan epistemoloji çalışmaları, Kartezyen kesinlik ve yanılmazlık ilkesi karşısında ciddi sorunlar yaşamıştır. Bununla beraber bir de Gettier'in bu ilkeye yönelik eleştirileri, modern epistemolojinin yeniden rezerv edilmesini, içselci/temelci tutumun aşılmasını kaçınılmaz kılmıştır.

Dış dünyaya ilişkin bilgilerimizin kesinliği konusunda, öznenin zihni imkanlarına bağlılığı, zihnin ise epistemik bir tasarımı gerçekleştirme hususunda yeterli olmaması, kaçışı olmayan yeni bir sorunun habercisi gibi görünmektedir. Bu yeni sorunun kendisi, çağdaş epistemolojinin belirgin bir yöntemi olan analitik yöntemin, yeniden bir aşırılığa düşme

[34] **Mehdiyev, Nebi** (2021), Çağdaş Epistemolojiye Giriş, 2. Baskı, İstanbul, İnsan Yayınları, s. 12.

faktörünü de beraberinde getirmektedir. Özellikle son kırk yıllı göz önünde bulundurursak, içselcilik ve dışsalcılık merkezli bir iç savaş içinde olduğunu görebiliriz.

> Bu çatışma durumundan, sözgelimi erdem epistemolojisi gibi, kendisine vazife çıkarmayı uman yaklaşımlar da yok değildir. Fakat bu yaklaşımların- epistemik belirlenimi ayrı bir tartışma konusu olmakla birlikte uygun işlevselcilik gibi, kökleri İlk Çağlardan (Aristoteles) Orta Çağlara (Jean Calvin) kadar uzanan bilgi teorileri, çağdaş epistemolojide göz ardı edilen ve esasında sadece epistemoloji ile sınırlı tutulması imkansız olan doğruluk ve gerçeklik ilişkisi gibi son derece hassas bir konuyu yeniden felsefenin gündemine taşımışlardır.[35]

Çağdaş Epistemolojinin ilgi alanlarını yukarıdaki söylemler üzerinden somut olarak belirtecek olursak; ilk olarak bilginin tanımı, ikinci olarak gerekçelendirme, üçüncü ve son olarak da doğruluk sorunlarıdır. Bilginin tanımı meselesi aslında felsefe tarihinin ve aynı zamanda epistemolojinin en temel problemlerinin başında gelmektedir. Her ne kadar bazı filozoflar buna itiraz etse de Platon'dan süregelen, *bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inanç*[36] tanımı en çok kabul gören ve atıf alan tanımdır. Elbette felsefe tarihi boyunca bir düşünür, düşünce okulu kendi birikimleri ve kabulleri doğrultusunda, bilgiye dair tanımlar yapmıştır. Ancak çağdaş dönemde bilginin tanımına gelindiğinde Platon'a atfedilen ve hala geçerliliğini koruyan tanım kabul görmüştür. Bu tanımı çağdaş epistemolojide geniş bir tartışma alanına dönüştüren sürecin temelinde Gettier bulunmaktadır.

1963'te yazmış olduğu klasik bilgi tanımına bir itiraz niteliğinde olan üç sayfalık "Is Justified True Belief Knowledge?" (Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?) adlı makalesi çağdaş epistemolojinin seyrini belirlemiştir. Bu makaleden sonra bilgi üzerine yazılanlardan en fazla atıf alan kişi, Platon'la birlikte Gettier olmuştur. Gettier sayesinde "Çağdaş Epistemoloji" ifadesi, tarihi olarak belirli bir başlangıcı, konusu ve kavramsal çerçevesi olan bir düşünceyi ifade eder hale gelmiştir.[37]

Çağdaş epistemoloji "gerekçelendirilmiş doğru inanç" tanımının içinde geçen gerekçelendirme bileşeninin bilgi için yeterli ya da zorunlu olup olmadığı konusunda tartışılan saha olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer önemli noktada "gerekçelendirme"

---

[35] **Mehdiyev, Nebi** (2021), s. 13.

[36] **Platon'un** *Theaitetos* diyalogunda, Sokrates ile *Theaitetos* arasında geçen diyalog da (201d- 202c) arasında geçmektedir.

[37] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 12.

kavramının merkeze alındığı ve tartışmanın yoğunluğunun bilginin imkanı, bağlamı, edinim yolları gibi bilginin çözümlenmesi yönüne kaymaya başlamasıdır.

2.1. Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?

Edmund Lee Gettier'in 1963 yılında yazdığı üç sayfalık "Is Justified True Belief Knowledge? (Gerekçelendirilmiş doğru inanç bilgi midir?) adlı makalesi ilk olarak Platon'un *Theaitetos* diyalogunda geçen üç koşullu bilgi (Bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır) tanımıdır. Birinci bölümümüzde uzun uzun diyalogu incelediğimiz de Platon'un kendisinin de diyalogun sonunda bu üç koşullu aslında gerekli görüp fakat yetersiz olduğunu düşünüp kabul etmediğini gördük. Ancak bu üç koşullu tanım bütün filozoflarca kabul görmüş ve muhtemelen ilk olarak da Platon'un *Theaitetos* diyalogunda geçtiği için Platon'un kendisine atfedilmiştir. Gettier'in makalesini aşağıda incelediğimizde de ilk olarak diyalogda geçen tanımla başladığını mantık sistematiğinde ele aldığını görmekteyiz. Bu tanımlamayı sistematize ederek ilk eleştiren kişinin de Gettier olduğunu belirtmeliyiz.

a) S, p'yi ancak ve ancak

i) P, doğruysa

ii) S, p'nin doğru olduğuna inanıyorsa ve

iii) S, p'ye olan inancını gerekçelendirmişse bilir.[38]

S'nin p'yi bilmesi için önce p önermesinin doğru olması gerekmektedir. Ancak S'nin p'yi bilmesi için p'nin tek başına doğru olması da yeterli değildir. S'nin p'yi bilmesinin bir diğer koşulu da onun doğru olduğuna inanmasıdır. Ancak p'nin doğru olması ve bu doğruluğuna inanılması hala S'nin p'yi bilmesi için yeterli bir durum değildir. S'nin p'ye olan doğru inancının bilgiye dönüşmesi için doğru inancını kanıtlama(gerekçelendirmesi) gerekmektedir. Geleneksel bilgi tanımına göre bu üç koşul yerine getirilmiş ise o zaman bilgi mümkündür. S'nin p'ye olan doğru inancı gerekçelendirilmediği sürece bilgi elde edilemez. Bu koşullar yerine getirildiği zaman epistemik şans faktörü ortadan kalkarak bilişsel bir başarı elde edilir. Geleneksel bilgi tanımlaması Gettier tarafından bu şekilde sistematize edilerek çözümlenir.

[38] **Gettier,** E. L. (1963) Is Justified True Belief Knowledge?, Analysis, 23 (6), 121.

Gettier'in ikinci olarak ele aldığı tanımlama ise Roderick Chisholm'un bilgi tanımlamasıdır.

Örneğin Chisholm, bilgi için gerekli ve yeterli şartları şu şekilde verir:

b) S, p'yi ancak ve ancak

i) S, p'yi kabul ederse

ii) S'nin p için yeterli kanıtı varsa ve

iii) P doğruysa bilir.[39]

Chisholm'a göre bilginin olması için, öncelikle S'nin p'yi kabul etmesi gerekmektedir. P'nin doğru olması lazım ve bilişsel başarı içinde yani S'nin için yeteri kadar kanıtı oluşmuşsa ancak o zaman bilgi oluşur. Chisholm'a göre bilgi epistemik seviyelerden geçerek, kanıtlarımızın inançlarımızı güçlü bir hale getirmesidir. Her seviyenin aslında birer gerekçelendirme seviyesi olduğunu, en düşük gerekçelendirme seviyesinin "mümkün", en yüksek epistemik seviyenin ise "kesinlik" olduğunu ifade eder.[40] Bütün epistemik seviyelere başarılı bir şekilde ulaşıldığı zaman bilişsel başarının yani bilginin oluşabileceğini ifade eder.

Gettier'in son olarak ele alıp çözümlediği bilgi ise Ayer'e aittir.

Ayer ise bilgi için yeterli ve gerekli şartları şu şekilde ifade etmiştir:

c) S, p'yi ancak ve ancak

i) P doğruysa

ii) S, p'nin doğru olduğundan eminse ve

iii) S'nin p'nin doğru olduğundan emin olmaya hakkı varsa bilir.[41]

---

[39] **Roderick M. Chisholm** (1957), Perceiving: A Philosophical Study, Cornell University Press, Ithaca, New York, s. 16.

[40] **Roderick M. Chisholm** (1983), The Foundations of Knowing, The University of Minnesota Press, Minneapolis, s. 1-51.

[41] **A. J. Ayer** (1956), The Problem of Knowledge, Macmillan, London, s. 34.

Ayer'e göre şans faktörünü ortadan kaldıracak şartlar P'nin doğru olması, doğru olduğundan emin olma hali ve S'nin p üzerinde doğru olduğuna emin olma hakkının olması şartlarıdır.

> Ben (a)'nın yanlış olduğunu kanıtlamaya çalışacağım. Çünkü (a)'da verilen şartlar, S'nin p'yi bildiği önermesinin doğruluğu için yeterli koşulu oluşturmaz. Aynı iddia (b) ve (c) içinde geçerlidir. "Yeterli kanıta sahip olma" veya "emin olmaya hakkı olma", "inancını gerekçelendirmekle" tamamen aynı anlamdadır.[42]

Gettier'e göre, Ayer ve Chisholm'un bilgi için sundukları üçüncü koşullar geleneksel bilgi tanımındaki gerekçelendirme ile aynı şeydir. Gettier'de gerekçelendirme kavramının "yeterli kanıta sahip olma" ile "emin olmaya hakkı olma" kavramlarını da içinde barındırdığını görmekteyiz. Aslında bu noktada temel olan sorun gerekçelendirme kavramının anlamı ve kapsamı sorunudur. Geleneksel bilgi anlayışında temel sorun inanç iken burada anlıyoruz ki temel sorun gerekçelendirme kavramının anlamı ve kapsamı sorunudur. Gerekçelendirme kavramının ne olduğunu veya hangi anlamları kapsadığını aslında Gettier bize tam olarak söylemese de biz Chisholm ve Ayer'in bilgi tanımındaki "yeterli kanıta sahip olma" ile "emin olmaya hakkı olma" kavramlarını da içine alacak türden bir gerekçelendirme kavramına sahip olduğunu görmekteyiz. Bu üç tanım içinde de ortak olan tek kavram doğruluk terimidir. İnanç terimi ise, kabul etme ve emin olma terimleri de zihin yatkınlıkları sebebiyle aynı türden zihin faaliyetleri olarak ifade edilir. Gettier sonrasında iki önemli hususa daha dikkat çekerek devam eder.

> İki noktaya dikkat çekerek başlamak istiyorum. İlki şudur: S'nin p'ye olan inancını gerekçelendirmesinin S'nin p'yi bilmesinin zorunlu/gerekli bir koşulu olması anlamında bir kimsenin aslında yanlış bir önermeye olan inancını gerekçelendirmiş olması mümkündür. İkincisi ise şudur: Herhangi bir p, q'yu gerektiriyorsa; S, p'den q'yu çıkarsıyor ve bu çıkarımın sonucu olarak q'yu kabul ediyorsa o zaman S, q'ya olan inancını gerekçelendirmiş olur. Şimdi bu iki noktayı zihinde tutarak her ne kadar kişinin aynı anda söz konusu önermeyi (p) bilmesi yanlış olmasına rağmen (a)'da belirtilen şartların bazı önermeler için doğru olduğunu gösteren iki örnek sunacağım:[43]

[42] **Gettier,** E. L. (1963) Is Justified True Belief Knowledge?, Analysis, 23 (6), s. 121.
[43] **Gettier,** E. L. (1963, s. 121-122.

Gettier için bu bilgi tanımlarındaki üçüncü koşullar yeterli değildir. Bunu ispatlamak içinde aşağıdaki örnekleri verir. Bu örneklere geçmeden önce temel sorun gerekçelendirme kavramının anlamı ve kapsamının neleri barındırdığı ile başlayıp sonrasında bilgi tanımı için sunulan bu üçüncü koşulların gerçekten de bilgi için yeterli olup olmadıkları sorunuyla devam etmektedir. O zaman bilgi tanımını oluşturacak olan ilk iki koşulun (inanç, doğruluk) yanına hangi koşul getirilmelidir? sorusu bu kısımda bize yeni bir problem alanı açar.

Gettier üçüncü koşulun bilgi için yeterli olmadığını örnekleriyle ortaya koymaya çalışır. İlk örneğini incelediğimizde:

> **Örnek 1:** Smith ve Jones 'un bir iş başvurusu yaptığını düşünelim. Yine Smith'in şu önermelerle ilgili güçlü kanıtlarının olduğunu düşünelim:
>
> *d. Jones, işe alınacak kişidir ve Jones'un cebinde 10 adet bozukluk (madeni para) vardır.*
>
> Smith'in (d) konusundaki delili, şirket yöneticisinin ona sonunda Jones'un seçileceğini söylemesi/garanti etmesi ve Smith'in on dakika önce Jones'un cebindeki bozuklukları saymış olduğunu farz edelim. Bu durumda (d) önermesi şunu gerektirir:
>
> *e. Bu işe alınacak kişinin cebinde on adet bozukluk vardır.*[44]
>
> Şimdi biz Smith'in (d)'den (e)'ye geçmenin gerekliliğini gördüğünü ve sahip olduğunu güçlü delillerden dolayı (d)'ye dayalı olarak (e)'yi kabul ettiğini düşünelim. Bu örnekte Smith, (e)'nin doğru olduğu inancını açıkça gerekçelendirmiştir.
>
> Şimdi daha fazlasını hayal edelim. İşe Jones değil de Smith alınacaktır ve Smith bunu bilmiyor. Aynı zamanda Smith'in cebinde on tane bozukluk vardır ve Smith bunu da bilmiyordur. O zaman Smith'in (e)'yi çıkarsadığı (d) önermesi yanlış olsa da (e) önermesi doğrudur. O zaman bizim örneğimize göre şunların hepsi doğrudur: (i) (e) doğrudur (ii) Smith, (e)'nin doğru olduğuna inanır ve (iii) Smith, (e)'nin doğru olduğu inancını gerekçelendirmiştir. Fakat aynı zamanda Smith'in (e)'nin doğru olduğunu bilmediği açıktır zira Smith, kendi cebinde ne kadar bozukluk olduğunu bilmemesine ve yanlış bir şekilde inancını işe alınacak olan kişi olduğuna inandığı Jones'un cebindeki bozuklukların sayısına dayandırmasına rağmen (e), Smith'in cebindeki bozuklukların sayısından dolayı doğrudur.[45]

Yukarıdaki bu örneğe göre şunları söylemek yanlış olmayacaktır.

---

[44] **Gettier,** E. L. (1963, s. 121-122.
[45] **Gettier,** E. L. (1963, s. 122-123.

(i) e doğrudur.

(ii) Smith e'nin doğru olduğuna inanır ve

(iii) Smith, e'nin doğru olduğu inancını gerekçelendirmiştir.

Ancak örnekte şu da belirtilmişti Smith işe alınacak kişinin cebinde 10 tane bozukluk olduğunu bilmediği açıktır çünkü Smith kendi cebinde de 10 adet bozuk madeni para olduğunu bilmemektedir. Ancak Smith işe alınacak kişinin cebinde 10 adet bozukluk olduğu inancını yanlış bir şekilde işe alınacak kişi olan Jones'in cebindeki bozuklukların sayısına dayanır fakat e, önermesi Jones'in cebindeki bozukluklardan dolayı değil Smith'in cebindeki bozukluklardan dolayı doğru çıkar. Gettier'e göre bir kişi, doğruluğunun mantıksal öncülleri ile hiçbir ilgisi olmamasına rağmen güvenli bir çıkarımla doğru bir inanç elde edebilir.[46] Bu sebepten dolayı da bilginin üçüncü koşulu olan gerekçelendirme gerekli ancak yeterli bir koşul değildir. Şans eseri olarak doğru inancı gerekçelendirilmiştir. Yani yapılan gerekçelendirme şans faktörünü ortadan kaldırmaya yetmemiştir.

Gettier'in ikinci örneğini incelediğimizde de aslında yine göreceğiz ki şans eseri doğru inanç gerekçelendirilebilecektir.

Örnek 2:

Şimdi biz Smith'in aşağıdaki önermeyle ilgili güçlü bir kanıtı olduğunu varsayalım.

f. Jones'un bir Ford'u vardır.

Smith'in zihnindeki Jones'un geçmişte her zaman bir arabası olduğu ve bu arabanın da daima bir Ford olduğu ve yine Jones'un bir Ford sürerken Smith'e bir keresinde arabaya binmesini teklif etmesi, Smith'in kanıtı olabilir. Ayrıca biz Smith'in nerde oturduğunu tam olarak bilmediği Brown adında başka bir arkadaşı olduğunu farz edelim. Smith gelişi güzel üç yer ismi seçer ve şu üç önermeyi kurar:

g. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Boston'dadır.

[46] **Williams, Michael** (1978), Inference, Justification and Analysis of Knowledge, The Journal of Philosophy, Sayı:75/5, s. 250.

h. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Barcelona'dadır.

i. Ya Jones'un bir Ford'u vardır ya da Brown Brest-Litonvsk'dedir.

Bu üç önerme (f)'ye dayanmaktadır. Smith'in, (f)'ye bağlı olarak kurmuş olduğu bu üç önermenin her birindeki bu gerektirmenin (*entailment*) farkında olduğunu ve yine (f)'ye dayanmanın (g), (h) ve (i)'yi kabul etmeye doğru götürdüğünün farkında olduğunu düşünelim. Smith, (g), (h) ve (i)'yi tamamen sağlam kanata dayanan önermeden çıkarmıştır. O halde Smith, bu üç önermenin her birin olan inancını tümüyle gerekçelendirmiştir; tabi ki Smith'in Brown'un nerede olduğuyla ilgili hiçbir fikri yoktur.

Gettier'in bu örneğinden de yine yola çıkarak gerekçelendirilmiş doğru inançlarımız olsa bile yine bilemeyeceğimiz durumlarda söz konusudur. O, halde gerekçelendirilemeyen inançlar olabileceğinden Gettier, haklı gösterilmiş doğru inanç/bilgi olmayabileceğine işaret eder.[47]

2.1.1. Gettier Sorunu

Gettier'in 1963'te yayınladığı "Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi midir?"[48] adlı makalesinden sonra ortaya çıkmış, çağdaş felsefede yer edinmiş birçok hararetli tartışmalara neden olmuş probleme verilen isimdir. Çağdaş epistemoloji tarihinin akışını belirleyen bu üç sayfalık yazı felsefe tarihine Gettier'in adını alan "Gettier Sorunu" ya da "Gettier Problemi" olarak geçer. Bazılarına göre de dördüncü koşul sorunu olarak anılmaktadır. Çünkü Gettier yazmış olduğu makalesindeki örneklerle kafalara şu soruyu getirmiştir; üç parçalı geleneksel bilgi tanımının yeterli olmadığını bu tanıma ilave edilecek bir dördüncü koşul ya da şık getirilebilir mi?

Platon, *Theaitetos* diyalogunda bilginin şans unsurunu dışarıda bırakması için ilave bir koşul teklifinde bulunmuştur. Doğru inanca getirilebilecek bu ilave koşulda gerekçelendirmedir. *Theaitetos* diyalogunda doğru inancın şans eseri nasıl bilgi olabileceğinin örneklerini göstermişti. Bu problemde de aslında Gettier bize, gerekçelendirilmiş doğru inancın nasıl şans eseri bilgi olabileceğinin durumlarını göstermiştir.

---

[47] **Düşgün, Cemzade Kader & Çicek, Nuri** (2020), Çağdaş Epistemolojik Yaklaşımlar Bağlamında Gettier Problemi Üzerine Bir Değerlendirme, Beytül Hikme an International Journal of Philisophy, Sayı: 10/4, s. 3.

[48] **Edmund L. Gettier** (1963), s. 121-123.

Platon'a göre doğru inanç nasıl ki bilgi değilse, Gettier'e göre de gerekçelendirilmiş doğru inanç bilgi değildir. Gettier makalesinin başında ilk önce Platon sonra Chisholm ve son olarak da Ayer'in bilgi tanımlamalarını[49] formüllerle verir. Bu tanımlamalardaki üç koşulu da bilgi için yeterli bulunamayacağını ileri sürer. Gettier aslında şu iki noktaya dikkat çeker.

> İlki şudur: S'nin p'ye olan inancını gerekçelendirmesinin S'nin p'yi bilmesinin zorunlu/gerekli bir koşulu olması anlamında bir kimsenin aslında yanlış bir önermeye olan inancını gerekçelendirmiş olması mümkündür. İkincisi ise şudur: Herhangi bir p önermesi için eğer S, p'ye olan inancını gerekçelendiriyor; p, q'yu gerektiriyor; S, p'den q'yu çıkarıyor ve bu çıkarımın sonucu olarak q'yu kabul ediyorsa o zaman S, q'ya olan inancını gerekçelendirmiş olur.[50]

Gettier'in kendisine göre q, gerekçelendirilmiş ve doğru olsa bile bilgi olmayabilir. Çünkü S'nin q'yu elde edebilmesi, onun bilişsel başarıdan dolayı değil de bir şans eseri yerine gelmesi de olabilir.

Gettier, gerekçelendirmenin bilişsel başarıya dönüşebilmesi için şans unsurunu ortadan kaldıramadığını bunun için yeterli bir koşul olmadığını, Gettier'in karşıt örnekleri denilen örneklerinde görmekteyiz. Gettier gerekçelendirilmiş doğru inanç tanımının şans eseri bilgiyi ortaya çıkaracağı durumları gösterdikten sonra, gerekçelendirme ve teminat koşulları, doğruluğu elde etmek için inanan kişiye en iyi durumları oluşturma koşulları sağlamaya çalışır.

Gettier aslında doğrudan Chisholm'un tecrübe ile ilgili bilgileri, tanımına eleştirilerini yönlendirir. Bu tartışmanın konusu olan bilgi, "S, p olduğunu biliyor." şeklindeki önermesel bilgidir. Önermesel bilgi, bir kişi veya bir şeyi bilme tanıma yoluyla bilme ve bir şeyin nasıl yapılacağını bilmeden farklı bir bilme türüdür. Bunlardan çalışmamızın birinci bölümde bahsetmiştik; "Tecrübeye dayalı önermesel bilgi, bilgilerimizin en önemli bölümünü oluşturur. A priori olanların dışındaki tüm, "S, p olduğunu biliyor." şemasındaki bilgiler bu kapsama girer. S'nin p'yi bilmesinin koşulları doğruluk, inanç ve gerekçelendirme olarak sıralanır. Gettier'in makalesinden sonra bu koşulların nitelikleri sorunu tartışılmaya başlanmış ve "S, p olduğunu biliyor." şeması "S, p

[49] **Edmund L. Gettier** (1963), s. 121.

[50] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 111-112.

olduğunu biliyor'u bilme (knowing that S knows that p) şemasına dönmüştür. Gerekçelendirme, "biliyor olduğunu bilme" ile ilgilidir."[51]

Gettier yazmış olduğu makalesinde bize açık açık üçüncü bir şık sunmamıştır ama klasik bilgi tanımına ve gerekçelendirme koşuluna yapmış olduğu eleştirisi en önemli husustur. Çünkü kendisinden sonra gelen filozofları, bilgi konusunda bilginin üçüncü koşulu olan gerekçelendirmeye yönlendirmiştir. Hemen hemen kırk yıla yakın bir süre gerekçelendirmenin niteliği, imkanı ve gerekliliği üzerine durulmuştur.

Gettier vermiş olduğu örneklerle yepyeni bir dönemi ve sorunları da beraberinde getirmiştir. Onun yazmış olduğu makalesinin önemini John Turri şu sözleriyle belirtir:

> Gettier'in yazısının yayınlandığı tarihten bu yana cevaplanmaya değer görüldü. Literatürde söz konusu yazının tartışılma ya da referans gösterilme sayısını dikkate alır ve bunu yazıdaki yaklaşık 930 kelime sayısına bölerseniz, elde edilen atıf sayısını şimdiye kadar yayınlanmış herhangi bir felsefe yazısından çok daha fazla atıf yapıldığını ortaya koyarsınız. Eğer bir yayının etkisini ölçmek için "kelime başına atıf formülü" olarak bu yöntemi kullanırsak, Gettier makalesinin tüm zamanların en büyük felsefe yazısı olduğunu kolaylıkla söyleyebiliriz.[52]

John Turri'nin Gettier'in makalesi hakkında söyledikleri onun ne kadar büyük bir etki yarattığını veri olarak bizlere sunmuştur. Gettier'in bu yazısı klasik bilgi tanımının çözümlemesini yapmış olup bu tanımın bilgi için, gerekçelendirilmiş olması ve önermenin doğru olması bile şans unsurunu hala engelleyemediğini göstermiştir. Gettier hem yazısıyla hem de örnekleriyle bilginin bu üç koşulunun yerine getirilmesi durumunda bile bilgiyi oluşturmayacağı amacını göstermiştir.[53] Baktığımızda aslında Gettier'in iddia ettiği şey basittir. Gerekçelendirme koşulu, epistemik şansı ortadan kaldırmaya yetmemektedir. Asgari koşullar olmalarına rağmen bu üç koşul doğruluk, inanç ve gerekçelendirme bir önermeyi bilgeye dönüştürmede yetersiz kalmaktadırlar. Gettier'in bundan başka bir iddiası olmadığı gibi herhangi bir önermeyi bilgi dönüştürecek ilave bir koşul teklifi de yoktur. O sadece bu üç koşulun yeterli olmadığını göstermekle yetinmiştir. Gettier yeni bir ilave koşul

[51] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 112-113.

[52] **Hetherington, Stephen**, The Key Thinkers Epistemology, Bloomsbury Academic, s. 263-264.

[53] **Baç, Murat** (2011), Epistemoloji, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s. 179.

sunmadığı ve Platon'un ilave gördüğü gerekçelendirme üzerine durduğu için bundan sonraki tartışmalar bir müddet gerekçelendirme koşuluna yönelmiştir.

> Yine de Gettier'in bilgi ve inanç ilişkisine dair verdiği örnekler ve buna dayalı itirazı, kesin bilgi anlayışına eleştirel bir yaklaşım getirebilmesi adına faydalıdır. Yalnız, Gettier'in tespit etmiş olduğu krizi anlayabilmek ve ona karşı çözüm üretebilmek adına, bilginin ne olduğu ve gerekçelendirmenin nasıl bir işlevi olduğu sorularının yanı sıra, inancın ne olduğu problemi de masaya yatırılmalıdır.[54]

2.2. Bilgide Gerekçelendirme Koşulu

Dilimizde gerekçelendirme kavramıyla aslında bir şeyi, kanıtlama, temellendirme, haklılandırma, kanıt gösterme veya o şeyin nedenini gösterme olarak da kullanmaktayız. Ancak biz epistemolojik olarak gerekçelendirme sözcüğünü kullanacağız.

Çağdaş epistemoloji geleneğinin en temel ve en çok tartışılan konularından birisi, Platon'un *Theaitetos* diyalogunda geçen "Bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır." tanımındaki gerekçelendirme koşuludur. Birinci bölümde detaylı bir şekilde bahsettiğimiz Theaitetos sorununu göz önüne aldığımızda inancın ve doğruluğun, bilgi için gerekli ancak yeterli koşullar olmadığını belirtmiştik. Klasik epistemolojide hakim olan bilgi tanımının merkezinde, inancın olması fakat çağdaş epistemolojide ve Gettier de problem alanının merkezinde ise gerekçelendirmenin olması bu koşulu daha da önemli kılmıştır. Klasik epistemoloji geleneğinde gerekçelendirme, doğru inançların bilgiye dönüşebilmesi için gerekçelendirilmeye ihtiyacı vardır. Yani inançlarımızın doğrulanması veya epistemik olarak kabul görmeleri için onların çok güçlü ve sağlam bir şekilde gerekçelendirilmeleri gerekmektedir. Ancak o zaman doğru inançlarımızın bilgiye dönüştürülür ve bilgi olarak kabul görür.

Gerekçelendirme, epistemik öznenin inançlarına rasyonellik katarak, onu makul hale getirir. İnançlarımızı ya bilme araçlarımızın sağladığı bir kısım iç ve dış duyu verilerimiz sayesinde ya da akıl yürüterek duyu araçlarının sağladığı verileri muhakeme ederek oluştururuz. O zaman gerekçelendirme için şunu söyleyebiliriz, inançlarımızın oluşmasına

[54] **Karaca, Çağlar** (2023), Gettier Sonrası Epistemolojiye Eleştirel Bir Katkı: İnancın Refleksif Niteliği, Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı:78, s. 81.

sebep olan algılarımızın üzerine yeni algı ilave etmek ve mevcut akıl yürütmelerimizin üzerine tekrardan akıl yürütme ve muhakeme edebilmektir.

Bir falcı ya da kahini düşünelim, onların gelecek hakkında birçok şeyi bildiğine inanıyoruz. Bu falcı ya da kahin kişi bize bilinmesi pek de mümkün olmayan bir şeyi bildiğini iddia ederken bir inanca sahiptir. Fakat tam anlamıyla kahinin ya da falcının söylediklerine inanmayan biraz şüpheci bir kişi kahinin ya da falcının bildiklerini iddia ettiği şeylerin, nereden bildiğini merak edip araştıracaktır. Falcının ya da kahinin ne söylediğinin yanı sıra söylediklerinin bilgisini nereden ve nasıl edindiği de bir o kadar önemlidir. Yani bilgi için aslında sadece inancın olması tek başına yeterli bir durum değildir, aynı zamanda bu inancın bir temelinin bir kanıtının bir güvenilirliğinin olması da gerekmektedir. Yani kahinin veya falcının bildiklerinin doğruluğunu ispat etmesi kanıtlaması gerekmektedir. Eğer kahin ya da falcı bildiğini iddia ettiği şeylere karşı tarafı inandırmazsa bu durumda inancı doğru olsa bile bilgi olmaz ve inançtan öteye gidemez. Sonuç olarak da gerekçelendirilmemiş inanç, klasik epistemoloji geleneğine göre bilgi sayılmamaktadır.

Bir şeyi bilmek aynı zamanda o şeye gerekçelendirilmiş bir biçimde inanmak demek midir? Eğer bu durum öyleyse şans eseri doğru bir tahminde bulunmak doğru inancımızın niye bilgi olmadığını açıklayabilirdi. Örneğin, ofisteki iş arkadaşım Betül'ün, asansöre doğru aceleyle yürüdüğünü gördüğümde onun basit bir şekilde sinirli olduğunu tahmin etmem, benim hem doğrulanmamış hem de gerekçelendirilmemiş bir inancımdır. Arkadaşımın sinirli olduğuna dair hızlı yürümesi sadece benim basitçe bir tahminim, inancımdır. Eğer ben bu inancımı sonradan doğrularsam hala bilgi oluşturmuş olmam sadece onun doğruluğundan emin olurum. Dolayısıyla bu durum doğru inancımın gerekçelendirmeden yoksun olması sebebiyle bilgiyi meydana getirmediğini göstermektedir. Daha sonra Betül'ün odasına gittiğimde onun aceleyle çekmesini karıştırdığını, sinirli bir şekilde ve lanet okuyarak bir şeyler aradığını gördüm. İşte bu noktada Betül'ün sinirli olduğunu bilmeye başlarım ve bu durumda da benim Betül'ün sinirli oluşuna dair bilgi

edinişim, Betül'ün de öyle olduğuna dair doğru inancımı gerekçelendiren kanıtlar edinmem sebebiyle açıklanabilir.[55]

Yine de gerekçelendirilmemiş bir doğru inanç bilgi oluşturamaz mı? O zaman yukardaki örnek üzerinden devam edelim; Arkadaşım Betül'ün odasına girmediğimi, sadece odasının önünden geçerken aceleyle çekmecesini karıştırdığını, küfredip lanetler okumadığını duymadığımı farz edelim. Daha sonra Betül'ün odasından çıkıp aceleyle toplantı salonuna doğru yürüdüğünü görüyorum. Ben onu tanıyan biri olarak biliyorum ki Betül çabuk sinirlenen birisi, şimdi bunu da düşündüğümde onun sinirli olduğuna dair inanmam için, benim bu inanışıma herhangi bir gerekçelendirme yapmamış olsam bile, benim Betül'ün sinirli olduğuna dair inancıma yetecek kadar kanıta sahip olabilirim. Şu an da Betül sinirlidir, şeklinde düşük dereceli bir bilgiye sahip olamaz mıyım? Bu durum tam kesin olmamakla beraber kuşkulu bir durumdur. Bu duruma inanmak için kanıtım güçlü ve sağlam değildir. Bu durumda aslında bize gösteriyor ki, edinmiş olduğumu doğru inancımıza dair kanıtlarımız, elde tutulmanın gerekçelendirmesine bizi daha da yaklaştırmakta ve biz bu yolla ve birikimle bilgiye ulaşmaya meyilli oluruz. Bunlar ve bu gibi durumlar gerekçelendirilmiş inancın bilginin bir unsuru olduğu görüşünü desteklemektedir.

Gerekçelendirme koşulunu şu şekilde ifade edecek olursak; S'nin p olduğuna dair inancının bir şans olmaktan çıkarılarak ona bir makullük bir rasyonellik sağlaması ve S'nin p'ye inancının bir tesadüfi olmasını engellemektir. Aslında genel bir tanım yapacak olursak, bir inancı gerekçelendirmek aslında, onun niçin doğru olduğunu göstermektir. Çağdaş epistemolojide baktığımız zaman inancın, niçin doğru olduğunu göstermeyi sağlayan şeylere G-unsurları ya da o inancı gerekçeleyiciler denmektedir.[56] Gerekçelendirilmiş unsurların nitelikleri aslında bize hiç de yabancı şeyler değildir. Bu unsurlar algı, bellek, bilinç, içebakış muhakemesini yapıp akıl yürüttüğümüz inançlarımız ve bilgilerimizdir.

Gerekçelendirilmiş doğru inanç;

---

[55] **Robert, Audi** (2018), Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş, (Çeviren: Başdemir, Hasan Yücel; Tuncel, Melis), **3.** Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, s. 247.

[56] **Goldman, Alvin** (2002), Pathways to Knowledge, Private and Public, Oxford, Oxford University Press, s. 5.

"S, p'yi ancak ve ancak

i. P, doğruysa,
ii. S, p'nin doğru olduğuna inanıyorsa ve
iii. S, p'ye olan inancını gerekçelendirmişse bilir."[57]

S'nin p'yi bildiğini diyebilmemiz için yukardaki bu üç şartı tek tek sağlaması zorunludur ancak bu şartların yeterli olup olmadığı konusu çağdaş epistemolojinin en temel tartışma konusudur. Gettier Sorununda da bahsettiğimiz gibi bu üç şartın tek tek zorunluluğu olsa da hepsinin birden yeterli olamayacağı iddia edilmiştir.

Çağdaş dönem düşünürlerinden Chisholm, Gail Fine gibi düşünürler, Platon'un *Theaitetos* diyalogunda bahsettiği "logos" kavramının aslında gerekçelendirmeye "justification" kavramına tekabül ettiğini iddia etmektedirler. Epistemik gerekçelendirme aslında inançla doğruluk arasında rasyonel bir bağ kurmak olarak ifade edilebilir. "Gerekçelendirme, genel anlamıyla doğru inancı bilgiye dönüştüren unsur olarak kabul edilir."[58] Aslında bu düşünceye baktığımız zaman kişinin inancının duyular dünyası ile nasıl alakalandırıldığını araştırır yani, bir inanca sahip olduğumuzda o inancımızın olgularla nasıl paralellik kurduğumuzu araştırmaya gerekçelendirme denir. Felsefe tarihinde gerekçelendirme kavramı filozoflarca başka terimlerce ifade edilmiştir. Mesela Platon, *Theaitetos* diyalogunda açıklama yani "logos" kavramını kullanırken, İslam düşünürlerinden Farabi ise "bilincine varma", Plantinga "teminat", Sosa "epistemik uygunluk", Ayer, "doğru olduğuna hakkı olma", Chisholm ise "olumlu epistemik statü" olarak kullanmaktadır. Kullanılan bütün bu terimleri karşılayacak ortak bir terim olarak çağdaş epistemolojide gerekçelendirme (*justification*) olarak ifade edilmektedir.

Bilginin ortaya çıkması için, inancın rasyonel akıl yürütmelerle doğrulanması ve gerekçelendirilmesi gerekmektedir. Rasyonellik, inançla doğruluk arasındaki tesadüfi gerçekleşmeyi engelleyerek bilinçli olmasını sağlayacaktır. Epistemolojide buna "bilişsel başarı" koşulu denmektedir. Bilişsel başarı, doğruluğu şans unsuru olmaktan çıkarıp zihinsel bir süreçten çıkıp gösterilmesi olarak ifade edilir. O zaman şöyle bir soru sormamız çok da yersiz olmayacaktır; İnancımızla doğruluk arasında nasıl bir bilişsel ilişki kurarsak bilişsel

[57] **Edmund L. Gettier** (1963), s. 121. Platon, *Theaitetos* 201. diyalogunda geçmektedir.

[58] **Platon** (2013), (201c, 202c, 206c).

başarıyı yakalamış oluruz? İşte tamda bu sorunun cevabı çağdaş epistemolojide gerekçelendirme ile alakalı farklı yaklaşımları ortaya çıkarmaktadır.

Çağdaş epistemolojinin en temel tartışma konusu olan gerekçelendirme, aslında Theaitetos Sorunundan çok Gettier Sorunuyla gündeme gelmiştir. Gerekçelendirmenin doğasına ilişkin tartışmalara da Gettier Sorunu yön verir. Theaitetos Sorununu incelediğimizde gerekçelendirmeye dair çok da bir üzerinde durulacak tartışmanın olmadığını, ancak Gettier'in yazmış olduğu makaleden sonra gerekçelendirme konusu çağdaş epistemolojinin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bu problem gerekçelendirmenin doğasının ve anlamının ne olduğunu nasıl olduğuna dair birçok kuramın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bütün bu kuramların ortak noktası da gerekçelendirmenin, bir inancı tesadüfen doğru olmaktan kurtaramıyor oluşudur. Bu yüzden gerekçelendirme sadece doğru bir inancın bilgiye dönüştürülmesi için gerekli bir koşul değil aynı zamanda bir inanca sahip olan öznenin veya gerekçelendirmeye yeltenen kişinin şans unsurunu ortadan kaldırmak konusunda üzerine sorumluluk alması demektir. Bu nedenlerden dolayı çağdaş epistemolojide gerekçelendirme, doğruluğu göstermek veya inancı muhakeme yoluyla rasyonel hale getirme çabasının yanı sıra, anlamı ve işlevi yönünden de farklı bir boyut kazanmıştır.

Çağdaş epistemoloji düşünürleri gerekçelendirme kavramına dört işlev yükleyip bu anlamların birkaçını ya da tamamını kullanmışlardır. Gerekçelendirmenin ilk işlevi, öznenin doğru inancını bilgi yapan bir koşul olmasıdır. İkinci işlevi, bir meselenin doğruluğu hususunda özneye güven veren bir etmen olması, üçüncü işlevi ise bilginin karşısında kişinin sorumluluk yüklenmesini sağlayan bir etmen olması, dördüncü işlevi ve son işlevi ise, kişiye yüklediği bu sorumluluğa uyarak bilginin gerekliliklerini yerine getirebilme veya bilginin gerektirdiği biçimde davranmamızı isteyen bir etmen olmasıdır. Gerekçelendirmeye dair bu kadar işlev ve anlam çokluğu birçok kafa karışıklığını da beraberinde getirmektedir. Aslında sadece bunlar değil aynı zamanda gerekçelendirme koşulunun bilgi için gerekli ve yeterli bir koşul olup olmadığı konusu da farklı gerekçelendirme fikirlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gettier Sorununa bu bağlamda baktığımız zaman aslında o, içsellik ve dışsallık bağlamında bilginin doğruluğunu sağlayan koşulların öznenin zihninde hazır bir şekilde mi yoksa zihninin dışında ondan bağımsız olarak mı oluştuğu, bilgide güven unsurunu oluşturan

gerekçelendirmeye dair tartışmalardan başlıca bir tanesidir.[59] Bu soruların aslında tamamı epistemik gerekçelendirmeyle alakalıdır.

Gerekçelendirmeyi aslında çağdaş epistemolojide önemli kılan bir diğer husus ise, inanmamızı gerektirecek kadar kanıtın bulunması onu yeterli kılacak mı? sorusudur. Böyle bir koşul özneye ne kadar kanıt gerektirdiği konusunda net bir cevap veremediği için belirsiz kalmıştır. Sadece kanıtın sayısı değil aynı zamanda onun niteliği de bir o kadar önemlidir. Çünkü bazen sayısız kanıtın olması o şeyi bilmemize imkan vermezken, kimi zamanda sadece bir kanıtın varlığı bilmemiz ve inanmamız için yeterli olmaktadır. O zaman bir iddiayı veya ortaya atılan savı gerekçelendirebilecek yeterli ve gerekli delillerin olduğunu söylemek aslında bir noktada göreceli bir durumdur. Hatırlanacağı üzere bazı kuşkucu filozofların, bu nedenle bir şeyi bilemeyeceğimizi iddiaları ve bir şeyi bilmemiz için bütün kanıtlara sahip olmamızın mümkün olmadığını, bu yüzdende kanıtlamanın yetersiz ve eksik kalacağını belirtmeleridir. Epistemoloji geleneğinde bir kuşkucu filozofa göre bir bilginin doğruluğunu kanıtlamak veya onun gerekçelendirmesini yapmak neredeyse imkansızdır. Bu yüzden de bir noktada çağdaş epistemolojide epistemik gerekçelendirme temel ve önemli tartışma alanlarından birini oluşturmuştur.

Yukarıdaki sorulara ve tartışmalara baktığımız zaman bunların bilgi ile ilgili epistemik gerekçelendirme üzerine olduğunu anlayabiliriz. Ancak bu soruların ve tartışmaların dışında başka bir önemli hususta gerekçelendirme kavramının yalnızca bilgi ile ilgili kullanılmamasından da ileri gelmesindendir. Biz gerekçelendirme terimini Theaitetos diyaloğundan beri hep bir önermenin doğruluğunun gösterilmesinde inceledik. Gerekçelendirme bazen bundan farklı olarak, bir ahlaki davranışta bazen de ahlaki yargıları ifade etmede kullanılır. Bu durumda epistemoloji de gerekçelendirmenin iki açıdan ele alınmasını sağlayacaktır; epistemik olarak gerekçelendirme ve epistemik olmayan gerekçelendirme. Bilgi konusundaki gerekçelendirme tartışmaları onun doğasına ilişkindir. Bu nedenle de birçok epistemik gerekçelendirmeden bahsetmek mümkündür. Epistemik olmayan gerekçelendirme de ise ahlaki sonuca götürücü gerekçelendirme olarak ele alınacaktır.

[59] **Fumorten, Richard** (2003), Theories of Justification, The Oxford Handbook of Epistemology, Editör: Paul K. Moser, Oxford, Oxford University Press, s. 205.

Çağdaş epistemolojinin tartışma konularının başında doğruluk ya da inanç kavramından ziyade gerekçelendirme konusunun olduğunu belirtmiştik. Sadece gerekçelendirmenin kendisi değil aynı zamanda gerekçelendirme türleri de çağdaş epistemolojinin temel tartışma alanını oluşturmuştur. Bunlardan bir tanesi de epistemik olmayan gerekçelendirme kuramıdır. Epistemik olmayan gerekçelendirme, bilgi teorileri ve epistemoloji alanında kullanılan bir kavram olmakla beraber çağdaş epistemolojinin de üzerinde durduğu bir gerekçelendirme kuramıdır. Epistemoloji nasıl ki bilgi edinme yollarını, bilgi türlerini, bilgi sahibi olma yollarıyla ilgilenen bir felsefi disiplin ise, Epistemik olmayan gerekçelendirme de bilginin elde edildiği süreçleri irdelerken, epistemik (bilgi ile ilgili) yollardan değil de daha başka türden nedenlerin açıklandığı durumlarda kullanılan bir kavramdır. Bazı düşünürler ve onların düşünceleri, doğru inancı gerekçelendiren kanıtların niteliğiyle alakalı olduğu için içselci ve dışsalcı gerekçelendirme kuramları ortaya çıkarken, diğer taraftan ise, bu gerekçelendirmelerin sadece epistemolojik yönünden değil de daha bireysel, daha duygusal, daha pragmatist ve ahlakçı açıdan ele alınmış olmasıdır. Çünkü gerekçelendirmeye sadece epistemolojiye ait bir kavram nazarıyla bakılmamıştır. Bir inanca ait olmayan gerekçelendirme şekillerinin olduğunu iddia eden bir görüştür.

Değerlerimize, ahlaki normlarımıza, beklentilerimize, duygularımıza, çıkarımlarımıza ait gerekçelendirmelerimiz epistemik bir gerekçelendirme değildir. Bu yüzden de epistemolojide gerekçelendirme iki türe ayrılır; epistemik gerekçelendirme ve epistemik olmayan gerekçelendirme şeklindedir. Kimi filozoflara göre, düşünen ve bilen öznenin bilgi karşısındaki tutumu ve halleri, gerekçelendirmenin bir parçası olduğu yönündedir. Bu ileri sürülen fikir doğrultusunda da gerekçelendirme deontolojik ve deontolojik olmayan olarak ikiye ayrılmaktadır.[60]

Epistemik olmayan gerekçelendirme, doğru ve yanlış olmayan inancın desteklenmesi için ya da inancımızın doğruluğunu belirleyebilmek için epistemik olmayan yani bilgi ile ilgisi olmayan sebepleri kullanmaktır. Örneğin duygusal gerekçelendirmeyi düşünelim, bir kişinin inancını duygusal tepkilere bağlar. Bir inancı kişi burada olumlu ya da olumsuz olarak duygulara sahip olduğu için kabul edebilir veya reddedebilir. Bu durumda bu duygusal tepkiler inancın gerçekliği veya doğruluğu hakkında bilgi oluşturmaz.

[60] **Chisholm, Roderick** (1989), Theory of Knowledge, Englewood: Prentice-Hall, s. 14.

Günlük hayatta sıkça başvurduğumuz epistemik olmayan bir gerekçelendirme türü de geleceğe yönelik gerekçelendirmedir. Kişinin o an içinde bulundu vaziyetten dolayı netice almak istedi ve bu yüzden de sonuca varmak istedi gerekçelendirmedir. Örneğin, ölümcül hastalığa yakalanmış ve iyileşme ihtimalli çok düşük bir yakınımızı düşünelim ve o kişinin kendince iyi olacağına dair bir inanç geliştiriyor. Hasta kişinin iyileşeceğine dair inanca sahip olması ya da böyle bir inanç geliştirmesi o kişinin sağlığına kavuşması noktasında şans unsurunu arttırıcı bir etmen oluşturuyor. Her ne kadar iyileşme ihtimali düşük olsa da hasta olan kişinin daha iyimser ve pozitif bir tutum takınması o kişinin inancını gerekçelendirmektedir. Burada hasta olan kişinin gerekçelendirmesi geleceğe yönelik bir gerekçelendirmedir. Bu kişi her ne kadar verilere ve eldeki kanıtlara göre iyileşme ihtimali düşük bir hasta olsa da onun gelecekte iyileşme umudunun olması gelecekte sağlığına kavuşması şansını artırabilir.[61] Burada kişi kendinde iyimser bir inanca ve gerekçelendirmeye sahip olsa da asıl olan kanıtlardır elde olan verilerdir. Bu yüzden bu gerekçelendirme epistemik bir gerekçelendirme olmadığı gibi içeriği de epistemik değildir. Ancak bu kişinin ölümcül hastalığına dair veriler ve kanıtlar epistemik bir içerik oluşturmaktadır. Geleceğe dair gerekçelendirme hasta olan kişinin gelecekte iyi olma sonucuna odaklanmasına, ya da kişinin gelecekte başarılı bir hedefe odaklanmasına ve bunun gibi daha birtakım sonuçlar elde etmesini sağlamaktadır.

Kişinin içinde bulunduğu vaziyetten çıkarak gelecekte en iyi sonuca varmasına ve bunları yapabileceğine dair inancını gerekçelendirmesidir. Epistemik gerekçelendirmenin doğruluğu daha da pekiştirme çabası burada kendini başarılı bir hedefe varmaya veya sonuca bırakmaktadır. Bu durumda kişinin içinde bulunduğu vaziyetten kurtulmak istemesi ya da başarılı bir şekilde hedefine varmak istemesi rasyonel bir zemine dayandırılmaya çalışılsa da epistemik bir gerekçelendirme alanına girmek için yeterli değildir.

Epistemik olmayan bir diğer gerekçelendirme ise ahlaki gerekçelendirmedir. Ahlaki gerekçelendirme de ise, bireylerin içinde yaşadığı toplumun veya kişinin benimsemiş olduğu dini inançları ahlaki bir çerçevede işlevini kazanmaktadır. Gündelik hayatın rutinleri içinde kişinin dini inançları ya da ahlaki eylemleri eleştirildiği zaman kişi hemen buna karşı savunmaya geçmektedir. Tamda bu noktada ahlaki gerekçelendirme durumu üstlenmektedir, kişinin kendisine yapılan ahlaki eylemlerinden dolayı eleştirilere karşı kendini savunmaya

[61] **Richard Fumerton** (2005), Theories of Justification, The Oxford Handbook of Epistemology, Oxford, Oxford University Press, s. 205.

geçmesi veya diğer insanlar tarafından ve kendisi tarafından onaylanmak için bu gerekçelendirmeye başvurur. Bunu bir örnek üzerinden inceleyecek olursak; Evli bir çifti düşünelim, adamın karısı tarafından aldatıldığına dair güçlü delillerinin olduğunu ancak buna rağmen adam karısının kendisine sadık olduğuna inanmak istiyor. Karısının, kendisine sadık olmasına dair inancı olan adamın ahlaki bir yükümlülüğünün olduğunu söylemek aslında çok da anlamsız olmasa gerek. Adamın elinde epistemik kanıtlar olmasına rağmen eşine güvenmesi onun sadakatine inanması, belki irrasyonel bir şey ancak kişisel hedeflerini daha etkili bir şekilde tatmin etmesi açısından belki de akıllıcadır.[62] Ancak evlilik gibi kutsal bir müessesenin güven ve sadakat üzerine kurulu bir yapı olması, adamın elinde ne kadar aksini gösteren kanıtlar olursa olsun eşine inanmaya yönlendirebilir. Tamda bu noktada böyle bir inancın geliştiği durumda epistemik kanıtlar göz ardı edilip ahlaki yükümlülükler ya da ahlaki yargılar ön plana çıkabilir. Ahlaki yargılarımızı doğru veya yanlış olarak değerlendiremediğimiz için onları epistemik gerekçelendirme alanına dahil edememekteyiz.

Ahlaki yargıların doğruluğu söz konusu olmadığı için, belirleyici unsurlar ahlaki yargılar olduğu için burada epistemik kanıtlar işlevselliğini kaybeder ya da görmezden gelinir. Bu kanıtlar ile kişinin değerleri ile çatışması halinde kişi, epistemik gereklilikler yerine ahlaki gerekliliklerini yerine getirmeye çalışır. Aslında kişi bu davranışını toplum içerisinde uyum sağlama veya kabul görme arzusu ile gerekçelendirir.

Bir diğer epistemik olmayan gerekçelendirme ise pragmatik gerekçelendirmedir. Bu gerekçelendirme türünde ise bir inancın işlevselliği veya kullanışlılığı varsa desteklenir. Öznenin inancı ona fayda sağlayacak veya yaşamını kolaylaştıracaksa işlevselliği sayesinde kabul edilir. Ancak bu da yine bize o inancın doğruluğu veya gerçekliği hakkında bilgi sağlamamaktadır. Bu sebeplerden dolayı epistemik olmayan gerekçelendirmeler öznenin bilgi edinme süreçlerini ve bilgi olma şartlarını yeteri kadar sağlayamadığı için epistemoloji açısından eksik kalmaktadır. Bu tür gerekçelendirmeler daha çok kişinin bireysel etkenleriyle veya tercihleriyle ilgilidir. Bu sebepten dolayı düşünürlerce fazla eleştiriye maruz kalmaktadır.

[62] **Fumerton, Richard A.** (2001), Epistemic Justification and Normativity. Knowledge, Truth, and Duty: Essays on Epistemic Justification, Responsibility, and Virtue. Ed. Mathias Steup, Oxford, New York, Oxford University Press, s. 51.

Epistemik olmayan gerekçelendirmeler her ne kadar içlerinde epistemik bir unsur taşısalar da onlar epistemoloji alana dahil edilmezler çünkü amaçları doğruyu elde etmek ve bu doğruya uygun bir şekilde davranmak olmadığı için epistemoloji sınıfına dahil edilmezler.

Epistemik gerekçelendirme ise diğer gerekçelendirme türlerinden doğrulukla olan ilişkisinden dolayı farklılık göstermektedir. Doğrulukla olan bu bağıntısı konusunda tam olarak nasıl bir ilişki olduğu açıklanmasa da diğer gerekçelendirme türlerinden farklı olarak doğruluğu hedeflediği için ayrılmaktadır. Buradan hareketle de şunu söyleyebiliriz ki, bir önermeye eğer inancımız varsa ve bu inancımızı da epistemik gerekçelendirmelerimizle temellendirdiğimizde, bu inancımızın büyük oranda doğru olduğunu söylemek mümkün hale gelmektedir.[63] Epistemik gerekçelendirme içerisinde geçen ispatlar inançlar ile de desteklendiği zaman doğruluk olasılığını daha da artmaktadır. Epistemik olmayan gerekçelendirme ise içerisinde her ne kadar epistemik faktörleri barındırsa da hedefi doğruluğu yakalamak ve doğru olana uygun hareket etmek olmadığı için epistemolojik açıdan da bilgi felsefesinin alanına dahil edilmemektedir.

Epistemik ve epistemik olmayan gerekçelendirme türleri her ne kadar birbirlerinden amaç konusunda ayrılsalar da aslında bu iki gerekçelendirmenin ortak noktaları mevcuttur. Her iki gerekçelendirme de inançları desteklemek için sebepleri ortaya koyma hususunda ortaktırlar. Yukarıdaki örneklerde de belirtildiği gibi, ben yağmur yağdığına dair inancımı eşimin tanık olması sayesinde gerekçelendirirken, iyileşme olasılığı çok düşük olan hasta kişinin iyileşeceğine dair inancını diri ve güçlü tutması, aldatıldığına dair kanıtları olmasına rağmen yine de karısının sadakatine güvenmek ve evlilik birliğine duyduğu saygıdan dolayı inancını gerekçelendirmektedir. Bu gerekçelendirmelere baktığımız zaman işlevsellikleri yönünden ayrışmaktadırlar. Epistemik gerekçelendirmenin amacı doğruluğu açığa çıkarmak iken epistemik olmayan gerekçelendirme de ise amaç daha çok pratik kaygılardır ve kişiyi daha çok istediği gibi davranmaya yönlendiren sebeplerin açıklanmasıdır. Epistemik olmayan sebepler kişinin inancını doğru bir hale getirmek gibi bir işlev taşımamaktadır. Onların neden doğru olduğunu göstermez ama bir eylemin neticesi itibariyle göreli olarak yapılmaya değer olduğunu gösterirler.[64]

---

[63] **Özkan, Hacer Ergin** (2023), "Farabi ve İbn Sina'nın Bilgi Teorilerinin Çağdaş Epistemoloji Açısından Analizi", s. 188.

[64] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 137.

Bu çalışma içerisinde bizim odak noktamız ise epistemik gerekçelendirmedir. Gerekçelendirme kavramını ilerleyen bölümlerde kullandığımızda onunla epistemik gerekçelendirmeyi kastetmiş olacağız. Gerekçelendirme, doğru inancı bilgi yapan şey olarak ifade edildiği için akıllara aslında gerekçelendirmenin tam olarak ne olduğu sorusunu getirmektedir? Bazı filozoflar gerekçelendirme kavramının kullanılmasını uygun görmemişler ve bunun yerine alternatif terimlere başvurmuşlardır.

Plantinga bazen bilginin dördüncü koşulu olarak da sunduğu "teminat", terimini, Chisholm "olumlu epistemik statüler" terimini, Ernest Sosa "epistemik uygunluk" ve Farabi "bilincine varma"[65] terimini kullanır. Bu farklı yaklaşımları da içine alacak şekilde bilgi tartışmalarında gerekçelendirme kavramından genel olarak şunlar anlaşılmaktadır:

1. Gerekçelendirme, doğru inancı bilgiye çevirir.
2. Bir inancı, objektif hale getirir.
3. Gerekçelendirme aynı zamanda "yeterli delile sahip olma" ve "iyi nedenlere sahip olma" tabiriyle de ifade edilir.
4. Gerekçelendirme "gereklilik", "sorumluluk" ve "ruhsat" gibi bilgiyle ilgili özel bir anlamı olan deontolojik tabirlerle ifade edilir.[66]

Gerekçelendirme net bir şekilde şudur diyebilmek çok kolay bir ifade değildir. Ancak onun tam olarak tanımının yapılamamış olması onu muallakta bırakmamaktadır. Gerekçelendirmenin yapısı ve işlevi yönünden onun ne olduğuna dair bir bakış açısı sunmuştur.

Gerekçelendirme kavramının anlamı ile alakalı tartışmalar en nihayetinde epistemolojide iki tür gerekçelendirme olarak çağdaş epistemolojide yerini almıştır. Çağdaş epistemolojide gerekçelendirme, deontoloji, içselcilik ve dışsalcılık kavramları çerçevesinde şekillenmiştir.[67] Plantinga İçselcilik ve dışsalcılık tartışmasını gerekçelendirmenin teminat şartıyla alakalı olduğunu vurgulamıştır. İçselcilik, bu şartı taşıyan bir inanç için gerekli tüm unsurların bilişsel olarak inanan kişide bulunması gerektiğini ileri sürer. Dışsalcılık ise bu

[65] **Farabi**, Farabi'nin *Şeraitül'l-Yakin*'i, (Çeviren: Küyel, Mübahat Türker), AKM Yayınları, Ankara, 1990, s. 98.

[66] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 149-150.

[67] **Plantinga, Alvin** (1993), Warrant: The Current Debate, Oxford, Oxford University Press, s. 5.

tür unsurların tümünün inanan kişide bulunması gerekmediğini iddia eder.[68] Bilginin oluşması için inanç ve doğruluk şartlarının yanı sıra üçüncü bir şart vardır, o da gerekçe veya da teminattır. Gerekçelendirilmiş (3) doğru (2) inanç (1), tanımında aslında asıl tartışılan üçüncü şıkkın nasıl ortaya koyulabileceğidir. İçselci bakış açısına göre, bir inanç için gerekçe ya da teminat koşulunu sağlayacak bütün unsurların bilişsel olarak öznenin kendisinde hazır olarak bulunmak durumundadır. Dışsalcı bakış açısına göre, gerekçe ya da teminat koşulunu yerine getirecek bütün koşulların bu şekilde öznenin zihninde hazır halde bulunmak zorunda olmadığını ileri sürmesidir. Bunların hepsi inanan öznenin bilişsel bakışına dışarıdan hazır olarak gelmektedir.

2.3. Bilgide Doğruluk Koşulu

Bilginin ne olduğu konusunda tanımlama yaparken, "gerekçelendirilmiş doğru inanç" olduğunu ileri süren geleneksel bilgi tanımı bakımından doğruluğun açıklığa kavuşturulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Baktığımızda epistemolojinin temel problemlerinden birisi de kuşkusuz ilk çağdan beri tartışılan "doğruluk" problemidir. Epistemoloji doğruluğun neliğini, özelliklerinin doğasını anlamaya ve ortaya çıkarmaya çalışır. Doğruluğu, felsefi bağlamda ele alacak olursak onun önemi ve değeri neyin doğru olduğundan daha ziyade doğruluğun kendisinin ne olduğudur.

Gündelik hayatta doğru ve gerçek kavramları birbiriyle sıkça karıştırılmaktadır. Doğruluk hakkındaki meselelere geçmeden önce aslında "doğruluk" kavramın ne olduğunu gerçeklik kavramının ne olduğunu açıklamamızda yarar vardır. Gerçeklik, bilginin kendisinin ya da bilgiyi aktaran bir önermenin özelliği değildir, bilen öznenin, bilme etkinliğinin yöneldiği varlığın bir vasfıdır. Gerçeklik, hayali olmayan, yanıltıcı ya da fantezi olmayan şeyleri ya da şeyi anlatır. Kısacası, imgesel ve düşsel olmayan varlığın kendisini ifade eder. Örneğin, Denizkızı, Kafdağı bunlar gerçekte var olmayan ama düşüncesi olan şeylerdir. O zaman şunu diyebiliriz ki, gerçeklik düşünen insan zihninden, düşünceden bağımsız olarak var olan şeyleri, nesnel bir şekilde var oluşa sahip olan varlığa gösterendir.[69]

"Doğruluk nedir?" Bu soruya verilen klasik yanıt, bir düşüncenin doğruluğunun, onun gerçeklikle uyuşmasından oluştuğunu ortaya koyar. Bu tanım düşüncenin gerçeklikle uyuştuğu söylemektedir. O halde, doğruluk düşünceye ait bir durumdur. Her ne kadar

[68] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 151.

[69] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 33.

düşünceye ait olsa da düşünen öznenin varlığını belirten bir durum değildir; fakat gerçeklikle ilişki içindedir.[70]

Doğruluk aynı zamanda, klasik epistemoloji bakımından ne bilen öznenin ne de bilinen nesnenin bir özelliğidir; o sadece sonuç olarak ortaya çıkan ürünün özelliğidir. Yani burada bilen öznenin kendisinin de bilinen nesnenin de bir özelliği olmayıp onların doğruluğundan bahsedemeyiz. Örneğin, Hasan'ın doğruluğundan bahsedilemez,[71] bahsedilse de bu doğruluk onun kişiliği ya da karakterinin dürüstlüğü üzerine söylenebilecek bir ahlaki değerdir. Ama bilgi de doğruluktan bahsettiğimiz zaman bilgisel bir anlamı ve değeri olmalıdır. Yani doğru olan veya doğruluk bilgiye aittir. Kısacası bilginin ifade ettiği önerme ya da yargıların doğruluğu söz konusudur.

Doğruluk algıların ve tek tek kavramlarında bir özelliği değildir. Kavramlar ancak bir araya geldiklerinde bir önerme ya da bir yargı oluşturdukları zaman onların doğruluğundan bahsedilebilir. Mesela; "Kar beyazdır." önermesini inceleyecek olursak, bilen insan zihninin, nesne olan kara yönelmesinin ve karı inceleyerek ona beyazlık özelliğini yüklemesi sonucunda oluşan bir önermedir. Bu örnekteki kar ve beyazlık kavramlarının ikisinin de doğruluğu söz konusu değildir. Ancak bu iki kavram bir araya gelip bir önerme oluşturduğunda bu ortaya çıkan önermenin doğruluğundan söz edebiliriz. Kar beyazdır, önermesine doğrudur ya da yanlıştır diyebiliriz. Doğruluk sadece söz konusu olan önerme için geçerlidir ve onun bir özelliğidir.

Başka bir önerme örneğini yine incelediğimizde "Altın sarıdır" bu önerme hakkında doğrudur ya da yanlıştır diyebiliriz. Bu önerme için gerçektir diyemeyiz çünkü bu önermenin ancak doğruluğu vardır. Altın tek başına bir varlıktır ve bu varlığın bir gerçekliği vardır. "Altın sarıdır." dersek bu önermenin de doğruluğu vardır.

Doğruluk bir değerdir, bilen öznenin gerçeklik hakkında ileri sürdüğü bir yargının yanlış olması ya da doğru olmasına ilişkin bir değeridir. Gerçekliğin kendisi ise bir var olma durumudur. Bir şeyin varlığından ötürü biz o şeye gerçek diyoruz. Örneklerde de belirtmiştik, Kafdağı dediğimiz zaman herkes kafasından bir şey oluşturur ancak bunun gerçekliğini sorguladığımız zaman hiç kimse Kafdağı'nın gerçekte var olduğunu bize ispat

[70] **Çüçen, A. Kadir** (2019), Bilgi Felsefesi, 7. Baskı, Bursa, Sentez Yayınları, s. 36.

[71] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 33.

edemez. Gerçek sadece düşüncede var olan bir şey değildir, aynı zamanda düşünceden bağımsız olarak da var olan nesnel bir durumdur.

Bilgi için, varlık için, anlam için, değerler için doğruluk aslında farklı anlamlara da gelir. Örneğin anlamsal olarak doğruluk, bir önermenin kastedilen şey hakkında yeterli olup olmadığı ile ilgilidir. Yani söylenilen şey, kastedilenden başka bir anlam taşıyorsa önerme anlam açısından yanlış olabilir. Örneğin, "Mars'ta hayat vardır." bu önermeyi incelediğimizde önermenin anlam bakımından doğru olduğunu ancak bilgi olarak bunun yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Bunun bilgi olarak doğru olduğunu söyleyebilmemiz için birtakım şeylere ihtiyaç vardır.[72]

Ahlaki anlamda doğruluğa bakacak olursak, eğer bir yargınız ya da eyleminiz değer sistemine uygunsa buna doğru denilebilir. Örneğin, "Birçok kişinin hayatını etkileyecek zarardan kurtaracak bir durumdan dolayı yalan söyleyebiliriz." dediğimizde bu yargı ahlaki açıdan yanlıştır, çünkü yalan söylemek kötü ve yanlış bir şeydir. Ancak fayda ve sonuç açısından duruma bakacak olursak doğru kabul edilir.

Bilgide ise doğruluk iki türde kullanılır, ilki bilgi ile ilgili kullanılırken, ikincisi ise gerekçelendirme ile ilgili kullanılır. Bilgide doğruluk koşulu şu şekilde gösterilmektedir. "Eğer p doğruysa S p'yi bilir." Bu koşulun gerekliliği, yanlış inançlar göz önüne alınınca anlaşılabilir. Detaylar ne olursa olsun biz doğru olmayan şeyi bildiğimizi söyleyemeyiz. Doğruluk, bazı önermelerin özelliği ve bilginin gerekli koşuludur. Doğru olmayan şey bilinemez. Bilgideki doğrulukta önermelere bu özellikleri veren şeyler zihnimize ait bazı yetenek ve unsurlar değildir aksine olguların zihnimizden bağımsız varlıklarıdır.[73]

Klasik bilgi felsefesinde doğruluk, olguya ya da gerçekliğe uygun olma durumu olarak ifade edilir. Bu bakımdan da bilgi bu özelliğini, öznenin edimlerinden sonra elde etse bile doğruluk, bilen öznenin inanç ve gerekçelendirmesinden bağımsız zihnin dışında bir özelliğe dikkat çeker. Platon ve ünlü İslam filozofu Farabi, doğruluğu zihin ile bilmenin konusu olan şeylerin birbiri ile uyuşması olarak tanımlamışlardır. Örneğin bıçağın kesme aleti olduğunun bilgisi, bıçağın kesme olgusuna dayanır. Ünlü düşünür Aristoteles'e göre doğruluk ise, var olanın var olduğunu, var olmayan şeyinde olmadığını söylemek şeklinde

[72] **Çüçen, A. Kadir** (2019), s. 125.

[73] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 125.

ifade eder. Thomas Aquinas ise doğruluğu, nesnel olanla zihinden bağımsız olanın birbiriyle uygun olması olarak tanımlar.

Epistemoloji tarihi boyunca bir yargının ya da önermenin bir özelliği olan doğruluğun tam olarak ne olduğunu açıklamak için bir takım doğruluk kuramları ileri sürülmüştür.

2.3.1. Mütekabiliyetçi Doğruluk Kuramı

İlk kez Platon tarafından Sofist adlı diyalogunda ortaya konulan**,** bilinen en eski ve ilk doğruluk kuramıdır.

> Skolastik formülasyonuyla doğruluğun zihin ile şeylerin uyuşmasından, düşüncenin şeylere uygunluğundan meydana geldiğini ifade eder. Buna göre mütekabiliyetçi doğruluk anlayışı bir yandan düşünce ya da yargılar diğer yandan şeyler ya da olgular arasında bir ilişki kurar ve temsil ya da düşüncenin doğruluğunun gerçeklikle olan ilişkisine bağlı olduğunu öner sürer.[74]

Bu doğruluk kuramına göre, bir düşünce, inanç, yargı, önerme ya da bir cümle, ona karşılık gelen bir olayın bir olgunun ya da durumun fiilen var olması şartıyla doğru kabul edilir. Platon doğruluktan, bir önermenin ya da konuşmanın doğruluğundan söz eder; doğruluğu konuşmanın, sözün bir özelliği olarak görür. Theaitetos'a doğruluk ve yanlışlığı şöyle açıklar: "Theaitetos oturuyor" ve "şimdi kendisiyle konuştuğum Theaitetos uçuyor." önermelerini örnek verir. Bunlardan birincisi doğrudur, yani "sana", der Theaitetos'a, "ilişkin olanları" olduğu gibi dile getirmektedir; buna karşılık yanlış olan, olandan farklı bir şeyi söyler. O halde o, olmayanı olan olarak dile getirmektedir.[75] Doğruluk Platon içinde bu şekilde ifade edilmiştir.

Birçok filozof ya da düşünür tarafından kabul görmüş bu kurama son halini Aristoteles vermiştir. Aristoteles'e göre, "var olanın var olmadığını veya var olmayanın var olduğunu söylemek yanlıştır." Buna karşılık ise var olana var olduğunu söylemek, var olmayan şeye de var olmadığını söylemekte doğrudur.[76]

---

[74] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 35-36.

[75] **Tepe, Harun** (2016), Platon'dan Habermas'a Doğruluk Ya da Hakikat, 1. Baskı, Ankara, Bilgesu Yayınları, s. 38.

[76] **Tepe, Harun** (2016), s. 38.

Altının sarı olduğu inancının, dış dünyada da karşılığının olması, dış dünyanın da bir özelliğinin olmasına borçludur. Aynı şekilde kedilerin miyavladığı inancı da kedilerin miyavladığı olgusundan dolayı doğru kabul edilmektedir.

Buna göre doğruluk bir önermenin ya da yargının bir önermenin özelliği olup gerçekliğin ise fonksiyonu olup, gerçekte var olanı olduğu gibi yansıtan önermeler doğrudur. Burada bir uygunluk veya karşılıklılık söz konusudur. Öne sürülen önerme dış dünyadaki olgularda karşılık buluyorsa ona uygunsa bu önerme doğrudur. Örneğin: "Türk bayrağının renkleri kırmızı ve beyazdır." dediğim zaman ve Türk bayrağına baktığımda beyaz ve kırmızı rengi gördüğümde bu önermenin doğruluğunu söylerim.

İlk Çağ'a ve Orta Çağ'a damgasını vuran birçok filozof tarafından benimsenen bu doğruluk kuramının elbette eksiksiz ya da tam anlamıyla tatmin edici olduğunu söylemek yanlış olur. Bu doğruluk kuramının eksiksiz olması için öncelikle olgunun gerçekte ve tam olarak ne olduğunu belirtmesi gerekmektedir. Bir de bir inancın bir olguya karşılık gelmesinin ne anlama geldiğini, en azından mekanda bir yer edinmemiş düşünce veya inançların nasıl olup da bir mekanda belli bir biçimde olan olgulara karşılık geldiğini sağlam bir şekilde açıklaması gerekmektedir.

2.3.2. Apaçık Olarak Doğruluk Kuramı

Mütekabiliyetçi doğruluk kuramında, epistemolojinin, insan zihninden dış dünyaya veya dış dünyadan insan zihnine geçişte hiçbir şekilde güçlük görünmezken modern döneme gelindiğinde ise temsil epistemolojinin ortaya çıkmasını doğruluk konusunda yepyeni sorunları da beraberinde getirmiştir. Bu kuramın öncü isimleri Descartes ve Spinoza olmuştur. Bu kuramda doğruluk artık zihin ile dış dünya arasında temsil adı verilen perdeler girer, doğruluk artık zihin ve zihnin ürünleriyle dış dünya arasındaki mütekabiliyet ilişkisi yoluyla belirlenen bir şey olmaktan çıkar. Doğruluk bundan sonra, birtakım ölçütlerle daha doğrusu inancın ya da yargının "apaçıklığı", "tutarlılığı" veya "faydasıyla" ölçülecektir. Bu doğruluk kuramında doğruluk, açık ve seçik bir şekilde kendisini ortaya koymalıdır. Zihne dolaysız olarak sunulmuş ve zihninde kolaylıkla bilincine vardığı bir durumdur.

Descartes doğruluğun bir ölçütü olarak görülen açık seçik kavramlarını diş ağrısı örneğiyle açıklamıştır. Dişi ağrıyan bir kimse, dişinin ağrıdığını bilir; bu kimsenin dişinin ağrıdığının farkında olmamasının imkanı yoktur. Bu yüzden de bu kişinin diş ağrısı ile deneyimi açıktır. Fakat bu açık olan diş ağrısı deneyimi seçik değildir. Çünkü insan dişinin

ağrıdığını bilir ancak hangi dişinin ağrıdığını tam olarak gösteremez. Ağrının, zihinde mi yoksa dişte mi olduğunu kesin olarak bilemez. Bu yüzden de diş örneğinde olduğu gibi bir şey çok canlı ve güçlü bir durumda olduğu zaman ancak açıktır, eğer başka bir durumdan ayırt edemeyecek kadarsa, yeri tam olarak gösterilemeyecek durumdaysa o zaman seçik değildir. Bir şeyi hem açıklayabilecek hem de tanımlayabilecek durumdaysak o zaman o açıktır, açık haldeyken seçik halede dönüşebilir. Seçik hale dönüşebilmesi için kesin olarak tanımlayabilmemiz ve ayırt edebilmemiz gerekmektedir.

2.3.3. Bağdaşımcı (Tutarlılık) Doğruluk Kuramı

Bu bilgi kuramına göre inançların, düşüncelerin ve bilgilerin birbiriyle uyuşması demektir. Örneğin, bir bardak suya batırılmış bir çay kaşığını düşünelim. Burada görme duyusunun yargısı kaşığın eğri, buna karşın dokunma duyusunun yargısı kaşığın doğru olduğunu söyler. Burada, kaşığın düz mü, yoksa eğri mi olduğu konusunda, neden görme duyusuna değil de dokunma duyusuna inanırız? Çünkü görme duyusu tarafından temellendirilen bilgi, geri kalan bilgilerimizle (örneğin, kaşığın görünüşte desteksiz duran üst kısmının suyun dışında kalmasının serbest düşme yasasıyla çelişmesi) uyuşmaz; oysa, dokunma duyusu tarafından desteklenen bilgi, yani kaşığın düz ve sürekli olduğu bilgisi, diğer bilgilerimizle tam olarak uyuşur.[77]

Epistemolojide tutarlılık aslında iki türlü kullanılmaktadır. İlki doğruluğun nasıl anlaşılacağı ile alakalıyken, ikincisi ise gerekçelendirme ile alakalıdır. "Gerekçelendirmede doğruluk, zihnin inançlar arasında nasıl bir mantıksal bağ kurduğu ile ilgilidir. Bir gerekçelendirme inancın doğruluğundan bağımsız olarak yanlış olabilir. İnanç doğru ancak gerekçelendirme yanlış olabilir. İnancın yanlış olması ise mantıksal olarak imkansızdır."[78]

Tutarlılık doğrulukla alakalı kullanıldığında olgular arasındaki bağlantıları gösterir. Zihnin dışında kalan şeyler arasında içsel bir bağlantı olduğu ileri sürülür. Eğer inançlarımız olgularla örtüşüyor ise o zaman buna doğru diyebiliriz. Örnek verecek olursak, "Kuşlar kanatlıdır." önermesinden yola çıkarak, "Kartallar kanatlıdır." veya "Papağanlar kanatlıdır." bu önermeler arasında içsel bir bağlantı olduğunu söyleyebiliriz. Bu sebeple doğruluk konusundaki tutarlılığı, olgusal durumlar arasındaki içsel bağı, gerekçelendirmedeki tutarlılıkta ise inançlar arasındaki bağ ifade edilir. Bir bilgi unsuru olan doğruluk düşüncesi,

[77] **Cevizci, Ahmet** (2008), Felsefe, 2. Baskı, İstanbul, Sentez, s. 67.

[78] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 127.

doğruluğun ne anlamlara geldiğini araştırırken, gerekçelendirmede yapılmaya çalışılan şey ise, bir inancın doğruluğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu yüzden doğruluk nedir? Sorusu ile, inançlarımızın olgularla uyuşup uyuşmadığını nasıl ifade ederiz? sorusunun cevabı aynı değildir.

2.3.4. Mutabakatçı Doğruluk Kuramı

Mutabakatın kelime anlamını düşünecek olursak, bir konu hakkında ilgili kimselerin fikir birliği içinde olma durumu olduğunu bilmekteyiz. Mutabakatçı doğruluk kuramında doğruluk ise bir kişinin inançların diğerlerinin inanç sistemiyle bağdaşması durumu diyebiliriz. Bunu bir örnekle gösterecek olursak; sözgelimi gecenin bir yarısı bir sinek vızıltısı duyduğumu iddia etmem, bu sesinde gerçekte olup olmadığını bilmek istemem durumunda, başkalarının yargılarına müracaat etmem gerektiğidir. Çünkü bu durumda ben salt öznel yanılsamamın kurbanı olabilirim. Bu durumda yapabileceğim tek şey yanımda bulunan kişilerin aynı sesi duyup duymadıklarını sormaktır. Eğer onlarda tıpkı benim gibi sinek vızıltısı sesini duymuşlarsa, böylece vızıltının var olduğu yargısına varmış olurum.[79]

2.3.5. Pragmatist Doğruluk Kuramı

William James ve arkadaşları tarafından ileri sürülen doğruluk anlayışı, bilginin yararlılığı ile doğruluğunu özdeşleştirmektedir. Pragmatizmde, bir bilginin doğruluğu, söz konusu bilginin yararlılığıyla özdeşleştirilir. Pragmatizme göre, sahip olduğumuz inançlar, kanaatler ya da bilgiler, açıktır ki, bütün faaliyetlerimizi etkiler, dahası nihai olarak onlara yön veriri. Bilgilerimizin eylemlerimiz üzerindeki bu etkisi, eylemi başarılı bir eylem haline getiriyor, onu amacına eriştiriyorsa, bilgi doğrudur.[80]

Örneğin, karanlık bir odaya girdiğimde, ışığı açmak için elim hemen kapının sağ tarafına gider. Benim tahminim ve bilgim, elektrik düğmesinin kapının sağ tarafta olduğu inancına yönlendirir. Tahminim ve bilgimin yönlendirmesi ile düğme sağ tarafta ise, benim tahminim ve bilgim doğru olmuş olur. Eğer düğme sağ tarafta değil ve ışığı yakamazsam eylemim başarısız olur. Eylemimin başarısızlığı amacımı yerine getirmemi mümkün kılmadığı için kanaatim ve bilgimde yanlıştır.

---

[79] **Cevizci, Ahmet** (2008), s. 68.

[80] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 43.

Doğruluğu, sonuç ve başarı odaklı düşünüp inançlara götüren bu görüşe iki farklı türden itiraz gelmektedir.[81] Birinci itiraz, yanlış kabullerin rastlantıyla da olsa mükemmel sonuçlara götürebildikleri yerde, doğru inançlara dayanan eylemlerin zaman zaman felaketlere neden olabilmeleri olgusuna işaret eder. İkinci ve çok daha önemli itiraz ise, pragmatizmin doğruluk sözcüğünün anlamını belirsizleştirdiğini, hatta onu büsbütün ortadan kaldırdığını dile getirir. Aslında bu iddia oldukça güçlü bir itiraz meydana getirir. Çünkü "yararlı" sözcüğünü en geniş ve oldukça belirsiz bir anlamda kullanan pragmatistler, bir yasanın, felsefi bir kuramın, hatta dinin, kısacası "işe yarayan" her şeyin doğruluğundan söz ederler.

2.4. Bilgide İnanç Koşulu

Klasik Epistemoloji tanımında bilginin, gerekçelendirmiş doğru inanç olduğu ileri sürülürken, inanç ile ne kastedilmektedir. İnanç denince akla ilk dini inançlarımız gelse de bizim burada da ele alacağımız anlamı ise epistemik anlamıdır. Epistemik anlamda inanç sözcüğü, dini inançlarda dahil, bilimsel, sanatsal, ekonomi, ahlaki, siyasi bütün inançlarımız veya kanaatlerimiz ifade edilir:

> İnanç koşulu, öznenin bir önermenin doğruluğu konusundaki zihinsel durumunu ifade eder. İnanç, bilgide psikolojik bir unsurdur. Bu nedenle inancı meydana getiren nedenlere bağlı olarak inanma seviyemiz artar ya da eksilir. Bu açıdan inancın farklı seviyeleri vardır. Birinin bir şeyi bildiğini iddia etmesi, yüksek seviyede inanmayı ifade eder. Öznede tam bir kararlılık söz konusuysa buna kesin inanç adı verilir. Eğer özne bir şeyin başka türlü de olabileceğini ihtimal veriyorsa buna zanna dayalı inanç denir.[82]

Bir şeyi biliyor olmak için önce o şeye zorunlu olarak, inancımızın olması gerekmektedir. Eğer S, p olduğuna inanıyorsa S p olduğunu biliyor demektir. Bunun aksini söylemek ise: S, p'nin olduğuna inanmaksızın da p olduğunu bilmesini iddia etmesidir. Bu da pek makul görünmemektedir. Bu iddiayı savunanlar olsa da bilginin zorunlu bir koşulu olarak inancı kabul edenler çoğunlukta olmuşlardır.

Aşağıda belirttiğimiz örneklerin hepsi birer inancı ifade etmektedir:

---

[81] **Cevizci, Ahmet** (2018), s. 44.

[82] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 121.

- "Allah'a inanıyorum."
- "Fatma'nın bu tezi başaracağına inanıyorum."
- "3+3=6" olduğuna inanıyorum."
- "Türkiye'nin en kalabalık şehrinin İstanbul olduğuna inanıyorum."
- "Hasan'a inanıyorum."

Yukarıdaki bu önermelerin sadece doğru olduklarına inanmıyoruz aynı zamanda da onların öyle olduklarını biliyoruz. Ancak bir şeyi biliyor olmak o şeyin öyle olduğuna dair inancımızı ortadan kaldırmaz. İnanç, bilgi için gerekli bir koşuldur ancak tek başına yeterli değildir. Bu önermelerin doğru olduğuna inanmadan, onların ifade etmiş oldukları gerçekliği bilemeyiz.

P'nin doğruluğunun yanı sıra S'nin, p'nin doğruluğuna ilişkin inancının da olması gerekmektedir. Aslında böyle bir inanca sahip olmak aynı zamanda öznel bir tutumdur. S'nin şöyle demesi de biraz garip olurdu; "P'nin doğru olduğunu biliyorum ama ona inanmıyorum." Gerçekte doğruluğunu bilmediğimiz birçok önermeye karşı inancımız olabiliyor. Ancak doğruluğunu bildiğimiz bir önermeye karşı inancımızın olmaması düşünülemez. P'yi biliyor olmam benim p'nin doğruluğuna kanaat ettiğimi ya da inandığımı göstermektedir. O yüzden bilgi için sadece nesnel bir ölçüt olan p'nin doğru olması yetmemektedir. Aynı zamanda öznel tutumumuzu ifade eden bir inancımızın bulunması gerekmektedir." Bu iki koşulun yerine getirildiğini varsayarsak "X, p'yi biliyor." diyebiliriz miyiz? Henüz değil. Çünkü öyle durumlar olabilir ki, X'in p'ye karşı bir inancı olabilir. P'de aynı zamanda doğru olabilir, ama yine de epistemik anlamda "X, P'yi biliyor." diyemeyiz."[83]

Bilginin bir unsuru olarak inancı kabul etmeyenler, inancın yerine tasdik, zan gibi terimleri kullanmayı tercih etmişlerdir. Ancak biz günlük hayatımızda inancı önermesel olmayan anlamlarda da kullanırız. Yukarıda vermiş olduğumuz örneklerden, Hasan'a inanıyorum örneğine bakalım. Burada "inanmak" ile kastedilen şey, durumlar neyi gösterirse göstersin ben Hasan'ın yapacağına inanıyorum, güveniyorum, kastedilmektedir. Bu bir önermesel olmayan inançtır, bu inancın nesnesi, önerme değildir aksine canlı/cansız bir varlık veya bir kişidir. Önermesel olmayan inançta, sevgi, güven, saygı, gibi özelliklerle

[83] **Yazıcı, Sedat** (2011), Felsefeye Giriş, 4. Baskı, Ankara, Öncükitap, s. 42.

ifade edilir, aleyhinde kanıtlar olsa bile inanç devam eder. Bu nedenle önermesel olmayan inanç kanıtlardan kaçınır. Bu inanç türüne daha çok bildiğinden şaşmama da denir.

Önermesel inançta ise önermenin ileri sürdüğü yargının doğruluğu, ya tasdik edilir ya da kabul edilir. Bu inanç türünde bizim inancımızın seviyesini belirleyen şey bizim o inanç hakkında kanıtlarımız ve o inanca dair bilme araçlarının güvenilirliğidir. Bilginin tanımında kastedilen inanç türü önermesel inançtır. "Yarın havanın çok sıcak olacağına inanıyorum." önermesini incelediğimiz de buna olan inancım önermeseldir. Çünkü epistemik olarak bu inancımı sorgulayabilsem de kanıtlarla bu gösterilebilir.

İnanç konusunda farklı yaklaşımlar olmasının nedeni, inançlarımızı nasıl oluşturduğumuzla alakalıdır. Bütün önermesel inançlarımızı bilme araçlarımızla elde ederiz; bu araçlar, algımız, belleğimiz, tanışıklığımız, bilincimiz bunlar inançlarımızın oluşmasını sağlayan kaynaklarımızdır.

Yukarıdaki örneklerde de gördüğümüz üzere, bilginin bir koşulu olan inancın, bilginin kendisi ile aynı şeyler olmadığını görmekteyiz. İnanç, bilginin gerekli bir koşulu olurken salt bilginin kendisi değildir. Platon, bilgi ile inancın aynı şeyler olmadığını, *Devlet* adlı çalışmanın 5. kitabında göstermektedir.

2.5. Bilişsel Başarı ve Epistemik Şans

Edmund Lee Gettier'in "Is Justified True Belief Knowledge?" isimli makalesi ile Platon'dan bu yana kabul görmüş olan bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç" şeklindeki tanımının yeterli ve geçerli olamayacağını ileri sürmüştür. Bu ileri sürmüş olduğu iddiasını karşı iki örnek üzerinden belirtmiştir. Bu karşıt iki örneğin ardından epistemolojinin akışını belirleyen yeni tartışma ve problem alanları ortaya çıkmıştır. Yeni tartışmalarda beraberinde yeni kavramları meydana getirmiştir. Gettier'in bu iddiası üzerine bilginin doğruluğu için gerekli ve yeterli koşulun ne olduğuna yoğunlaşılmıştır. Bu da demek oluyor ki gerekçelendirmenin başlı başına doğruluk ile inanç arasında yıkılmaz bir köprü olmadığı gerçeğidir. Böylelikle tartışmalar daha çok gerekçelendirme üzerine yoğunlaştırılmıştır.

Gettier'e göre gerekçelendirme bilginin doğru olması için tek başına yetecek bir koşul değildir. Çünkü gerekçelendirme, bir inancın doğru olmasına rağmen şans unsurunu tamamen ortadan kaldırmaya yetecek kadar güvenli bir koşul görünmemektedir. Makalesinde vermiş olduğu karşıt örneklerde bunun ispatıdır. Gerekçelendirme rastlantı sonucu bir inancın doğruluğunu gösterebilir ancak inancın bilgiye dönüşmesi hususunda

inanç ve doğruluk koşulları arasındaki ilişki tesadüf ve şans faktörüne dayanmamaktadır. Çünkü bilgi dediğimiz şey şans faktörünü dışarıdan bırakan bilişsel bir başarıdır. Gerekçelendirmenin kendisi bize apaçık bir şekilde inancın doğruluğunu göstermelidir.

Gettier'e göre aslında inancı bize doğruymuş gibi gösteren ve aslında bu inancın doğruluğunu yalnız başına göstermekte yetersiz kalan fakat gerçekten de inancın doğru olması sebebiyle elde edilen ulaşılan gerekçelendirme geçerliymiş gibi görünen vaziyetlerinde var olduğunu göstermektedir. Başka bir ifadeyle bir kişi, "doğrulukla mantıksal öncüller arasında hiçbir ilgisi olmamasına rağmen güvenilir bir çıkarımla doğru bir inanç elde edilir."[84] Gettier bunu da makalesindeki karşı örneklerle göstermektedir. Kısacası bu da demek oluyor ki gerekçelendirmenin kendisi şans faktörünü dışarda bırakmaya yetmemektedir.

Bilgi eğer bilişsel bir başarının ürünü ise ki öyle kabul edilmiştir, şansta bilişsel başarının olmasını engelleyen bir faktör ise bu faktörün ortadan kaldırılması gerekmektedir. Ancak bu durumda bilişsel başarının ürünü olan bilgiye ulaşabiliriz. Gün içinde bizim elde etmiş olduğumuz bilgiler bilişsel başarının bir sonucu olarak mı yoksa şans eserimi elde ettik bunu nasıl bilebileceğiz? Gettier aslında tamda bu nokta da bizim sorgulama yapmamızı sağlar. Elde etmiş olduğumuz bilgilerin şans faktörünü dışarda bırakacağımız bir bilgi koşulunun ya da unsurunun bulunması yönünde kapıları aralamıştır.

Peki! böyle bir koşulun ya da yöntemin olabileceğinden bahsedebilir miyiz? Gettier böyle bir koşulun varlığından ya da nasıl olacağı şeklinde açık bir yol ve yöntem göstermemiştir. Ancak Gettier'in yazmış olduğu makalesinden sonra bu hususta birçok çalışma ve koşul önerisi yapılmıştır. Gettier'in bu makalesinin asıl amacı, şans faktörünü bilgiden tamamen uzak tutacak ilave bir koşulu bulmak olmamıştır. Onun bu makale ile asıl amacı bilişin dışında kalan epistemik şans olarak adlandırılan bu unsurun ne olduğunu anlamaya çalışmak ve bilişsel süreci nasıl olurda şans faktöründen ayırabiliriz. Bilişsel süreçleri şanstan arındırmanın mümkün olup olamayacağını örnekleri ile tartışmıştır. Onun bu örnekleri Gettier'in bir senaryosu olup, epistemik failin bilmesini bir tesadüfe veya şansa dönüştürecek türdendir.

[84] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 150.

2.5.1. Epistemik Şans

Birinci bölümde de uzun uzun klasik bilgi tanımını oluşturan temel unsurlardan bahsettik. Bilginin olmazsa olmaz unsurlarından doğruluk, inanç ve gerekçelendirme koşullarının olması gerekmektedir. Eğer bir önermenin bilgi olabilmesi için öncelikle öne sürülen önermedeki inancın doğru olması gerekmektedir ancak yalnız başına önermedeki inancın doğru olması o önermeyi doğru kılmamaktadır. Önermedeki inancın doğruluğu gösterilmelidir. Bu doğruluğun gösterilmesi demek onun gerekçelendirilmesi demektedir. Yukarıda gerekçelendirme koşulunda gerekçelendirmenin çok farklı anlamlarda kullanıldığını ancak en temel işlevinin insan zihninin daha önce tanıklık etmiş olduğu birtakım şeylerle kişideki inancın doğruluğunun gösterilmesidir. Gerekçelendirme, bir kişinin inancının sadece şans eseri doğru olmamasını temin eder.[85]

Platon'un *Theaitetos* diyalogunda hatırlayacağımız üzere doğru inancın yalnız başına bilgi olmadığını göstermek için mahkeme örneğini verir. Bu örnekte davalı kişinin suçsuz olmasına rağmen onun suçsuz olduğunu gösterecek yeterli bir ispatının olmaması onu suçlu göstermektedir. Davalının avukatı her ne kadar müvekkilinin suçsuz olduğuna inansa da onun suçsuz olduğunu gösterecek elinde ispatları bulunmamaktadır. Avukat kendi marifetini, hitabet ve ikna kabiliyetini de kullanarak işin içine dahil olmayan birtakım farklı unsurları da dahil ederek müvekkilini sonuna kadar savunur. Mahkemede hakim, avukatı iyice dinleyip davalının suçsuz olduğuna ikna olur ve beraat kararı verir. Böylece mahkeme davalı kişinin lehine sonuçlanmış olur. Hakim de böylece doğru bir karar vermiş olur. Ancak Platon şunu ekler, hakim davalı olan kişinin suçsuz olduğundan habersizdir. Bu kararı aslında sadece bir şans eseri doğru olarak vermiştir. Mahkemede davalı olan kişinin suçsuz olmasına rağmen hiçbir ispatının olmaması ve avukatının sadece buna inanıp hünerlerini de kullanarak hakimi ikna etmesi böyle bir sonucun çıkmasına sebep olmuştur.

Bu durumda Platon'a göre doğru bir inancın bilgi olabilmesi için o inancın doğruluğunu göstermek yeterli değildir. Bu inancın doğru olduğunu gösteren ve herkesin de zihninde buna erişilebilir bir ispatında olmasını gösterecek başka bir şarta da gerek vardır. Bu inancı doğru gösterecek herkesin zihninin de eriştiği bu şart, bir inancın tesadüf olarak yani "şans eseri" doğru olduğunu tamamen ortadan kaldırmalı hatta engellemelidir. Diyalogun sonlarında Platon'un da belirttiği bu şart gerekçelendirme ya da açıklama

[85] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 151.

anlamına gelen (*logos*)'dur. Platon, gerekçelendirmeyi yani logosu "konuyu başka şeylerden ayıran farkı gösterme" şeklinde tanımlar.[86]

Buradan anladığımız kadarıyla Platon'a göre şansı ortadan kaldıracak tek unsur gerekçelendirmedir. Bilginin oluşması için doğru inancın gerekçelendirmesi gerekmektedir. Bilgiyi oluşturan şansı ortadan kaldıran bu gerekçelendirme şansın kendisi ile ters bir orantı içindedir. Kısacası doğru inancın eksiksiz bir şekilde gerekçelendirilmesi durumunda şans tamamen ortadan kalkacaktır. Bu durumda epistemoloji tarihinde "Bilgi şansı dışlar." biçiminde ifade edilmiştir. İşte tamda bu noktada Gettier makalesi epistemoloji tarihine damga vurur. Gettier'in eleştirmiş olduğu durum Platon'un şans unsurunu ortadan tamamen kaldıracak unsurun gerekçelendirme olduğunu bununda tek başına yeterli olması yönünedir. Gettier'e göre şans unsurunu ortadan kaldırmak için gerekçelendirme unsuru tek başına yeterli ve gerekli bir koşul olmadığı yönündedir. Kimi düşünürlere göre de gerekçelendirme ve şans unsurları ters orantılıdır. Ancak Gettier'in makalesindeki karşı örneklerde ele alındığında onların da asıl üzerinde durduğu noktanın şans unsurunu gerekçelendirmeye rağmen bilgiden uzak tutamamasıdır. Şansı bilgiden uzak tutmak için gerekçelendirme koşulu tek başına yeterli değildir. Kimi epistemologa göre geleneksel bilgi tanımındaki hiçbir unsur şans unsurunu ortadan kaldırmaya ve bilgiyi şanstan uzak tutmaya yetmemektedir.

[86] **Platon** (2013), (209c).

3. BÖLÜM: GETTİER PROBLEMİNE YAPILAN İTİRAZ VE ELEŞTİRİLER

Klasik bilgi tanımına yapmış olduğu eleştiri ile Gettier, çağdaş epistemolojinin en fazla tartışılan isimlerinden birisi olmuştur. Gettier yazmış olduğu üç sayfalık makalesi ile klasik bilgi tanımının eksik ve yetersiz olduğunu belirtmiştir. Ancak bunları belirtirken kendisi de yeni bir bilgi tanımı ya da bilgiyi oluşturacak yeterli koşulların neler olduğunu belirtmemiştir. Gettier'in ses getirmesi onun yeni tanımlama yapmamış olması değil, bütün felsefe geleneği boyunca kabul görmüş geleneksel bilgi tanımının yetersizliği konusunda vermiş olduğu iki örnektir. Gettier'in aslında iki temel iddiası olduğunu söylemek pek de yanlış olmaz; ilk iddiası, gerekçelendirilmiş olduğu halde bir inancın yanlış olduğunu ortaya koymaktır. İkinci iddiası ise, kurulmuş olan bir önermenin dedüktif kapanma özelliğini kullanarak, bilen özne tarafından gerekçelendirilmiş olan p önermesinden mantıksal olarak q önermesinin çıkarılabileceğini bu sebeple de q önermesinin de gerekçelendirilmiş olduğunu ortaya koymaktır. Kısaca ifade edecek olursak, gerekçelendirme yapıldıktan sonra birinci önermenin gerekçeleri ikinci önermenin gerekçeleri içinde geçerli olabilmelidir.

Gettier makalesinde belirtmiş olduğu örneklerle bize şunları göstermiştir, gerekçelendirme, doğruluk, inanç unsurları yerine getirilmiş olsalar bile bunların biraradalığı bilginin oluşması için yeterli değildir. Başka bir ifadeyle söylemek gerekirse Gettier, her ne olursa olsun klasik bilgi tanımının gücü epistemik şansı engellemeye yetmemektedir.

Platon'dan beri geçerliliğini koruyan klasik bilgi tanımında yer alan bilginin üç şartının, Gettier'in yazmış olduğu makalesiyle bu üç bileşen, kavramsal olarak çözümlenmeye çalışılmıştır. Aslında şu dipnotu da düşmemizde fayda var, bilgi kavramının kendisini akılcı bir yöntemle ilk kez irdeleyen, çözümlemeye ve tanımlamaya çalışan düşünürde Platon'dur. Çağdaş epistemolojinin temel ilgi odağı, tarihte genel olarak görülenden farklı olarak, bilginin çözümsel tanımının verilmesi ve kavramsal unsurlarının açıklanması olmuştur.[87] Klasik bilgi tanımına göre bilişsel bir durum, gerekçelendirilmiş doğru inanç ise o durum o zaman bilginin kendisidir. Bunu tersinden söyleyecek olursak, bilişsel bir durum bilgi ise bu durum o zaman gerekçelendirilmiş doğru inançtır. Tasarlamış olduğu örneklerde Gettier, gerekçelendirilmiş olan bir inancın yanlış olabileceğini gösterirken aynı zaman gerekçelendirme bileşeni ile doğruluk bileşeninin ilişkisini de

[87] **Mehdiyev, Nebi** (2011), s. 29.

koparmıştır. Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, belirtilen bir önerme yanlış dahi olsa iyi bir gerekçeye sahip olabilir yani iyi bir şekilde gerekçelendirilmiş olan bir önerme yanlış da çıkabilir. Bu yüzden burada doğruluk ile gerekçelendirme arasındaki bağ koparılmış olur.

Gettier'in makalesini diğer bölümde incelediğimizde bilginin tanımı üzerine yapmış olduğu analizinde, klasik bilgi tanımını oluşturan üç bileşen unsurun bilgi için yeterli ve gerekli olup olmadığıyla alakalı koşulları yerine getirip getirmemesi üzerine kurguladığını gördük. Burada uzun uzun gerek ve yeter koşullarını ele almayacağız ancak bu koşulları birer cümle ile tanımlamak gerekirse; gerek koşulu bilginin bileşenlerinin olmazsa olmazını vurgularken, yeter koşulu ise, bilgiyi oluşturan bileşenlerinin birlikteliği bilginin tanımını verir ve epistemik şans unsurunun da engellenmesini ifade eder.

Gettier'in makalesinde verdiği örneklerden anlıyoruz ki klasik bilgi tanımında geçen bileşenlerin gerekli olduğunu kabul etmektedir. Ancak Gettier'in ısrarla üzerinde durduğu nokta ise bu klasik bilgi tanımındaki bileşenlerin gerekliliği değil, bu bileşenlerin tanım için yeterli olup olmadıklarıdır.

Gettier aslında makalesinde kurguladığı iki örnekle bilginin tanımındaki bileşenlerin yeterliliğini sınayarak, epistemik şansın engellenemediğini ispatlamaktadır. Klasik bilgi tanımındaki bileşenlerin gerekli ancak yeterli olmadığını, yeterlilik şartı için bileşenlerin başarısız olduğunu vurgulamıştır. Gettier'in ortaya çıkarmış olduğu yetersizliği R. Audi şu şekilde ifade etmiştir:

> Önermesel bilginin çok tözsel veya asli (*substantive*) üç katmanlı zorunlu koşuluna sahibiz gibi görünüyor: öyle görünüyor ki, bilgi hiç olmazsa gerekçelendirilmiş doğru inançtır -biz bir şeyi ancak ona inanırsak biliriz, o doğrudur ve onunla ilgili inancımız gerekçelendirilmiştir. Yine de analiz edilen şeyin doğasının sağlam bir açıklamasını veren doğru, aydınlatıcı bir analiz aynı zamanda yeterli koşulları da temin etmelidir. 'Bir şeyi ancak ona gerekçelendirilmiş bir biçimde ve doğru olarak inanıyorsam bilirim' ifadesi doğru olabilirken; 'bir şeye gerekçelendirilmiş bir biçimde ve doğru olarak inanıyorsam o şeyi bilirim' ifadesi yanlış olabilir. Eğer gerekçelendirilmiş doğru bir inancımız varsa, biz (her zaman) bilgiye sahip oluruz görünüşe göre yanlıştır.[88]

[88] **Audi, Robert** (2018). s. 247.

Gettier'in bu iddiası aslında birçok felsefeci tarafından kabul görürken kimi felsefeci tarafından da ciddi eleştirilere ve itirazlara maruz kalmıştır. Nasıl ki Gettier Platon'un klasik bilgi tanımına iki örneği ile eleştiri getirdiyse, Gettier'e gelen eleştirilerde onun bu iki örneği üzerinden olmuştur. Bunun sebebi ise, bu iki örneğiyle Gettier klasik bilgi tanımının çözümlemesini yapmış ancak sorunun çözümlemesini yaparken yeni bir çözüm önerisinde bulunmamasıdır. Bazı epistemologlar Gettier karşıtı örnekler geliştirip itirazlarını ileri sürmüşlerdir. Klasik bilgi tanımını kurtarmaya yönelik itirazları Murat Baç üç başlık şeklinde sınıflandırmıştır.

3.1. Yanlış Öncülleri Engelleme

Gettier'in yazmış olduğu makalesinde geçen örnekler klasik bilgi tanımının yetersizliğini göstermek açısından önemlidir. Ancak Gettier'in sorununa yapılan itirazlardan bir tanesi de bu örneklerdeki yanlış öncüller üzerinden gerekçelendirilmiş olmasınadır. Gettier'in kurgulamış olduğu örnekler göz önünde bulundurulduğunda yanlış öncüllerin aracılığıyla gerekçelendirilmesi aktarılmış ve gerekçelendirilmenin yanlış bir inançtan tesadüf olarak doğru çıkmasının itirazıdır. Yapılan bu itiraza göre örneklerde ele alınmış olan önermelerdeki öznelerin gerekçelendirilmiş doğru inançlar durumları aslında yanlış öncüllere dayanmaktadır. Bu belirtilen yanlış öncül durumu ise bizi epistemik şans olarak veya tesadüfi olarak iyi bir biçimde gerekçelendirilmiş doğruluğuna o anda vakıf olamadığımız önermelerden kaynaklanmaktadır.

Gettier'in bu örneklerine öncüller üzerinden yapılan itirazlar aklımıza hemen Platon'un *Theaitetos* diyalogunda geçen doğru inanç tanımlamasında verilen hakim ve suçlu bir kişi örneğini hatırlatmaktadır. Nasıl ki o örnekte hakim suçlu olan kişiye iyi savunma ve gerekçelendirme ile beraat kararı veriyor. Hakim burada aslında mahkemeye çıkan kişinin gerçekte suçlu ya da suçsuz olduğunu bilmemektedir. Mahkeme örneğinin de tespitine bakarak hakimi ikna eden, güçlü bir hitabet sanatının kullanılmasıdır. Hakimin suçlu olan kişinin suçsuzluğuna inandırılarak bu şekilde tanımda yer alan inanç unsuru sağlanabilir. Bununla birlikte davacı olan kişi gerçekten suç işlemişte olabilir ve böylece doğruluk koşulu da sağlanmış olur. Sokrates söz konusu mahkeme örneğinde bilginin kendisi için, doğruluk ve inanç unsurlarının yeterli olmadığını bu örneğiyle ortaya koyar. Böylece Platon aslında gerekçelendirme ile ikna kavramlarını birbirinden ayırmaya çalışmıştı. Platon'a göre hakimin vermiş olduğu karar her ne kadar retorik sanatı sonucunda doğruda verilmiş olsa onu bilgi yapmamaktadır. İnancın olması ve bu inancın doğru olması bilgi için yeterli

değildir. Gettier örneklerinde de her ne kadar inanç doğruluk ve gerekçelendirme koşulları yerine getirilmiş olsa da bu sonuçlar yanlış öncüllerden dolayı ortaya çıktığı için tesadüfi olarak bilgi ortaya çıkmıştır.

Murat Baç'ta bu durumu şöyle ifade etmiştir; "Bir öznenin gerekçelendirilmiş doğru inancının bilgiye dönüşmesi için, öznenin o inancının herhangi bir yanlış önermeye dayanmaması gerekir."[89] Murat Baç'ın bu ifadesi üzerine Gettier'in örneklerine baktığımız zaman birinci örneğinde gerekçelendirilen ve ikinci örneğinde gerekçelendirilen ilk kısımları yanlış inanca dayanmaktadır. Bu yüzden de yanlış bir inançla oluşturulan öncüllerden ortaya çıkacak olan başka bir önermenin bilgi değerinin doğru olma olasılığı pek de mümkün görünmemektedir. Yanlış öncüllerden kaynaklı bilginin oluşmasını mümkün görmeyen bu görüşe karşı bazı karşıt örneklerde verilmiştir. Öncüllerin yanlış olmadığı örneklerde de aslında epistemik şansın engellenemediği durumların olduğunu gösteren örneklerde verilmiştir. Bu örneklerden en çok dikkat çekici olan A. Goldman'in vermiş olduğu tarladaki köpek ile ahır örnekleridir. Goldman'in bu örneklerini aynı mantık çerçevesinde kurgulayıp kısaca özetleyecek olursa: Bir parkta banka oturmuş dinlenen James, parkın ilerisinde boş bir arazide bir köpeği incelediğini varsayalım. Yani o boş arazide bir köpeğin olduğuna inanıyor.

c.) S'nin P'nin herhangi bir yanlışlıktan çıkarılmadığına dair inancı

d.) Tarlada bir köpek var.

Bu boş arazideki köpeğin gözle fark edilemeyecek kadar mükemmel bir robot köpek olduğunu varsayalım. Ancak James daha önce hiçbir şekilde bu tür teknolojik robot köpeklerin varlığından haberdar değildir. Bu robot köpekleri üreten Japon firma, yerel halkın nasıl bir tepki vereceğini ölçmek için boş araziye bu prototip robotu bırakır. Bu durum göz önüne alındığında (d. Tarlada bir köpek var.) önermesi yanlıştır. Ancak prototip olarak bırakılan robot köpeğin üç beş metre ilerisinde de James'in görüş mesafesinden çıkmış gerçekten var olan bir sokak köpeğinin olduğunu varsayalım. Şimdi duruma eklenen bu ilave varsayımı dikkate alacak olursak, o zaman James'in (d. Tarlada bir köpek var.) önermesine olan inancı doğrudur. James'in bu inancı sıradan algısal bir sürece dayandırıldığında birçok epistemolog tarafından haklı görülecektir. Ancak Gettier'in örneklerine baktığımızda ve bu örnekle mukayese ettiğimizde James'in bu inancının bilgiyle tutarsız bir şekilde şans eseri

[89] **Baç, Murat** (2011), s. 183.

doğru olduğu varsayılır. Yani bir kez daha bu inancın görsel bir deneyimle doğrudan doğrulandığı söylenebilir, burada herhangi bir yalan durum söz konusu değildir. Eğer öyleyse bile, gerekçelendirilmiş doğru inanç (c) ile beraber desteklense bile James'in "Tarlada köpek var." bildiği bize yanlış sonucu verir.[90] Yani öncüllerden birinin yanlış olması "bilgi" nitelemesini dışarda bırakmıştır.

Gettier'in örneklerini hatırlayacak olursak, *d. Jones, işe alınacak kişidir ve Jones'un cebinde 10 adet bozukluk (madeni para) vardır.* Jones'in cebinde 10 adet bozuk para olduğu doğrudur ancak işe alınacak kişi Jones değildir. Burada "Jones işe alınacak kişidir." öncülü yanlıştır. Çünkü durumun sonunda işe Jones değil Smith alınmıştır. Öncüllerden birinin yanlış olması ve bu öncülden türetilecek olan diğer önermelerin bilgi nitelemesinde kullanılamaz. Çünkü kişinin inanç sisteminde yanlış bir önerme yer edinecektir.

Gettier'in örneklerine itiraz noktasında A. Goldman'in literatüre yerleşmiş bir diğer örneği de tahıl ambarı örneğidir. Bu örneği şöyle özetleyecek olursak; Henry şehir dışına uzun bir yolculuğa çıkar, arabasıyla yolculuğunu yapan Henry yol kenarı boyunca sıralı birçok tahıl ambarının olması onun dikkatini çeker. Bu tahıl ambarları daha önce gördüğü tahıl ambarları ile aynı görünmektedir, Henry'nin görme ile de herhangi bir problemi olmayıp gördüğü şeyin ambar olduğuna inanmakta ve bu inancını da gerekçelendirmektedir. Ne var ki yoldan bakıldığı zaman gerçek bir tahıl ambarı gibi görünen bu ambarları bir film şirketi çekeceği filmin gerekli sahnelerinde kullanmak için karton maketlerden yaparak yol kenarına koymuştur. Ancak Henry, bu ambarların film için hazırlanmış karton bir maket olduğunu bilmemektedir. Henry yol kenarındaki bu ambarlardan birisinin önünde durur ve bu ambarlardan birinin önünde durduğu inancını dile getirir. Henry'nin tesadüf olarak önünde durduğu tahıl ambarı gerçek bir tahıl ambarıdır. Henry yol boyunca gördüğü ambarların maket olduğunu bilmediği için ve önünde durduğu ambar da gerçek bir ambar olduğu için, yol boyunca gördüğü bütün ambarların gerçek ambar olduğu inancındadır. Ancak önünde durduğu ambar şans eseri gerçek olup diğer ambarların maket olması ve bunu bilmemesi onun inancını gerekçelendirmiştir. Her ne kadar Henry bu inancını gerekçelendirmiş olsa bile bu inancı tamamen bir şans eseridir. Şans eseri doğru olan

[90] **Goldman, Alvin** (1976), Discrimination and Perceptual Knowledge, The Journal of Philosopy, Sayı: 73, s. 771-791.

gerekçelendirilmiş inançların bilgi olmasından söz edilemez. Henry'nin inancının bir bilgi olmadığı yargısına varmak yanlış bir yargı değildir.[91]

Bu iki örnekte de gördüğümüz üzere yanlış öncülleri engelleme yönteminin Gettier tarzı sorunlara tam anlamıyla çözüm olamadığını görmekteyiz. Tahıl ambarı ve tarladaki köpek örneklerini incelemeden önce yapılan bu itiraz çok temel bir itiraz gibi gelebilir ancak bu örnekleri incelediğimizde her iki örneğinde ortaya koyduğu gibi Gettier tarzı örneklerde, yanlış öncüllerden kaynaklı olmadığı vaziyette de epistemik şansın ortadan kaldırılamadığını görmekteyiz. Ayrıca her iki örnekteki özneler Jones ve Henry epistemik fail olarak kendi inançlarını doğru ya da yanlış diye ayırabilecek bir şansa sahip olamadıkları için bilişsel sorumluluk koşulunu da yerine getiremedikleri için bilgi ortaya çıkmamaktadır. Jones ya da Henry görme ile ilgili bir problemleri olmadıkları halde senaryolardan da haberleri olmadığı için doğru ya da yanlışın ayrımına varabilecek bir durumda değildirler. Bu yüzden de bilginin gerekli koşulu olan bilişsel sorumluluktan yoksundurlar.

Yanlış öncülleri engelleme itirazını değerlendirdiğimiz zaman Gettier tarzı sorunların çözümü için yeterli bir itiraz olmadığını kolaylıkla söyleyebiliriz. Her ne kadar geleneksel bilgi tanımını korumaya yönelik bir itiraz olsa da aslında klasik bilgi tanımına yeni bir şıkkın yani dördüncü bir koşulunda eklenmesini gerekli kılmaktadır. Yani bu itiraz aslında "Dördüncü Bir Koşulun Tanıma Eklenmesi" durumunu ortaya çıkarmaktadır. Bu koşul yeni bir itiraz kapısını aralamış olup geleneksel tanımadaki gerekçelendirme koşuluna atfedilen epistemik şansı engelleme durumunun yanlış öncülleri engelleme durumunda bile mümkün olmadığını ortaya koymuştur. Bu da klasik tanıma ve Gettier tarzı durumlara çıkış kapısı olarak epistemologları yeni bir ek koşul arayışı içine sokmuştur.

3.2. Nedensel İlişki Koşulu

Gettier'in yazmış olduğu makalesinde vermiş olduğu iki örneğe yapılan en temel itirazlardan biri de önermeler ile öncüller arasında nedensel bir ilişkinin olmamasına yöneliktir. Nedensel ilişki itirazının mantığına göre bir durumun bilgi olarak varsayılabilmesi için, sahip olduğumuz inancımız ile o inançlarımızı doğru kılan gerekçeler arasında bir nedensel ilişkinin olması gerekmektedir. Yani bu inançlarımızı doğru kılan gerekçelendirme bileşenleri sayesinde bilen özne, sahibi olduğu inançlarını doğru hale

[91] Goldman, Alvin (1976), s. 771-791.

getirmek için birtakım kanıtlara gereksinim duymaktadır. Mesela, şu an karşımda duran bir bilgisayar var ve benim hem zihnimde hem de gerçekte bu inancımın doğru olabilmesi için "Karşımda bir bilgisayar var." inancımın bilgiye dönüşmesi için gerçekte de bunun böyle olması gerekmektedir.

Benim karşımda duran ve zihnimde de var olan bu bilgisayarın olgusal varlığının inancımın da gerçek bir nedeni olmalıdır. Nedensel ilişki koşulunu ileri süren bu görüş sözü edilen kanıtları ancak nedensel bir ilişki içinde olmaları durumunda elde edilebileceğini savunmaktadır. Çağdaş epistemologlardan Murat Baç bu durumun olgusal bir yaklaşım olduğunu şu söyleriyle ifade etmektedir; "İnancımın nedeni, o inancın oluşmasına kaynak oluşturan bir olgudur. Nedensel ilişki şartını öne süren felsefeciler, bilginin oluşması için, ele alınan bir Ö önermesinin (veya inancının) nedeninin Ö olgusu olması gerektiğini savlarlar."[92] Murat Baç'ın bu ifadesi üzerine şöyle bir çıkarımda bulunmamız pek de yanlış olmayacaktır: Nedensel ilişki koşulunu ileri sürenler, gerekçelendirme bileşeni sayesinde inancımızın doğru olması sebebini taşıyan kanıtlar, edinmiş olduğumuz inancımızın doğru olması durumunda bize bilgiyi verecektir. Aslında burada gerekçelendirme bileşeninin bilgi için olmazsa olmaz bir koşulu olduğunu da yeniden görmekteyiz. Gerekçelendirmenin bu görüş üzerindeki rolü için Fatih Sultan Mehmet Öztürk şunları ifade eder:

> Bilgisel gerekçelendirme, öznenin epistemik görev ve sorumlulukları gereği inancı için "uygun gerekçeler, iyi nedenler" bulması sürecidir. Ve bu süreçte gerekçelendirme açısından fonksiyonel olan, öznenin Ö için uygun bir desteğinin olması ve bu desteğinin Ö'nün doğru olma olasılığını arttırdığını a priori bir temelde görmesidir. Doğru inancı bilgiye ancak böyle bir unsur dönüştürebilir; çünkü pozitif epistemik statünün kaynağı öznenin bilişsel erişiminin olanaklı olduğu zihinsel durumlarda yatar.[93]

Çağdaş epistemolojide Gettier Sorunu olarak bilinen ve bu sorunun çözümü olarak nedensel ilişki koşulunu öne süren en önemli temsilcilerinden birisi Alvin Goldman'dır. Goldman ilk önce Gettier'in vermiş olduğu örnekleri ele alarak incelemeye başlar. Gettier örneğinde Smith'in gerekçeli bir şekilde inanmış olduğu Jones'un Ford marka bir arabaya sahip olması ile Brow'un Barcelona'da bulunması arasında nedensel bir ilişkinin olmadığını belirtir. Burada Smith'in inancı Jones'in Ford marka bir arabaya sahip olmasına yöneliktir.

---

[92] **Baç, Murat** (2011), s. 184.

[93] **Öztürk, Fatih Sultan Mehmet** (2008), Gettier Problemi, Dışsalcı Çözümler ve Yanılmazcılık, Felsefe Tartışmaları, s. 85-111.

Brow'un şans eseri Barcelona'da olması ile Jones'in Ford marka bir arabaya sahip olması arasında nedensel bir bağın olmaması Goldman'e göre Smith'in aslında bilgi sahibi olmamasının nedenidir. Gettier'in diğer örneği çözümlendiğinde;

> d. *Jones işe alınacak kişidir ve Jones'un cebinde 10 adet bozukluk (madeni para) vardır.*
>
> e. *"İşe alınacak kişinin cebinde 10 adet madeni bozuk para vardır."*[94]

önermesini ele aldığımızda işe alınacak kişi Jones değil de Smith'tir. Ancak tesadüf olarak Smith'in cebinde 10 adet bozuk para mevcuttur. Smith kendi cebinde 10 adet madeni bozuk para olduğunu bilmemektedir. Baktığımız zaman işe alınacak kişi ile cepteki 10 adet bozuk madeni paranın bir nedenselliği bir ilişkisi yoktur. Smith'in inandığı ve doğru olan (e) önermesinin işe alınacak kişinin cebinde 10 adet madeni bozuk para olduğu olgusundan kaynaklanmamaktadır. Smith'in inancı (d) önermesine dayanmakta olup ondan kaynaklanmaktadır. O zaman bu senaryoya göre Smith'in zihinsel durumu bilgi değildir. Goldman'in bu iki örnek senaryo çözümlemesi onun daha sağlam bir bilgi tanımını verdiğini söyleyebiliriz.

Goldman, Gettier örneklerinin çözümlemesini yaptıktan sonra q önermesinin b önermesini gerektirdiğini kabul eder ve şu çıkarımda bulunur:

> Dikkat edilirse p'yi doğru yapan şeyin Brown'un Barcelona'da bulunuyor olmasıdır fakat bu durumun Smith 'in p inancına sahip olmasına hiçbir katkı yoktur. Yani Brown'un Barcelona 'da olması olgusu ile Smith'in p'ye inanıyor olması olgusu arasında hiçbir sebebe dayalı (*causal*) ilişki yoktur. Eğer Smith, Brown'dan Barcelona postanesinde damgalanmış bir mektup almış olsaydı o zaman biz Smith'in p'yi bildiğini söyleyebilirdik. Ya da Jones'un bir Ford'u olsaydı ve Smith 'e bir gezinti teklif ettiğinde onun kendi Ford'u olduğu belirgin olsaydı ve Smith 'in p'ye olan inancı bu sırada oluşsaydı o zaman biz Smith'in p'yi bildiğini söyleyebilecektik.[95]

Goldman bu çıkarımda bulunduktan sonra sorunun çözümüne yönelik şöyle bir çözümleme önerisinde bulunur. Goldman'a göre;

---

[94] **Edmund L. Gettier** (1963), s. 121-123.

[95] **Goldman, Alvin** I. (2011), Bilgide Sebebe Dayanma Koşulu, Epistemoloji Temel *Metinler* içinde, Editör: Başdemir, Hasan Yücel, s. 60-61.

> Bu örnekte gözden kaçan bir şey vardır: p'yi doğru yapan olgu ile (veya sadece "p'nin doğru olduğu olgusu ile") Smith'in p olduğu inancı arasında sebebe dayalı bir ilişki yoktur. Benim önerim, geleneksel çözümlemeye böyle bir sebebe dayalı ilişki koşulunu ilave etmektedir.[96]

Goldman sebebe dayalı ilişkiyi savunurken aslında sözü edilen inancın olguya dayalı olmasının altını çizmez. Onun asıl altını çizdiği durum olguyla inanç arasında bir nedenselliğe dayanan bağın olmasıdır. Goldman sebebe dayalı ilişki koşuluna bağlı bağı savunurken olgusal ve empirik durumlara vurgu yaparak, bu durumların daha çok hafızaya veya algısallığa dayalı durumlar olduğunu belirtir. Bu yüzden de bu durumun çıkarımsal olmasının imkanı yoktur. Hafıza ve algıyla ilgili ortaya çıkabilecek problemleri fark eden Goldman, bu savını "uygun bir nedene dayanma" şeklinde değiştirmiştir.

Zihinsel bir rahatsızlık, bir ilaç kullanımı veya herhangi bir rahatsızlıktan doğacak yanlış inanç durumlarının önüne geçmeye çalışan Goldman savunduğu tezini yeniden formüle ederek aslında yeni bir bilgi tanımı da yapmış olur. Goldman'in önermesel bilgi tanımına dair tartışma yaratan bilgi tanımını şöyle formüle eder:

> *"S p'yi yalnızca ve yalnızca*
>
> *q olgusu, S'nin p'ye inanmasıyla "uygun" bir şekilde sebebe dayalı olarak ilişkilendirilmişse bilir.*[97]

Goldman yapmış olduğu bu tanımıyla hem geleneksel bilgi tanımını kabul etmemiş olup hem de çağdaş epistemoloji felsefesinde Gettier'in yazmış olduğu makalesinden sonra birçok tartışmanın anahtar kavramı ve problemi olan gerekçelendirmeyi yok saymıştır. Goldman yapmış olduğu tanıma gerekçelendirmenin vazifesini "uygun nedene dayanma" bileşeninin içine aktarmıştır.

Ne var ki Goldman'in "nedensel ilişki şartı" eleştirisini bazı felsefeciler, Goldman'ın tanımında yer alan "uygun bir nedensel ilişki" kavramının birtakım belirsizlikler ve kuramsal sorunlara yol açabileceğini ileri sürmüşlerdir. Ünlü filozoflardan David Hume'un kuramında da başarıyla sergilediği "nedensellik" kavramı çok karmaşık bir kavram ve kuramsal sorundur. Ancak Goldman'in bu uygun nedenlerin ne olacağına dair çalışmasında yer almıştır. Goldman'e göre: *"Sebebe dayalı 'uygun' bilgi üretme süreçleri şunları içine alır:*

---

[96] **Goldman, Alvin I**. (2011), s. 61.

[97] **Goldman, Alvin I.** (2011), s. 77.

'(1) Algı, (2) Hafıza, (3) bir sebep zinciri ki bu her biri teminat altına alınmış çıkarımlar yoluyla doğru bir şekilde yeniden oluşturulmuş… (4) (1), (2) ve (3)'ün bileşimidir."[98] şeklinde ifade etmiş olduğu yukarıda belirtilen sorunun çözümüne yönelik güçlü bir alternatiftir.

Goldman son olarak inanç ile inanılan arasındaki ayrımsal farklarında olabileceğini ve bu ayrımların inanan öznenin zihinsel durumu üzerine nasıl bir yargıda bulunacağına dair eleştiriler de gelmiştir. Aslında bahsedilen sorunlar felsefenin genel sorunlarından biridir, anacak zihinsel bozukluk, sınırlayıcı veya bozuk durumlara karşı herhangi bir çözüm önerisinde bulunmamıştır. Goldman inanç ile bilgi arasındaki nedenselliğe bağlı zorunlu ilişkinin bize bilgiyi verdiğini savunmaktadır. Goldman'in savunduğu ve ileri sürdüğü bu iddialarına Murat Baç, vermiş olduğu bir örnekle itiraz eder. Bu örneği inceleyecek olursak:

> Diyelim ki gece yolda yürüyen yaşlı bir adam kalp krizi geçirerek ölür ve bedeni sokağın ortasında kalır. Yoldan geçen bir akıl hastası ölü adamın yanına gider ve kalbine bir bıçak saplar. Kalbinde bir bıçak saplı şekilde yatan adamı gören herkes elbette 'Yolda yatan bu yaşlı adam ölmüştür' inancına sahip olacaktır. Bu doğru inancın bilgi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Ancak eğer Goldman'in tanımını uygularsak, 'yolda yatan bu adam ölmüştür' inancı, ölümün asıl nedeni olan kalp krizinden kaynaklanmadığı için, bilgi niteliği kazanmayacaktır.[99]

Murat Baç bu örneğiyle Goldman'in formüle ettiği bilgi tanımına ve Gettier durumuna getirmiş olduğu çözüm önerisine ve eleştirisine ciddi bir eleştiri getirmiştir. Murat Baç bu örneğiyle beraber Goldman'in Gettier durumlarına çözüm önerisini argümanını zayıflattığını ileri sürmüştür.

Goldman'in kendi formüle ettiği tanımla yine kendi kurguladığı örnekle çelişmektedir. Goldman'in kurguladığı tahıl ambarı örneğini düşündüğümüzde Henry yol kenarında gördüğü tahıl ambarına gerekçeli olarak inanmış olduğu "Bu bir tahıl ambarıdır." inancının bilgi olduğunu Goldman'in bu tanımına göre söyleyebiliriz. Henry tahıl ambarının görsel algılama yoluyla algıladığı olguyu hafızasında daha önce tahıl ambarıyla kıyaslayıp onun bir tahıl ambarı olduğuna inanmıştır. Henry'in yol boyu gördüğü maket ambarları geçip sonrasında gerçek bir ambarının önünde durarak bunun gerçek olduğunu inanır eğer tesadüf olarak gerçek ambarın önünde değil de maket bir ambarın önünde dursaydı yine aynı iddiada

[98] **Goldman, Alvin I**. (2011), s. 77-78.

[99] **Baç, Murat** (2011), s. 185.

bulunurdu. Tesadüf bir şekilde önünde durduğu ambarın doğru çıkması onun kolaylıkla yanlışlanabileceğinin de mümkün olması demektir.

Goldman bu teorisinde ilerleyen süreçte değişikliğe gitmiştir. Goldman yapmış olduğu bu değişiklik neticesinde güvenilir süreçler yaklaşımını geliştirmiştir. Aslında Goldman bir anlamda geleneksel bilgi tanımının doğruluk ve inanç koşulunu kabul etmiş ancak gerekçelendirme koşulu yerine de güvenilir süreçler yaklaşımını getirmiştir. Goldman'a göre bir inancın bilgi sayılması için onun güvenilir bir süreçten geçmesi gerekmektedir. Goldman'in yapmış olduğu bu tanımla tek başına bilginin tanımlaması için yeterli değildir, ancak bu tanıma dördüncü bir şık daha eklenmelidir. Goldman'a göre nihai bir bilgi tanımı yapılabilmesi için ortada hiçbir şekilde alternatif bir durumun olmaması gerekmektedir. Ancak bu alternatif durumların olmaması neticesinde Gettier tarzı durumların üstesinden gelebileceğimizi ileri sürer. Goldman'in yanı sıra birçok epistemolog da geleneksel bilgi tanımının yani üç parçalı bilgi tanımının yanına bir dördüncü koşulun daha eklenmesini gerekli görmüşlerdir.

3.3. Dördüncü Bir Koşulun Tanıma Eklenmesi

Çağdaş epistemoloji de Gettier örnekleriyle beraber birçok epistemolojik problemde ortaya çıkmıştır. Gettier örneklerine yapılan itirazlar ve getirilen çözüm önerilerinden bir tanesi de geleneksel bilgi tanımında yer alan üç koşulun (gerekçelendirişmiş doğru inanç) korunması ve bu üç koşulunda desteklediği yeni bir dördüncü koşulun ilave edilmesidir. Gettier'in örneklerini çözümlediğimizde karşımıza çıkan durumun aslında geleneksel bilgi tanımını iki açıdan ele alıp değerlendirmesinden bahsedilmişti. Platon'dan çağdaş epistemoloji dönemine kadar geleneksel bilgi tanımında geçen üç koşulun zaruri olarak kabul edildiğini ancak Gettier ile beraber bu üç koşulun bilginin tam tanımını için yeterli olmadığı sorunu ortaya çıkmıştır. Gettier'in örneklerinden de yola çıkarak çağdaş epistemoloji döneminde bu yeterlilik koşulunun ancak geleneksel bilgi tanımına bir dördüncü koşulun daha getirilmesiyle sorunun ortadan kaldırılacağı iddia edilmiştir. Bu dördüncü koşulun geleneksel bilgi tanımına ilave edilmesini savunan düşünürler, hem geleneksel bilgi tanımını muhafaza etmiş olacaklar hem de Gettier türü sorunların önüne geçileceğini savunmuşlardır.

Bu sorunları aşmak için Keith Lehrer ve Thomas Paxson dördüncü koşulun tanıma eklenmesi çözüm yolu ile aşmak için birlikte bir çalışma ortaya koymuşlardır. Lehrer ve Paxson birlikte yürüttükleri çalışmalarını Gettier'in gerekçelendirilmiş doğru inanç tanımı

üzerinden bilgiyi ikiye ayırarak işe başlamışlardır. Temel bilgi ve temel olmayan bilgi olarak ayırdıkları bilgi tanımı için:

> Eğer bir kişi, bir ifadenin doğruluğunu inancına gerekçe sağlayan başka ifadeler olmaksızın biliyorsa kişinin bu bilgisine **temel bilgi** denir. Temel bilgi tam anlamıyla gerekçelendirilmiş doğru inançtır. Diğer taraftan eğer bir kişi, ifadenin doğruluğunu inancına gerekçe sağlayan diğer bazı ifadelerin varlığından dolayı biliyorsa onun inancı temel değildir. **Temel olmayan bilgi,** tam anlamıyla gerekçelendirilmiş doğru inanca bir şey ilave edilmesini gerektirir.[100]

Yukarıdaki tanımdan da anlaşılacağı üzere temel olmayan bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inancın ilave bir koşula ihtiyacı olduğunun altını çizmektedir. Lehrer ve Paxson, temel olmayan bilgi durumlarının olduğu gerekçelendirilmiş doğru inanç kanısına sahip olsalar bile bu inancı **sarsan (*defeat*)** durumlarının olabileceğini iddia etmektedirler. Bu problemin çözümü içinde öneride bulunmaktadırlar. Önerdikleri çözüm yöntemi ise: "Gerekçelendirmenin **'sarsılmaz olması'** koşulunu ilave etmemiz gerekir. Temel olmayan bilgi, sarsılmaz gerekçelendirmiş doğru inançtır."[101] şeklinde ifade etmişlerdir.

Lehrer ve Paxson temel bilginin ne olduğunu tanımlanırken temel olmayan bilgiye çözüm önerisi olarak sunduğu temel bilgiyi şu şekilde ifade etmektedirler:

> S, h temel bilgisine ancak ve ancak şu koşullar sağlanırsa sahip olur.
> (i) h doğrudur.
> (ii) S, h'ya inanır,
> (iii) S, h'ya olan inancını tam olarak gerekçelendirilmiştir ve
> (iv) Koşul (iii)'ün yeterliliği, S'nin h'ya olan inancına gerekçe sağlayan herhangi bir p kanıtına dayanmaz.[102]

Baktığımız zaman burada Lehrer ve Paxson, epistemik şans unsurunun önüne geçebilmek için temel bilgi tanımının çözümlemesini yaparken üçüncü koşulun, ikinci ve birinci koşulu gerekli kılmayacak biçimde kullanımını özellikle vurgulamışlardır. Bunun altında yatan asıl sebep ise inanan kişinin inancını makul ve irrasyonel olabilecek biçimde gerekçelendirilebilme olasılığının olmasıdır.

---

[100] **Keith Lehrer & Thomas Paxson,** "Bilgi Sarsılmaz Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç", Epistemoloji Temel Metinler içinde, Editör: Başdemir, Hasan Yücel, s. 83.

[101] **Keith Lehrer & Thomas Paxson** (2011), s. 83.

[102] **Keith Lehrer & Thomas Paxson** (2011), s. 84.

Lehrer ile Paxson aslında S kişinin Ö önermesini bilmesi için, S'nin (gerekçelendirilmiş doğru inanç) bilgisine ek olarak (iv) dördüncü koşulun da gerektiğini savunmuşlardır.

(iv) dördüncü koşulun S kişisi tarafından bilinmesi halinde S'nin Ö önermesi hakkında edinmiş olduğu gerekçeleri ortadan kaldıracak bir başka herhangi bir doğru önermesinin olmaması gerekmektedir. Burada geçen "gerekçeleri ortadan kaldıracak doğru önerme" için teknik bir anlamıyla (*defeat*) 'etkisizleştirci' kelimesi kullanılmıştır.[103]

Lehrer ve Paxson'a göre sahip olunan bir inancın bilgi olması için ne gerekçelendirilmesi yeterli ne de onun doğru olması yeterlidir. S kişisinin sahip olduğu inancının gerekçelendirilmesi sürecinde, S'nin gerekçelendirmesini 'etkisizleştirecek' doğru bir önermenin olmaması gerekmektedir. Eğer S'nin gerekçelendirmesini etkisizleştirecek doğru bir önerme olursa, bu durumda S kişisinin gerekçelendirmesi bozulmuş olur ve sahip olduğu inancı 'gerekçelendirilmiş doğru inanç' olmaz. S'nin bozulan gerekçelendirmesi neticesinde bilgi gerçekleşmemiş olur.

Lehrer ve Paxson'un eklemiş olduğu (iv) dördüncü koşulu Gettier'in senaryolara uyarlayacak olursak;

> *d. Jones işe alınacak kişidir ve Jones'un cebinde 10 adet bozukluk (madeni para) vardır.*
>
> *e. "İşe alınacak kişinin cebinde 10 adet madeni bozuk para vardır."*[104]

Bu E önermesi için etkisizleştirici doğru bir durum söz konusudur. "Jones işe alınacak kişi değildir." Eğer Smith bu etkisizleştirici doğru önermeyi bilseydi D önermesinden E önermesine geçiş yapamazdı. Bu durumda Gettier'in işaret etmiş olduğu sorunlu vaziyetin önüne geçilmektedir. Smith'in mantıksal olarak ürettiği E önermesinin gerekçelendirilmiş doğru inanç olamayacağı söylenebilir.

---

[103] **Baç, Murat** (2011), s. 185.

[104] **Gettier, Edmund L.** (1963), s. 121-123.

SONUÇ

Felsefe tarihi boyunca hemen hemen bütün filozoflar hakikatin, mutlak bilginin mümkün olup olmadığını, olsa bile bunu sağlayan şartların neler olduğunu sorgulamışlardır. Bu sorgulamayı ilk defa sistemli bir şekilde yapan kişi de Sokrates'in öğrencisi Platon olmuştur. Platon, Protagoras'ın bilgi ile algıyı özdeşleştirmesine karşı çıkmış, herkese göre değişen algının ve bilginin malzemesi olması ona bilgi dememizi gerektirmez. Algının ancak rasyonel bir sürecin sonunda bilgiye dönüşebileceğini iddia etmektedir. Hatta Platon daha da ileri giderek algının bizde oluşturduğu inanca da bilgi diyemeyeceğimizi söyler. Bu inancın doğruluğu olsa bile onunla yine de bilgi elde etmiş olmayız. Platon nihayetinde tek başına algıya, doğru inanca ve gerekçelendirilmiş doğru inanca bilgi demenin imkanını tartışıp *Theaitetos* diyalogunda "Bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inançtır." tanımı sunulduğunda bu tanımı da aslında yetersiz görerek kabul etmediğini anlamaktayız. Platon'a sunulan bu üç koşullu tanım kendinden sonraki hemen hemen bütün filozofların epistemolojide bilgi sorununun başlangıcı kabul edilmiştir. Çünkü Platon *Theaitetos* diyalogunda bütün düşünürlerin sorabileceği soruları sormuş ve hepsine tek tek cevaplar vermiştir.

Platon'un Sokrates üzerinden dile getirdiği diyaloglarından bildiğimiz üzere aslında hiçbir diyalogu tam anlamıyla netliğe kavuşturulmamış tam anlamıyla bir tanımlamaya yer verilmemiştir. Bu diyalogda da aslında Platon bilginin tam anlamıyla bir tanımını bize vermemiştir. Ancak biz kullandığı kavramlardan ve sorduğu sorulardan bir tanımla bir cevap çıkarmışızdır. Platon diyalogda bilginin doğru bir inanç olduğunu ancak bunun tam anlamıyla bilgi için yeterli olmadığını üçüncü bir koşulun da olması gerektiğini bizlere göstermiştir. Bunu diyalogda hakim ve suçlu örneği üzerinden de ifade etmiştir. Bu üçüncü koşulun ise gerekçelendirme olduğuna logos kavramı üzerinden vurgu yapmıştır.

Diyalogda bu üç koşullu tanım sunulduktan sonra gerekçeleriyle beraber Platon diyalog sonunda bu tanımı da yetersiz görmüştür. Gerekçelendirme koşulunu üçüncü koşul olarak gerekli gören Platon yeterli görmez, bunu biz diyalog sonunda tanımı kabul etmemesinden anlamaktayız. Baktığımız zaman aslında Gettier ile Platon aynı düzlemde ve aynı yetersizlik hususta hemfikirler. Çünkü Platon'un vermiş olduğu örneklerden de anlıyoruz ki özellikle mahkeme örneği şans faktörünün ortadan kaldırılmadığı durumların olabilmesidir. Ancak felsefe tarihinde bu üç koşullu tanım Platon'un kendisine atfedilmiş ve Theaitetos Sorunu olarak da ciddi kabul görmüştür. Platon'a atfedilmesi bu üç koşullu

tanımın ilk kez *Theaitetos* diyalogunda geçmesi ve *Menon* diyalogunda da devam ettirilmesidir.

Bu yüzden de Platon'dan çağdaş döneme kadar bilgi, gerekçelendirilmiş doğru inanç olarak kabul görmüştür. Ancak 1963 yılında Edmund Gettier'in yazmış olduğu "Is Justified True Belief Knowledge?" (Bilgi Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç mıdır?) adlı kısa makalesi tamamıyla klasik bilgi tanımının yeniden gözden geçirilip yapısının çözümlenmesine sebep olmuştur. Gettier'in bu eleştirisi felsefe tarihine Gettier Sorunu ya da Gettier Problemi olarak girmiştir. Kimisine göre de bu sorun dördüncü koşul sorunudur. Çünkü Gettier yazmış olduğu bu makalesindeki örneklerle kafalara şu soruyu getirmiştir; üç parçalı geleneksel bilgi tanımının yeterli olmadığını bu tanıma ilave edilecek bir dördüncü koşul ya da şık getirilebilir mi?

Aslında baktığımızda Gettier'in eleştirisi Platon'un diyaloguna ve diyalogda geçen gerekli gördüğü koşullara değil geleneksel bilgi tanımına karşı yaptığı bir yetersizlik eleştirisidir.

Çağdaş epistemolojinin başlangıcı olarak kabul edilen bu üç sayfalık yazı çağdaş epistemoloji tarihinin yönünü belirleyen birçok hararetli tartışmalarında önünü açmıştır. Platon'dan sonra neredeyse hiçbir filozofun üzerinde çok ciddi bir şekilde durmayıp eleştiri yapmadığı bilgi tanımlaması Gettier ile bambaşka bir boyut kazanmıştır.

Gettier makalesinde yukarıda da belirttiğimiz iki örnekle bilginin elde edilmesi için üç tane koşulun gerekli ancak yeterli olmadığını ileri sürerek klasik bilgi tanımını eleştirmiştir. Gettier gerekçelendirilmiş doğru inanç tanımının şans eseri bilgiyi ortaya çıkaracağı durumları gösterdikten sonra gerekçelendirme ve teminat koşulları, doğruluğu elde etmek için inanan kişiye en iyi durumları oluşturma koşullarını sağlamaya çalışır. Bu da epistemolojide Gettier problemi olarak yerini almıştır. Gettier yazmış olduğu makalesinde bize açık açık dördüncü bir şık sunmamıştır ama klasik bilgi tanımına ve gerekçelendirme koşuluna yapmış olduğu eleştirisi en önemli husustur. Çünkü kendisinden sonra gelen filozofları, bilgi konusunda bilginin üçüncü koşulu olan gerekçelendirmeye yönlendirmiştir. Çok uzun bir müddet epistemoloji tartışmaları gerekçelendirmenin niteliği, imkanı, gerekliliği ve kuşkucu tezlere cevaplar bulma üzerine yoğunlaşır. Çağdaş epistemoloji her ne kadar klasik bilgi tanımlaması ve gerekçelendirme üzerine kurulan teorilerle uzun bir süre ilgilense de ilgisini zamanla teminat koşuluna yöneltir. Aslında

çağdaş epistemolojinin teminat koşuluna yönelmesinin temel nedeni de yine Gettier Sorunudur. Bu sorun, sahip olduğumuz doğru inançlarımızın gerekçelendirilmiş olsalar bile yanlış olduklarını göstermiştir.

Yani bir "a" önermesi, b önermesinin ispatı olarak kabul edildiğinde a önermesi doğru olsa bile buna rağmen "b" önermesinin yanlış olabileceği durumlarında olduğunu iddia etmektedir. Her ne kadar a önermesi durumların doğru olduğunu kanıtlarla gösterse de yanlış sonuçlara varabileceğimizi gösterir. Ayrıca a ve b önermeleri doğru olsalar bile "a" önermesinin doğru olması "b" önermesine bağlı olmayı "k" gibi T'nin farkında olmadığı başka bir sebepten dolayı da kaynaklanmış olabilir. Bu da şans eseri olarak bilmeyi gerektirir. En başta da belirttiğimiz gibi bilgi dediğimiz şey bir şans eseri değil bilişsel bir başarı sonucunda oluşur. Bilgi, bilişsel bir başarı olduğu için şans faktörünü dışarıda bırakmalıdır. Bu nedenle de a'yı b ve k'ya bağlamanın uygun bir durumu bulunmadığı müddetçe a'yı tam anlamıyla bildiğimizi ileri süremeyiz.

Bu bahsedilen sorunlar aslında tümevarımsal bilgi sorunlarıdır. Ancak bu sorunlar sadece tümevarımsal bilgide değil basit algılarımıza dayanan bilgilerimizde de ortaya çıkabilecek türden sorunlardır. Algılarımızın bilgiye dönüşmesi aslında bilişsel bir süreçtir. Yani a inancımız, a algısına ve bu a algımızda a olgumuza dayanmaktadır.

Bu birbirini takip eden durum bir süreç içinde gerçekleşir. Bu süreç başarılı bir şekilde gerçekleşirse algı bilgiye dönüşür. Bu sürecin başarılı bir şekilde ilerlemesi için bilişsel başarı sürecinin güvenilir bir şekilde teminat altına alınması gerekmektedir. Bu bilişsel başarı sürecini teminat altına almadan a'yı tam anlamıyla bildiğimizi iddia edemeyiz. Tamda bu noktada çağdaş epistemoloji bilginin tanımını Gettier Sorunu yol açtığı bu gibi problemlerin yol açtığı durumlarından üstesinden gelebilmek için a'yı teminat altına almamızı sağlayacak olan şartları göz önünde bulundurarak yapar.

Günlük hayatta "bilme" kelimesini birçok farklı anlamda kullanırız. Bu bilme kelimesini bazen yeteneklerimizi anlatırken bazen de yapabileceğimiz şeylerin yatkınlığına sahip olup olmadığımızı anlatırken kullanırız. Örneğin yüzmeyi bildiğimi söylediğimdeki bilme kelimesi bu türden bir bilmedir. Bazen ise bir şeyi dinlemiş, görmüş, tatmış, koklamış, dokunmuş veya da o şeyle yüz yüze gelmiş bir durumu anlatmak için bilme kelimesini kullanırız. Pastanın tadını bildiğimi veya ünlü bir ressamın tablosunu bildiğimi söylemem

aslında o pastanın daha önce tadına baktığımı ve o ünlü tabloyu da daha önce gördüğümü ifade etmiş olurum. Bu bilgilerimize de önermesel olmayan bilgi adını veririz.

Yukarıda bahsettiğimiz önermesel olmayan bilgi türleri teminat koşulunun aranmadığı bilgi türlerindendir. Teminat koşulunun arandığı bilgi türü içinde inançlarımızı barındıran doğruluğunun ya da yanlışlığının üzerine düşünüp mukayese edebildiğimiz veya bir olguya denk gelebilecek türden bilgilerdir. Teminat koşulunun arandığı bilgi türlerinde bir durumun ya varlığı ya da onun nedeni ile ilgili bir vaziyetin olması gerekmektedir. Dünyanın gündüz aydınlık olduğuna dair bilgimin olması varlık bilgisi iken, dünyayı aydınlatanın güneş olduğunu söylemem ise sebep bilgisidir. Bu tür bilgi türlerine ise önermesel bilgi denir. Birçok önermesel bilgi türü vardır. Zaten bunlar birinci bölümde detaylı bir şekilde ifade edilmiştir. Teminat koşulunun yapısını ve bilginin genel bir tanımlamasını yapabilmek için bazı türden önermesel bilgi türlerine bakmak yeterli olacaktır. Başlıca bunlar; temel ve temel olmayan bilgi, zorunlu ve zorunlu olmayan bilgi, *a priori* ve *a posteiori* bilgi, zihnin kendisinin ve dış dünyanın bilgisi, son olarak da diğer zihinlerin bilgisi.

Bahsetmiş olduğumuz bu bilgi türlerinin önemi, teminat koşulu açısından bazı düşünürlerin bu bilgi sınıflamalarına bağlı olarak tanımlamaları değişirken kimisine göre de bu bilgi türlerinin teminat koşulu gibi bir koşula ihtiyacının olmadığı yönünde iddialarının olmasındandır. Onlara göre kimi bilgilerimizin doğruluğu kendi başına zaten teminat altına alınmıştır. Buna örnek verecek olursak; Chisholm ve Goldman gibi iki düşünür birbirinden farklı iki zıt yaklaşımcı, aksiyomların, *a priori* ve temel bilgilerimizin doğruluklarının kendi içlerinde teminat altına aldıklarını ve bu yüzden de klasik bilgi tanımındaki gerekçelendirilmiş doğru inanç koşullarına dayanarak tanımlanabileceğini ifade ederler. Bu iki düşünür teminat ve bilgi tanımıyla ilgili problemlerin algı, tanıklık ve bellekle yani bilme araçları ile alakalı çıkarımlar sonucu elde edilen bilgilerde ortaya çıktığını iddia ederler. Bu sebeple bilme araçları ve bu bilme araçlarının güvenilirliği çağdaş epistemolojinin dikkatle üzerinde durduğu bir konudur.

Epistemoloji geleneğinde bilginin yedi temel bilme aracının olduğundan bahsedilir. Bunlar; bellek, algı, tanıklık, muhakeme yeteneği, bilinç, içe bakış ve son olarak da akıl yürütmedir. Bu temel bilgi araçlarını çoğaltmak ya da birbirine indirgemek elbette mümkün ancak kimi düşünüre göre sahip olduğumuz bazı bilgilerimiz bu yedi bilme aracından bir ya da birkaçına dayanır. Bilgi tanımlamasında asıl önemli sorun bu bilgi araçlarının güvenli bir

şekilde inançlar oluşturması, doğruluğu tam anlamıyla gösterebilmeleri, şans faktörünü dışarıda bırakabilmeyi ve sahip olduğumuz bilgilerin doğruluğunu güvenli bir şekilde teminat altına almaya gücünün yetip yetemeyeceği sorunudur. Teminat tartışmalarında ve gerekçelendirme teorileri üzerine yapılan tartışmalarda bilme araçlarının önemli bir yeri vardır. Bilgi için bu bilme araçlarından hangisi daha güvenli, doğruluğa bizi ulaştırıp yanlıştan sakındıracak olan bilgi kaynağı hangisidir? Bu ve bunun gibi sorular çağdaş epistemolojide farklı yaklaşımların oluşmasına neden olmuştur.

Bilgilerimizi teminat altına almamızı sağlayan sebepleri ararken ilk önce bu bilme araçlarına bakılır. Çünkü bu bilme araçları bilgilerimizin kaynak noktasını yani başlangıcını oluşturmaktadır. Bize bu bilme araçları sayesinde gelen ilk izlenimleri bilgi olarak kabul etmemiz mümkün değildir. Klasik bilgi tanımına göre bunların bilgi olarak kabul edilmesi için inanç, doğruluk ve gerekçelendirme koşullarını içinde barındırmasına bağlı kılınmıştır. Bu ilk izlenim önce öznenin bilinci sayesinde bir inanç haline gelir, daha sonra öznenin sahip olduğu bu inancın doğruluğundan söz edebilmemiz için onun gerçekliğe tekabül etmesi gerekmektedir. Son olarak da bu inancı gerçekliğe bağlayacak uygun bir kanıtlama ya da yöntemin olması gerekmektedir. Bu kanıtlama veya yöntem bize inancın doğruluğunu apaçık gösterir buna da gerekçelendirme denir.

Bu üç koşulu Platon'un *Theaitetos* diyalogunda uzun uzun anlatır. Platon'dan sonra bu üç koşul epistemoloji tarihine geleneksel veya klasik bilgi tanımı olarak geçer. Bu üç koşul bilgi için gerekli ve yeterli koşullar olarak kabul edilir. Geleneksel bilgi tanımına göre bilgi, bilme araçları sayesinde elde edilen ilk izlenimlerden oluşan "gerekçelendirilmiş doğru inanç" olarak tanımlanır. Platon'dan sonra epistemoloji üzerine yapılan tartışmaların temelinde bu üç koşuldan gerekçelendirme üzerine durulmuştur. Çünkü birinci bölümden de hatırlayacağımız üzere Platon'un kendisi de üçüncü koşul hakkında net bir açıklama ve tanımlama yapmamıştır. Bu yüzden de tartışmaların odak noktası uzun bir müddet üçüncü koşul olan gerekçelendirmenin ne olduğu, onun doğası ve neliği üzerine olmuştur. Bu üçüncü koşul şansı dışarda bırakacak ve bilgi için yeterli ve gerekli olacak bir koşul olmalıdır. Gettier'in yazmış olduğu makalesinde ve bu makalede geçen örneklerden bu üçüncü koşulun bilgi için gerekli olsa bile yeterli olmadığı durumlar ortaya koyulmuştur. Çünkü doğru inançlar uygun kanıtlarla gerekçelendirilmiş olsalar bile şans faktörünü ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Böylece epistemoloji tartışmaları Gettier ile beraber

gerekçelendirme koşulundan uzaklaşarak teminat koşuluna doğru bir yönelmeyi başlatmıştır.

Gettier klasik bilgi tanımını eleştirirken yeni bir yöntem ya da koşul önerisinde bulunmamıştır. O sadece bilgi tanımı için gerekli ve yeterli koşul sayılan gerekçelendirmenin tamamıyla şans unsurunu dışarıda bırakamadığını göstermiştir. Çünkü bilgi, bilişsel bir başarıdır, bu bilişsel başarı da şans faktörlerinin tamamını dışarıda bırakır. Yani bilişsel başarının olduğu yerde epistemik şans olamaz, şans faktörünün olduğu durumlarda ise bilişsel bir başarıdan yani bilgiden söz edilemez. Bu yüzden de bizim yeni bir koşula yani şansı önleyici bir koşula ihtiyacımız var. Çağdaş epistemolojide Gettier Sorununa çözüm olarak şans önleyici olarak da bilinen teminat koşulu ileri sürülür.

Teminat koşulu bildiğini bilme sorunu, yani "biliyorum" ile "bildiğimi biliyorum" ifadeleri arasındaki ayrıma dayanan bir koşuldur. Klasik epistemoloji de teminat koşulu Pyrrho'nun ölçüt sorunu etrafında gelişmiştir. Pyrrho (MÖ 360-271) Kuşkuculuğun kurucu ismi, "bildiğimi bilmem için bir ölçüte ihtiyacım var" diyen[105] ama bu ölçütü de bilmem gerekir. Sonrasında bu ölçütü de bilmem için başka bir ölçüte ihtiyacım var diyen Pyrrho bu durumun böylece sonsuza kadar geri gideceğini bu yüzdende asla bildiğimizden de emin olamayacağız, emin olamadığımız içinde bir koşul oluşturamayız. Bu durum İslam filozoflarından Farabi, İbn Sina ve İbn Kuteybe'de ilgisini çekmiş ve tartışmışlardır.

> Daha yakın bir dönemde bu sorun, Schopenhauer (1788-1860) ve Hintikka (1962) tarafından da ele alınmıştır. Hintikka, buna "bildiğini bilme" ilkesi (KK principle) adını verir. Schopenhauer şunu söyledi: Bildiğinizi bilmeniz, sizin bilmenizden sadece kelimelerde farklıdır. "Bildiğimi biliyorum." demek, "Ben bilirim" demekten daha fazla bir anlam taşımaz. Eğer sizin bilmenizle sizin bildiğinizi bilmeniz, iki farklı şeyse bildiğinizi bilmeksizin bilmekle, bu bilgi aynı zamanda biliniyor olmaksızın bildiğinizi bilmek arasında tam bir ayrım yapmayı deneyin.[106]

Ancak Gettier'in makalesindeki örneklerine baktığımızda yukarıdaki Hintikka'nın iddia etmiş olduğu şeyin aksine "biliyorum" ile "bildiğimi biliyorum" ifadeleri arasında bilişsel süreçlerimiz bakımından önemli bir ayrımın olduğunu bizlere göstermiştir. Gettier'den sonra şans önleyici unsur olarak önerilen teminat koşulu Gettier'in örneklerinde göstermiş olduğu "biliyorum" ile "bildiğimi biliyorum" ifadeleri arasındaki farka

[105] **Cevizci, Ahmet** (2017), Felsefe Sözlüğü, 6. Baskı, İstanbul, Say Yayınları, s. 362.

[106] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 158-159.

dayanmaktadır. Birçok filozof yukarıda olduğu gibi bu iki ifadenin aynı anlamları taşıdığını söyleseler de Gettier bunun aksini göstermiştir. Onlara göre a'yı bilmekle a'yı bildiğini bilmek aynı şeylerdir. Bu durum bilen özneyi iki ayrı kişilik olarak göstermektedir. Bilen ben'in dışında daha başka bir ben'e vurgu yapmak iki farklı benlerin olmasına sebep olur. Oysa biz biliyoruz ki bilen ve düşünen özne bir tanedir. Gettier örneklerinde bu durumun farklı olduğunu, a'yı bildiğimi teminat altına alabilmem için a' biliyor olduğumu bilmem gerekmektedir. Teminat koşulu, klasik bilgi tanımındaki üç koşulun şansı dışarıda bırakmak için yeterli olmadığı durumlarda a'yı bildiğimden emin olmamı sağlamaktadır.

> S, p'yi bildiğini (Bsp) nasıl bilebilir? Bsp olduğu yerde BBsp olduğundan nasıl emin olunabilir? Bu sorunun BBBsp, BBBsp durumları şeklinde devam edeceği çok açıktır. Bunu sonsuza kadar götürmek imkansızdır. Ancak Bsp durumu dışındaki tüm durumların bilişsel bir başarı ile elde edilmesini sağlayan koşula "teminat" adı verilir. Teminat, Gettier Sorunun çözümü için ileri sürülen bir koşuldur.[107]

Çağdaş epistemolojide klasik bilgi tanımının üçüncü koşulunun gerekli ancak yeterli olmadığı tartışıldıktan sonra, bu üç koşula Gettier'den sonra bir dördüncü koşul yani teminat koşulu eklenir. Teminat koşulu çağdaş epistemolojide şansı önleyen koşul olarak da bilinmektedir. Teminat koşulu iki temel yaklaşım üzerinden ilerlemektedir. Teminat koşuluna dair birinci yaklaşım, içselcilik olarak tanımlanmaktadır. İçselcilik, gerekçelendirme ile sahip olduğumuz inançlarımız arasında gereken ilişkinin sağlıklı bir şekilde sağlanması ile şansı unsurunu ortadan kaldıracağını iddia etmektedir. İçselciliğe göre klasik bilgi tanımındaki gerekçelendirme koşuluna birtakım çerçeveler çizilirse düşünen öznenin a'yı bildiğini teminat altına alabileceklerini ifade ederler. İçselcilik olarak tanımlanan bu yaklaşımın asıl çıkış noktası klasik bilgi tanımındaki geleneksel gerekçelendirme koşuluna dayanması ve bu geleneksel gerekçelendirmeyi kısıtlayan zihne bir şans önleyici teminat koşulu önermesidir.

İçselcilik yaklaşımına göre inançlarımızın doğruluğunun teminat altına alınabilmaesi için gerekli olan bazı hususların olduğu, bu hususlarında aslında epistemik öznenin kendi zihninde hali hazır bir şekilde var bulunmasıdır. Epistemik özne sadece kendi bilincinin üzerinde muhakeme ederek inançlarını gerekçelendirip gerekçelendirmeme hususunu anlamak için epistemik ilkelerden oluşan bir küme oluşturur. Bu epistemik ilkeler dışarıdan hiçbir kimsenin müdahale edemeyeceği, epistemik öznenin koltuğunda oturarak

[107] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 302.

erişebileceği ve bunları bilgi ve inançlarına da uygulayabilecek türden ilkelerdir. Epistemik ilkeler biliyor olduğumdan emin olmamızı sağlayan sahip olduğumuz bütün bilgilerimizin dayanağı olan epistemik ilkelerdir. Kendi bilinci üzerine muhakeme eden ve akıl yürüten özne bu ilkeler sayesinde sahip olduğu inancının doğruluğunu teminat altına alabilecektir.

İçselcilik klasik epistemolojinin kullanmış olduğu yöntem ve metotları kullanarak onun bakış açısını takip ederek öznenin zihninde sahip olduğu durumların hem teminat koşulunu hem de gerekçelendirmeyi sağlayacak sağlam bir temelin olduğunu ileri sürmektedir. İçselciliğin bu yaklaşımına karşı çıkan Plantinga, Goldman, Nozick gibi bazı düşünürler, zihinde içsel olarak var olan şeylerin teminat koşulunu sağlaması konusunda bazı açık kapıların olduğunu, bu açık kapılar tam anlamıyla halledilmediği sürece teminat güvenilir bir şekilde oluşturulamaz. Bu şartlar altında inançlarımızın doğruluğunun teminat altına alınması yeteri kadar güvenilir olmamaktadır. Bu düşünürlerin karşı çıktığı ve ileri sürdüğü yaklaşımda dışsalcılık olarak çağdaş epistemolojide yerini alır. Dışsalcılık şans unsurunu dışarıda bırakacak olan teminat koşulunu öznenin kendi zihni dışında arar.

Dışsalcılığa göre şans unsurunu dışarı da tutup, yanılmayı engelleyecek olan teminat koşulunu içselci yaklaşımı savunanların iddia ettiği gibi gerekçelendirmeyi sağlayan ispatlarla inançlarımız arasındaki ilkeler zihnin içinde hazır halde bulunan epistemik ilkeler değil, onların aksine zihin dışındaki bilişsel kaynaklardır. Bu bilişsel kaynaklar, bellek, algı ve içebakış gibi dışsal araçlardır. Bu bilişsel kaynak araçlarını güvenilir bir şekilde kullandığımızda şans faktörünü dışarda tutmuş oluruz. Dışsalcılara göre şans unsurunu engelleyecek olan koşulları, hali hazırda elimizde olan şeylerde aramak doğru değildir. Şansı önleyecek koşullar, sahip olmadığımız zihnin dışında olan şeylerde bulmak mümkündür. Bilgiye ulaşmamız için sahip olduğumuz inançlarımızın güvenli bir şekilde bilişsel kaynaklardan çıkıp gelmesi aracılığıyla gerekçelendirme olur. Eğer inançlarımız bilişsel kaynaklardan güvenilir bir şekilde çıkıp bilişsel süreçte güvenilir bir şekilde devam ederse ancak o zaman inançlarımızın doğruluğunu teminat altına almış oluruz.

Her zaman geçtiğiniz yoldan yine bir gün arabanızla hızla geçtiğinizi varsayalım. Geçtiğiniz yolun kenarında bir de çeşme var. Aslında çeşmenin orada olmasına dair bilginiz tanışıklığa dayanmaktadır. İçselci yaklaşımcılara göre, yolu bitirip eve geldiğinizde yanından geçtiğiniz yol kenarındaki çeşmenin orada olduğuna dair bilgimizin önermesel bir bilgiye dönüşebilmesi için zihnimizde her şey donanımlı bir şekilde mevcut. Yapmanız

gereken tek şey koltuğunuza oturup gözlerinizi kapatıp sadece muhakeme ve içebakışla yol kenarında bir çeşmenin olduğunu bilmemiz bizim için mümkün olacaktır. Zihnimiz tanışıklıkla sahip olunan bilme sürecindeki bizi yanıltacak olan ihtimalleri ve yolları bilir. Ancak zihin bunu uygun bir şekilde yaparsa çeşmenin orada olduğuna dair sahip olduğumuz inancımızın bilgisini teminat altına alabilir.

Dışsalcı yaklaşımı savunan düşünürler için bu durum böyle değildir, gözlerinizi kapatıp çeşmenin orada olduğuna dair inancımızın bilgisi önermesel bilgiye dönmesi için zihindeki donanımlar bunun için yeterli değildir. Dış etmenleri yok saymamak gerekir, arabanızın hızı, bellekteki algınızın tam olmamasını, ışığın yoldan geçerken çeşmeyi görmenizi engelleyebileceği, daha önceden elde etmiş olduğunuz tanışıklık bilginiz bu şartlar altında kazanılmışsa bu durumda dışsal unsurlar olmadan tanışıklık bilgilerinizi önermesel bilgiye dönüştüremeyebilirsiniz. Geçtiğiniz yol kenarında bir çeşmenin varlığından söz edebilmeniz için daha önceden bu bilgiyi doğrulayacak ve her seferinde sizi bu doğruluğa ulaştıran güvenli bir metot ile bilme sürecimizin güvenilir olmasından söz edebiliriz. Zihnimize güvenli bilişsel süreçlerden ve metotlardan geçip ulaşan algılarımız sayesinde ancak inançlarımız teminat altına alınabilir. Kısacası bilişsel sürecin güvenilir bir şekilde işlemesi, bildiğimiz şeylerden bizi emin kılar ve böylece inançlarımızı da teminat altına alır.

Yukarıdaki bu düşüncelere dayanarak içselci ve dışsalcı yaklaşımcılara göre iki farklı bilgi tanımlaması ortaya çıkar. İçselcilere göre, "Bilgi, sağlam dayanaklarla gerekçelendirilmiş doğru inançtır. Dışsalcılığınki ise şu şekildedir: Bilgi, güvenilir bilişsel süreçlerle teminat altına alınmış doğru inançtır. Bunlar, içselcilik ve dışsalcılığın genel bilgi tanımlarıdır."[108]

Bu iki yaklaşımında yapmış olduğu tanımlamalar ve ileri sürdükleri iddiaların temelinde gerekçelendirme koşulu üzerinden yapılan teminat şartı vardır.

[108] **Başdemir, Hasan Yücel** (2011), s. 304.

İçselcilik ve dışsalcılık ayrımı Gettier Sorunu ve Gettier örneklerinden dolayı ortaya çıktığı için bu iki yaklaşım arasındaki farka Gettier örnekleri üzerinden bakmamızda fayda vardır. Birinci örnek üzerinden bu ayrıma bakacak olursak;

d. "İşe alınacak kişinin cebinde on adet bozuk para vardır." şeklindeki Smith'in inancı, gerekçelendirmiş doğru bir inançtır ancak bu inanç şans eseri oluşan gerekçelendirilmiş doğru bir inançtır. Bu iki yaklaşım için sorun tamda bu nokta da başlamaktadır. Buradaki şansı nasıl ortadan kaldırabiliriz ya da nasıl bu şans unsurunu ortadan kaldırmak mümkün müdür? İşte içselci yaklaşımı savunan düşünürler bu şansı ortadan kaldıracak unsurun, sahip olduğumuz inançlarımızı oluşturan zihnimiz ve zihinsel süreçlerimizdir. Zihnimiz bize açıkça yanılabileceğimiz şeyleri ve durumları gösterecek mahiyettedir. Çünkü sahip olduğumuz inançların öncüllerinin temel inançlar olmadığı yönündeki hükmüne açık ve net bir şekilde erişim sağlayabiliriz. Örnekten de anlaşılacağı üzere bu inanç iki kişinin tanıklığına dayanmaktadır. "Patron işe alınacak kişinin Jones olduğunu söyledi." ve "Jones'in cebinde on adet bozuk madeni para vardır." İşe alınacak kişinin cebinde on adet bozuk madeni para vardır." Bu önermelerdeki gerekçelendirilmiş doğru inancı bilmediğimi gösteren ifadeler, bilincime açık bir şekilde zihnimde hazır olarak bulmaktadır.

Dışsalcı yaklaşımın iddia ettiği durum ise, sahip olduğumuz bu inançlarımızı güvenli algılarımız sayesinde ve onların tanıklığı sayesinde olmasına bakar. Dışsalcılıkta bizleri hata yapma payından alıkoyan şeyin algılarımız olduğudur. İçselcilik yaklaşımına göre bizi hatadan alıkoyan şeyler ise sezgilerimiz, içebakış ve muhakemelerimizdir. Örneğin oturduğum masanın altından bir kertenkelenin kaçtığını gördüğümü bilmemi sağlayan şey, burada olan şeyin bir masa ve kertenkele olması mıdır yoksa benim zihnimde yer edinen şeyin bir kemirgen hayvan ve kullanılmak için işe yarayan bir eşya olması mıdır? İçselçi yaklaşımcılara göre o kemirgen bir hayvanın ve kullanılmak için işe yarayan bir eşyanın bilgisi inancımın gerekçelendirilmesi için gerekli olan ve epistemik öznenin zihninde yani bilincinde hali hazır bir şekilde bulunmaktadır. Bu da demek oluyor ki, Epistemik özne gerekçelendirilmiş doğru bir inanca sahip olduğu zaman, bunun gerekçelendirildiğini de bilir, buna gerekçe olan şeylerin neler olduğunu da bilir. Bunun daha da ötesinde epistemik

özne, doğru inançlarını gerekçeleyen şeylerin neler olduğunu açıklayacak kadar da donanımlıdır.

Yine yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde önümde duran bilgisayarım üzerinden örnek verecek olursak. Önümde duran şeyin bilgisayar olduğunu nereden biliyorum? İçselci düşünürlerin buna cevabı şu şekildedir. Elini uzatıp önümde duran şeyin bir bilgisayar olduğunu ve tam önümde durduğunu söyleyecektir. Aslında dışsalcı yaklaşımı savunan filozoflarda içselcilerden çok da farklı bir cevap vermez. Gerekçelendirimiş doğru inanç olarak bu hem içselci hem de dışsalcı yaklaşımcılar için yeterli olacaktır. Ancak önümde duran şeyin bilgisayar olduğunu bilmemden beni emin kılan şeyin ve bu bilgimi teminat altına alacak şeyin ne olduğunun bilgisine nasıl ulaşabilirim? Duyularım karşımda duran şeyin bilgisayar olduğunu bana gösterecek kadar güvenli midir? Eğer benim görmüş olduğum şey bir bilgisayar değil de ona çok benzeyen bir ışık animasyonundan kaynaklanan bir yanılsama ise ve bende bu yüzden yanılıyorsam benim görsel algımı yanıltan bir durum var demektir. Bu durum göz önüne alındığında benim yanılmamı engelleyecek bazı durumlar da benim de yanılmamam için bazı niteliklere sahip olmam gerekir.

Benim klasik bilme halime göre, önümdeki bilgisayarı elimle göstermem yeterlidir. Ancak ne var ki Gettier durumlarına göre benim bilgisayarı görüyor olmam yeterli olmayıp bunun bir bilgisayar olduğunu şans eseri bilmemden beni alıkoyamayacağını ve algılarımın tek başına karşımda duran şeyin bilgisayar olduğu bilgisini vermeye yeterli olmayacağıdır. İçselci ve dışsalcı yaklaşımlarda bu bilgisayar animasyonu karşısında yanılma payı taşımaktadır.

İçselcilik ve dışsalcılık iki büyük yaklaşım olarak çağdaş epistemolojinin en temel iki yaklaşımı olarak karşımıza çıkar. İçselcilik yaklaşımı Platon'dan beri kabul görmüş klasik bilgi tanımının adeta çağdaş epistemolojide de yansıması olmuştur. Dışsalcılık yaklaşımı ise daha çok klasik bilgi tanımına itiraz edenlerin oluşturduğu bir yaklaşım olarak kendisini çağdaş epistemoloji de yer edinir.

Dışsalcı yaklaşımı savunan düşünürler içselci yaklaşımın her şeyi zihne indirgemesini eleştirir. Descartes'in "aldatıcı şeytan" benzetmesinden yola çıkarak "yeni kötü şeytan" benzetmesini yaparak içselliğe ciddi bir eleştiri yapmışlardır. Bu örneğe göre

kötü niyetli bir bilim adamı ya da şeytan bizim zihnimizi yönetiyor veya ona yön veriyorsa, bizim zihnimizin işleyişini kontrol altına almış ve bize istediğini istediği gibi gösteriyorsa, olguları bizim gördüğümüz gibi değil de kendi göstermek istediği gibi gösteriyorsa, o zaman bilgi nasıl güvenli bir şekilde oluşacaktır? Bu metaforlar üzerinden dışsalcı yaklaşımcılar, zihnin kendi iç alemindeki süreçlerle bilgi üretmesine dikkat çekerek, bu bilgilerin yanıltıcı olmasına dikkat çekmeye çalışırlar. Dışsalcı yaklaşımcıların bir diğer eleştirisi de zihne yüklenen anlam ve işlevle alakalıdır. İçselciliğe göre, zihnin tek başına bilgiyi üretebilmesi ve zihin kendi olan şeylerle inançlarımızı teminat altına alabilecek bir güce ve mekanizmaya sahiptir. Dışsalcılara göre ise zihin, epistemik öznenin içinde bulunduğu dünya ve çevreyle uyum içinde olmasına yardımcı olan bir mekanizmadan başka bir şey değildir.

Bilgi kuramcıları arasında dışsalcılık ve içselcilik tartışmaları iyice içinden çıkılmaz bir hal almıştır. İki yaklaşım arasındaki kördüğüm ve karmaşa büyüdükçe belirsizlikte büyür. Bu belirsizlikler ve kördüğüm yeni alternatif yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Gettier örneklerinin klasik bilgi tanımında ortaya çıkardığı soruna kolay bir cevabın olmadığı anlaşılınca bilgiyi radikal bir şekilde Gettier örneklerine dirençli yeni bir çözümlemeye tabi tutma yarışı başlamıştır.[109] Böylece Gettier'in durumlarına alternatif olarak içselcilik ve dışsalcılık yaklaşımlar dışında çağdaş epistemolojide -Zagzebski ve Sosa'nın çalışmalarında olduğu üzere- son zamanlarda ciddi bir ilgi gören erdem epistemolojisi yeni bir teklif sunmaktadır.

Çalışmamızın başından sonuna kadar anlaşılacağı üzere felsefe tarihinde hiçbir soru tam anlamıyla cevaplanamamış ve hiçbir problem de kendinden önceki problemlere kayıtsız kalamamıştır. Platon da kendisinden önceki doğa filozofları ve onların sorunlarına kayıtsız kalamamış ve onlar üzerinden kendi bilgi felsefesini bir sistem içinde hocası Sokrates üzerinden diyaloglar ve mektuplar şeklinde bizlere açmıştır. Onun aşılmaz bilgi sistemi her ne kadar Gettier'e kadar çok ciddi bir şekilde eleştirilmese de Gettier'den sonra da hala tam anlamıyla aşılmış sayılmamaktadır. Ancak ne var ki şu da bir gerçektir Platon'un kendisine atfedilen bilgi tanımına Gettier'in yapmış olduğu eleştiri kadar da sağlam bir eleştiri gelmemiştir. Gettier klasik bilgi tanımındaki yetersizliği tespit ettikten sonra bu yetersizliğin

[109] **Pritchard, Duncan** (2022), Bilgi Felsefesi Nedir?, (Çeviren: Başdemir, Hasan Yücel), İstanbul, Küre Yayınları, s. 47.

nasıl giderileceği nasıl bir çözüm yolunun sunulacağı hakkında bize bir teklif sunmamıştır. Belki de Gettier'den sonra ortaya çıkan yaklaşımların bu denli kördüğüme dönmesi bu yüzdendir. Gettier klasik bilgi tanımının yetersizliğine dair karşı örnekler verirken, şans unsurunun ortadan kalkmadığını ispatlarken yeni bir şans önleyici koşulda sunmamıştır. Ancak Gettier'in yazmış olduğu makalesi ile felsefe tarihi yeni bir epistemoloji dönemi ve yepyeni sorunlar ve kavramlar kazanmıştır. Bu dönem çağdaş epistemoloji ve Gettier Sorunu olarak birçok akademisyenin ve akademik çalışmanın da ilhamı olmuştur. Bizim çalışmamızın ilhamı ve kaynağı da Platon'dan başlayıp Gettier'den geçerek günümüz felsefe sorunlarına kadar gelmek olmuştur.

Çağdaş epistemoloji sadece Gettier'in klasik epistemolojiye karşı yapmış olduğu eleştiriyle sınırlı kalmamış aynı zamanda birçok yeni kuramında felsefe literatürüne girmesine de neden olmuştur. İnançla bilgi arasında yıkılmaz bir köprü konumunda olan gerekçelendirmenin yapısı ve tanımı üzerine yeni gerekçelendirme teorilerinin türemesine de yol açmıştır. Sonsuz gerileme probleminin çözümü hususunda temelcilik teorisi, öznenin içinde bulunmuş olduğu epistemik ortama vurgu yapan dışsalcılık teorisi, öznenin bilişsel olarak erişilebilirliğini şart koşan içselcilik teorisi, bu teorilere karşı alternatif yaklaşımlarda ortaya çıkmıştır. Çağdaş epistemolojide, Platon'dan tevarüs edilen üçlü bilgi tanımına yönelik yıkıcı bir eleştiri yok değildir. Gettier'in ünlü makalesinden sonra, söz konusu tanım bir daha onarılması zor görünen derin bir yara almıştır. Ancak bu, bilginin artık tutarlı bir şekilde tanımlanmayacağı ya da daha önce tanımlanmadığı anlamına gelmez.[110] Bundan sonraki çabaların neredeyse tamamı yıkılan surlardaki gediklerin teşhisini doğru yapmak ve alternatif çıkış yolları bulabilmektir.

[110] **Mehdiyev, Nebi** (2019), Bir Bilme Teorisi, 1. Baskı, İstanbul, Dergah Yayınları, s. 85.

KAYNAKÇA

Audi, Rabert (2018) "Epistemoloji", Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş, (Çeviren ve Editör: Başdemir, Hasan Yücel), 1. Baskı, Ankara, Nobel Akademi Yayınları.

Aymaz, Göksel (2021) Militan İyimserlik: Sosyal Bilimler İçin Bir Epistemoloji, İstanbul, Yordam Yayınları.

Baç, Murat (2011) Epistemoloji, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını.

Bal, Hüseyin (2015) Bilgi Sosyolojisi, İstanbul, Sentez Yayınları.

Barreau, Herve (1990) Epistemoloji, (Çev. Yerguz, İsmail) 1. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları.

Başdemir, Hasan Yücel (2011) Çağdaş Epistemolojide Bilginin Tanımı Sorunu, Ankara, Hitit Yayınları.

Başdemir, Hasan Yücel (2011) Epistemoloji: Temel Metinler, Ankara, Hitit Yayınları.

Batak, Kemal (2017) Aristoteles'ten Ernest Sosa'ya Erdem Epistemolojisi, İstanbul, İz Yayınları.

Batak, Kemal (2017) Felsefenin Sonu?, İstanbul, İz Yayınları.

Cevizci, Ahmet (2008) Felsefe, 2. Baskı, İstanbul, Sentez Yayınları.

Cevizci, Ahmet (2017) Felsefe Sözlüğü, Ankara, Say Yayınları.

Cevizci, Ahmet (2018) Bilgi Felsefesi, Ankara, Say Yayınları.

Chisholm, Roderick M. (1989) Theory of Knowledge, Englewood, Prentice-Hall.

Chisholm, Roderick M. (1983), The Foundations of Knowing, The University of Minnesota Press, Minneapolis.

Cornford, Francis Macdonald (2022) Platon'un Epistemolojisi, "Theaitetos ve Sofist Çevirisi ve Açıklaması" (Çev. Cevizci, Ahmet) İstanbul, Albaraka Yayınları.

Çelik, Sara (2015) Yeni Çağ'da Bilgi Felsefesi, İstanbul, Doruk Yayınları.

Çelik, Sara (2018) Bilgi Felsefesi; İlk Çağ'dan Yeni Çağ'a, İstanbul, Doruk Yayınları.

Çüçen, A. Kadir (2019) Bilgi Felsefesi, Bursa, Sentez Yayınları.

Demir, Ömer (2017) Bilim Felsefesi, Ankara, Sentez Yayınları.

Düşgün, Cemzade Kader & Çicek, Nuri (2020), Çağdaş Epistemolojik Yaklaşımlar Bağlamında Gettier Problemi Üzerine Bir Değerlendirme, Beytül Hikme An International Journal of Philisophy, Sayı: 10/4, s. 3.

Denkel, Arda (2021) Bilginin Temelleri, Ankara, Doğu-Batı Yayınları.

Der, Keziban (2021) Çağdaş Epistemolojide Bilginin Değeri Sorunu, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Farabi, Farabi'nin *Şeraitül'l-Yakin*'i, (Çeviren: **Küyel, Mübahat Türker**), AKM Yayınları, Ankara, 1990.

Fumerton, Richard A. (2021) "Epistemic Justification and Normativity". Knowledge, Truth, and Duty: Essays on Epistemic Justification, Responsibility, and Virtue. Ed. Mathias Steup. 49- 60. Oxford; New York, Oxford University Press.

Fumorten, Richard A. (2003) "Theories of Justification", The Oxford Handbook of Epistemology, Editör: Paul K. Moser, Oxford, Oxford University Press.

Fumorten, Richard A. (2005) "Theories of Justification", The Oxford Handbook of Epistemology, Oxford, Oxford University Press.https://academic.oup.com/edited-volume/28233

Gettier, Edmund L. (1963) Is Justified True Belief Knowledge?, Analysis, 23 (6), 121-123.

Goldman, Alvin (1976) "Discrimination and Perceptual Knowledge, The Journal of Philosopy, Sayı: 73, s. 771.

Goldman, Alvin (1986) Epistemology and Cognition, Cambridge, Harvard.

Goldman, Alvin (2002) Pathways to Knowledge: Private and Public, Oxford, Oxford University Press.

Grunberg, Teo (1999) Bilgi Teorisi ve Gettier Problemi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 40 (1), 97-104.

Hacıkadiroğlu, Vehbi (2007) Özel Sayısı, Felsefe Tartışmaları, Sayı: 38, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Hekman, Susan (1999) Bilgi Sosyolojisi ve Hermeneutik (Çeviren: H. Arslan, & B. Balkız) İstanbul: Paradigma Yayınları.

Hetherington, Stephen (2019) The Key Thinkers Epistemology, Bloomsbury Academic, Londra.

Hetherington, Stephen (2020) Epistemoloji, Ankara, Fol Yayınları.

Işık, Burcu (2001) "Platon Epistemolojisinde Üç Parçalı Bilgi Tanımı ve Gettier Problemi" (Doktora), İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kahraman, Yakup (2016) Modern Epistemolojinin Doğuşu, İstanbul, Tezkire Yayınları.

Karaca, Çağlar (2023), Gettier Sonrası Epistemolojiye Eleştirel Bir Katkı: İnancın Refleksif Niteliği, Felsefe Dünyası Dergisi, Sayı:78, s. 77-97.

Kurt, Adnan (2021) "İngilizce- Türkçe Bir Çağdaş Epistemoloji Sözlük Denemesi" (Yüksek Lisans), Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Külcü, Özgür (2000) Kuramsal Bilginin Oluşumu ve Toplumsal Bilgiye Dönüşümünde Epistemoloji Bilgi Hizmetleri İlişkisi *I.* Ankara, Türk Kütüphaneciliği 14, 4,386-411.

Mehdiyev, Nebi (2019) Bir Bilme Teorisi, Ankara, Dergah Yayınevi.

Mehdiyev, Nebi (2021) Çağdaş Epistemolojiye Giriş, İstanbul, İnsan Yayınları.

Moles, Abraham (2018) Belirsizin Bilimleri "İnsan Bilimleri için Yeni Bir Epistemoloji" (Çeviren: Bilgin, Nuri), İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Öktem, Ülker (2004) "David Hume ve Immanuel Kant'ın Kesin Bilgi Anlayışı", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 44/2, s.29-55

Özkan, Hacer Ergin (2023) "Farabi ve İbn Sina'nın Bilgi Teorilerinin Çağdaş Epistemoloji Açısından Analizi" (Doktora), Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Fatih S. M. (2007) "Şüpheci Hipotezler ve Güvenilircilik", Felsefe Dünyası, 46, s. 173-188.

Öztürk, Fatih S. M. (2008) Gettier Problemi, Dışsalcı Çözümler ve Yanılmazcılık", Felsefe Tartışmaları, 41, s. 85-111.

Öztürk, Fatih S. M. (2009) "Bilgi, Yanılabilircilik ve Zorunlu Doğrular", Felsefe Dünyası, 49, s. 103-122.

Plantinga, Alvin (1993) Warrant: The Current Debate, Oxford, Oxford University Press.

Platon (2013) Diyaloglar, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Platon (2018) Theaitetos, (Çeviren: Akderin, Furkan), İstanbul, Say Yayınları.

Prıtchard, Duncan (2022) Bilgi Felsefesi Nedir?, (Çeviren: Başdemir, Hasan Yücel) İstanbul, Küre Yayınları.

Şaylan, Gencay (2009) Postmodernizm. Ankara, İmge Kitabevi.

Tepe, Harun (2016) Platon'dan Habermas'a Felsefede Doğruluk ya da Hakikat, Ankara, Bilgesu Yayınevi.

Toffler, Alvin (1996) Üçüncü Dalga, (Çeviren: Seden, Ali) İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi.

Yalçın, Şehabettin (2018) Doğal Epistemoloji Mümkün müdür?. (Editör: Başdemir, Hasan Yücel) Epistemoloji-Temel Metinler İçinde (s. 209-224). Ankara, Hitit Kitabevi.

Yazıcı, Sedat (2010) Felsefeye Giriş, Ankara, Öncü Kitap Yayınları.

Zandonade, Tarcisio (2004) Social Epistemology from Jesse Shera to Steve Fuller, Library Trends, Spring, s. 810-832.

Williams, Michael (1978), "Inference, Justification and Analysis of Knowledge", The Journal of Philosophy, Sayı:75-5, s. 250.